

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ
ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА КОДИРИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МАДАНИЯТ
ИНСТИТУТИ

ОЙГУЛ ХАКИМОВА

КАСБИЙ-ПЕДАГОГИКА

(Уқув қулланма)

ТОШКЕНТ 2011

Ушбу укув кулланма олий укув юртлари бакалавриат боскичида таълим олаётган талабаларга мулжалланган булиб, унда “Касбий-педагогика” фанидан укув дастурга биноан мавзулар ёритилиб берилган. Шунингдек кулланмада хар бир мавзу буйича талабани тугри йуналтиришга ёрдам берадиган материаллар, мавзуни мустахкамлаш учун мунозара саволлари ва адабиётлар руйхати келтирилган. Мазкур укув кулланмада педагогик фаолият билан шугулланувчи укитувчи, мураббийлар хам фойдаланишлари мумкин.

Масъул мухаррир:

Педагогика фанлари номзоди, доцент З.Косимова.

Такризчилар:

Педагогика фанлари номзоди, доцент М.Махкамова.

Педагогика фанлари номзоди Н.Исакулова.

Кириш

Касбнинг энг яхшиси кишининг уз кули билан бажарадиган киши ва халол саводидир ХАДИСДАН

“Таълим тугрисидаги конун” ва “ Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” да касб-хунар хақида алохида маълумотлар мавжуд.

Касб-хунар сохиблари қадимдан эъзозлаб келинган. Бизнинг давримизда уларга булган хурмат-эҳтиром янада ортди. Жонажон Ўзбекистонимизда билимли, мустақил фикрловчи, ижобий изланувчи, юкори малакали, маданиятли, турли сохалар буйича мохир касб-хунар эгалари купрок талаб қилинмоқда. Шунга кура, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг қатор асарларида ва Вазирлар маҳкамаси қарорларида мутахассис кадрлар тайёрлаш масаласига қата аҳамият берилмоқда ва улар хақида алохида гамхурлик қилинмоқда. Шу билан бирга, тор сохадаги касбдан аста-секин кенг қамровли, универсал касбга утиш муаммоси илгари сурилмоқда.

Купчилик укувчилар таълим жараёнида фан асосларини эгаллаб, муайян тасаввур хосил қиладилар, узлари ёқтирган касб-хунарлар хақида уйлайдилар.

Касб танлаш фаолиятини оқилона ташкил этиш учун мамлакатимиз қайси соха мутахассисларига мухтожлигини назарда тутиши ва шунга яраша мактаб укувчиларини уларнинг интилиши, қизиқиши, имқонияти, ақлий ва жисмоний қобилиятларига қараб, ҳамда у ёқи бу касбга яроклилигини аниқлаб, сунгра касбга йуллаш қерак.

Тараққиётнинг омили маънавиятли халқ, маънавиятли миллат, маънавиятли шахс, маънавий етук мутахассис қулида булиши лозимлигини бугунги хаёт ривожини ҳам қурсатиб турибди.

Бугунги қунда хар бир ёшларимиз касб-хунар ургаеар экан, албатта бу хунар орқали уз хаётини, иқтисодиётини равнақ топишини қуз олдиға қелтириш қерак. Узлуксиз таълимда бу масалаға кенг шароитлар яратиб берилганки бугунги укувчи-ёшларимиз узлари танлаган касблари ва хунарлари буйича ҳеч қийналмай мақсадға эришиш имқониятларига эға булишсин. Айни пайтда давлатимиз ёшлар учун барча шароитни яратган экан энди улар қай даражада фойдаланишларига боглик.

«Касбий-педагогика» фани талабаларнинг педагогика, психология, умумқасбий ҳамда махсус фанлардан олган билим ва қўникмаларини амалға тадбиқ этиш, умумий ўрта таълим мактаби ўқувчиларида умуммехнат ва

умумкасбий билим ва кўникмаларни шакллантиришнинг методлари, ташкилий шакллари ҳамда воситалари, шунингдек, уларга оид режалаштирувчи ҳужжатлар мазмуни билан таништиришдан иборат.

« Касбий-педагогика » фани қуйидаги вазифаларни ҳал этади: педагогик-психологик билимларни умумкасбий ва махсус фанларни ўқитиш жараёнида тадбиқ этиш; педагогик–психологик билимлар, бевосита танланган соҳаларга ва янги педагогик, ахборот технологиялари асосида методик муаммоларни ҳал этиш; меҳнат таълимини ўқитишни ташкил этиш ҳамда уни амалга ошириш жараёнида касб танлашга йўллаш ишларини ташкиллаштириш (ҳар бир касбга ўргатишнинг мазмуни ва ўзига хослигини минтақавий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда).

Фаннинг мақсади ва вазифалари

Фанни ўқитишдан мақсад-талабаларда урта-махсус, касб-хунар таълимини ташкил этиш ва бошқариш, ушбу жараёнларда таълим сифатини таъминлаш борасидаги билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш орқали уларнинг булажак касбий-педагогик самарадорлигини таъминлашдан иборат.

Фаннинг вазифаси-талабаларга Ўзбекистон Республикасида касбий таълимни ривожланиш тарихи, таълимнинг узлуксизлиги ва давомийлиги, узлуксиз таълимнинг мақсади, мазмуни, тузилиши, узлуксиз касбий таълим тушунчаларини, урта махсус касбий таълимни ташкил этиш ва бошқариш тугрисидаги асосий норматив ҳужжатлар, урта махсус, касб таълими мазмунига қўйиладиган талаблар, касб хунар коллежларини бошқариш тизими, талабаларга педагогик-психологик билимларни умум касбий ва махсус фанларни ўқитиш жараёнида тадбиқ этишни ўргатишдан иборат.

1- Мавзу: Ёшларни касбга йўналтиришнинг назарий шарт - шароитлари.

“Агар инсон бирор касбни мукаммал эгалласа, меҳнат унга ҳузур бағишлайди, бахт келтиради”
Андре Маруо

Режа:

1. Фанинг мақсади.
2. Фаннинг мазмуни.
3. Таълим тўғрисидаги қонунлар, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури.

1. Ҳозирги кунда ёшларни касб ва касбга йўналтиришдан мақсад ўсиб келаётган баркамол авлодни касблар буйича онгли равишда танлашга тайёрлаш.

Ёш авлодни онгли равишда касб танлашга йўналлаш ёшларнинг касбни эркин ва мустақкам танлашлари учун мустақил замин яратувчи илмий-амалий тизим сифатида қараш лозим. Бу шахснинг маънавий, ақлий, меҳнат, эстетик ва жисмоний тарбияси, яъни бирга таълим муассасаларидаги ўқув-тарбия жараёни узвийликда амалга оширилади.

Касб узи нима? Деган савол тугилади.

- Касб бу – инсонга маълум бир талаблар қувчи фаолият туридир.
- Касб – инсонни жамият томонидан тан олиншидир.
- Касб – тириклик ва тирикчилик манбаи.
- Касб – тирик организмдир.

ириш, ажрата билиш, белгилаш ҳаётда тўғри йўлни танлаш деган маънони билдиради.

Касб танлашга йўллаш тушунчаси – ўқувчи ёшларни онгли тўғри ва эркин касб танлашга, касблар, ҳунарларнинг меҳнат йўлини тўғри белгилашга қаратилган муайян педагогик ишни ифода этади.

Касб сўзининг маъноси – Инсонларнинг ҳунари, фаолият тури ва ҳаёт кечиришлари учун манба хизматини ўтадиган машғулотни билдиради.

Касбга йўналтириш ишларини моҳияти : Ёш авлодни онгли равишда касб танлашга тайёрлашда уни ҳар томонлама ва баркамол ривожлантиришнинг шарт-шароитдир.

Касбга йўналтириш – Ўқувчининг ўз эҳтиёжини оқилона чеклайдиган шахс сифатида баркамол камолотга кетишининг педагогик жараёни бўлиб, нафақат педагогик ташқи ижтимоий боғлиқ бўлган тафаккури ва ҳатти – ҳаракатларини онгли равишда ўз-ўзини бошқарувчидир.

Ушбу воситалар касб ва касбга йўналтириш мазмунининг асосини ташкил этади.

Касб ва касбга йўналтиришнинг назарий шарт – шароитлари деганда, касб ва касбга йўналтириш фаолиятини самарали ташкил этишга қаратилган турли хил қарашлар мажмуаси, ғоялари ва тасаввурлар йиғиндисидир. Бу ёшларнинг шахсий қизиқишлари, лаёқати ва қобилиятларига мос келадиган, жамият учун зарур касбларга йўллашдир.

Муаммонинг муҳимлиги, ёшларни касбга йўналтиришга оид бир қанча амалий масалаларни шошилиш равишда ҳал қилишнинг зарурлиги ҳозирги вақтда кўплаб мутахассислар: педагоглар, психологлар, шифоркорлар, иқтисодчилар, социологлар ва ғоят хилма – хил соҳаларда ишловчи амалиётчи ходимларнинг эътиборини ўзига жалб этади. Бу борада кўплаб мутахассисларнинг иштирок этиши ва иш олиб бориши муаммони тўғри ва комплекс тарзда ҳал этиш учун замин ва шароитлар яратиб беради, албатта. Қўйида ёшларнинг касбга йўналтиришнинг назарий ўзлаштиришнинг моделини тасвирлаймиз. (1 шакл)да

1- шакл

Касб ва касбга йўналтириш ишлари қуйидаги асосий йуналишларини ўз ичига олади:

Касбий ахборот ёшларни – замонавий ишлаб чиқариш турлари ва касблари, хужалик мажмуасининг малакали кадрларга бўлган эҳтиёжлари касб бозорининг келажакдаги ривожланиши, касбларни ўзлаштиришнинг шакллари ва шароитлари меҳнат фаолияти жараёнида касбий малакавий ўсиш ва ўз ўзини такомиллаштириш имкониятлари билан таништириш;

Касбий маслаҳат Ёшларнинг педагогик психологик хусусиятлари ва имкониятлари ҳамда жамиятнинг эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда касбий йўлини танлаш бўйича онгли равишда қарор қабул қилиш мақсадида касбий ўзлигини аниқлашда ёрдам кўрсатиш;

Касбий танлаш педагогик – психологик психофизиологик, тиббий ташхис асосида ўзининг психологик - физиологик хусусиятларга кўпроқ мос бўлган турли касбий йўналишлар тўғрисида тавсиялар бериш:

Касбий саралаш Инсоннинг маълум касбга тегишли меъёрий талабларига мос равишда касбий лойиқлик даражасини аниқлаш.

Меҳнат ва касб - ҳунар таълимида ўқувчиларни касб ва касбга йўналтиришнинг қўйидаги усулларда амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

1. Ўқувчиларни касблар билан таништириш.
2. Касблар, меҳнат ютуқлари талқин этилган асарларни ўқишни тавсия этиш:

3. Ҳар бир касб ҳақида махсус дарслар ўтиш;
4. Ишлаб чиқариш корхоналари, фирма, фан, маориф, маданият санъат муассасаларига саёҳатлар ташкил этиш.

5. Меҳнат илғорлари билан, улар эришган ютуқлари ҳақида суҳбатлар ўтказиш:

6. Меҳнат таълими йўналиши бўйича – мультимедиалар кўрсатиш;
7. Ўқувчиларни турли хил тўғаракларга жалб этиш;
8. Янги касб ва мутахассисликлар, фан техника тараққиёти ишлаб чиқариш технологиялари билан мунтазам таништириб бериш.

Касб ва касбга йўналтириш қўйидагиларни ўз ичига олади:
2. Ўқувчиларни касб танлашга йўналтиришнинг асосий ёш босқичлари мазмунини қўйидагилар:

1. Мактабгача таълим ёшидаги - I-босқич
2. Бошланғич кичик ёшдаги (1-4 синфлар) – II – босқич
3. Ўрта ёшдаги (5-7 синфлар) - III - босқич
4. Катта ёшдаги (8-9 синфлар) – IV - босқич
Ўқувчилар касбий тайёргарлигини аниқлаш мезони (беш баллик) кўрсаткич ва ўлчовлари.

Биринчи босқич – Мактабгача таълим ёшдаги болаларда (катта гуруҳ) меҳнат билан банд буладиган инсонларга, уларнинг машғулотларига, шунингдек қўлларидан келидиган фаолият турлари бўйича дастлабки меҳнат кўникмаларини ижобий, хиссий таъсирчан шакллантириш:

Иккинчи босқич – Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларни билишга оид ва ўйин кўринишдаги ижтимоий фойдали меҳнат фаолиятини амалга тадбиқ қилиш орқали, меҳнатга ҳурмат, меҳнат касб турлари, йўналишлари билан таништириб боришини ҳамда оммавий касбларга бўлган қизиқишини шакллантириш.

Учинчи босқич – Ўқувчиларни касбга йўналтириш мазмуни улардаги қизиқиш қобилият, лаёқат ва шахс сифатида жамиятдаги ўз ўрнини топишдаги ҳамда маънавий- моддий кадриятнинг изланувчан – синчков кўринишларини шакллантириш:

Тўртинчи босқич – Ўқувчиларда касбий ўзликни англашни шакллантириш даври яъни ўқувчиларни аниқ бир касбни танлашнинг шахсий маънога эгаллигини тушуниб етиши, жамият олдидаги бурчи жавобгарлик хислатларини шакллантириш. Шу сабабдан ҳам мутахассисларнинг ҳар бири тўла аниқ касбга йўналтириш соҳасидаги ўз фаолиятида ўзларига маълум бўлган методларга, муаммога ёндошув усулларига ҳамда идрок қилиш услуги ва шу кабиларга таянади ҳамда касбга йўналтириш методологиясини ишлаб чиқиш касбга йўналтириш соҳасидаги бундан буён мувоффақиятли иш олиб боришнинг муҳим шартидир.

3. Таълим тўғрисидаги Қонун (34 модда, бешинчи боб), КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МИЛЛИЙ ДАСТУРИ - баркамол авлод, етук, ҳар қандай рақобатга бардошли кадрлар тайёрлашга йўналтирилган Ўзбекистон Республикаси ҳаракат дастури. “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг IX сессиясида қабул қилинди. Дастурда белгиланган асосий вазифалар кўйидагилардан иборатдир:

- “Таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини жамиятда амалга оширилаётган янгиланиш, ривожланган демократик ҳуқуқий давлат қурилиши жараёнларига мослашиш”; таълим олувчиларни маънавий ахлоқий тарбиялашнинг энг самарали шакл ва услубларини ишлаб чиқиш, уни ҳаётга жорий этиш: таълим ва кадрлар тайёрлаш, таълим муассасаларини аттестациядан ўтиш ва аккредитация қилишнинг ҳолис тизимини жорий этиш ва бошқалардир. Юқорида таъкидланган вазифалар, таълим сифатида талаблари қаторида керакли назорат чоралари ҳамда кўзда тутилган дастур талаблари уч босқичда амалга оширилади. 1 – босқич: 1997 – 2001 йилларни ўз ичига олиб, унда бажариладиган асосий иш – уч йиллик академик лицейлар ва касб хунар коллежлари тизимига замин тайёрлашдан иборат. 2 – босқич 2001 – 2005 йил, бу даврда ҳар бир худдуднинг ижтимоий иқтисодий ривожланиш истикболлари ва эҳтиёжлари ҳисобга олинган ҳолда айнан шу йўналишни кадрлар билан таъминловчи таълим муассасаларининг жойлаштирилиши уларнинг моддий ва молиявий таъминланиши каби вазифалар ҳал этилади. 2005 йилда ривожланишнинг ижтимоий-иқтисодий шароитидан келиб чиққан ҳолда унга тегишли ўзгартиришлар киритиш мўлжалланган. 3 – босқичда (2005 йилдан кейин) Кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва янада ривожлантириш жараёнини амалга оширилади. Дастур талабларига кўра кадрлар тайёрлаш жараёни кўйидаги субъектлар иштирок этади: Шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқариш.

Такрорлаш учун саволлар:

1. Фанни ўқитишдан қандай мақсад кўзланган?
2. Фан олдига қўйилган вазифа нимадан иборат?
3. Фаннинг мазмунини ёритиб беринг?
4. 2004 – 2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастурини изоҳлаб беринг? 2004 йил 21 май.

Таянч иборалар:

1. Касб
2. Касб танлашга йўллаш.
3. Касбга йўналтириш.
4. Касбий ахборот.
5. Касбий маслаҳат.
6. Касбий яроқлилиқ.
7. Касбий танлаш.
8. Касбий саралаш.

Фойданиладиган адабиётлар.

1. Қ.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
2. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
3. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил
- 4.

2-Мавзу: Урта махсус касб-таълимини ташкил этиш ва бошқариш тугрисидаги норматив ҳужжатлар.

“Ҳар бир киши касб-корини мукамал билмоғи, яхши тарбия олмоғи ва яхши ҳуққ фазилатларга эга бўлмоғи керак”. Абу Носир Фаробий

Режа:

1. Фан-техника ва ижтимоий тараққиёт :

2. Касбни тўғри танлашнинг аҳамияти:
3. Умуммеҳнат ва махсус малакаларни, касбга бўлган қизиқишни шакллантириш.
4. Касбга йўналтиришнинг янги концепцияси.

1. Ҳозирги фан-техника ва ижтимоий тараққиёт шароитида ёш авлодни жамият барпо этишда фаол қатнашишга тайёрлаш лозим бўлган мактабнинг роли ҳар қачонгидан кўра ўсди.

Шу муносабат билан ўқувчиларга илм-фан асосларининг мустаҳкам билимларини сингдириш, уларда юксак онглиликни тарбиялаш, умуминсоний қадриятни шакллантириш, ёш авлодни турмушга ва меҳнатга, ижтимоий зарур касбларни онгли равишда танлашга тайёрлаш таълим ва тарбиянинг ҳамма босқичларида ҳозирги мактабнинг вазифаларидир.

Педагогларнинг олдида турган муҳим вазифалар қўйидагилар: - ўқувчиларда аниқ бўлган қизиқишларини янада такомиллаштириш;

- уни касб танлаш даражасига етказиш;
- кўп қиррали қизиқишига эга бўлган ўқувчиларда ўзига кўпроқ ёққан соҳани, тўғаракни танлашга амалий ёрдам бериш;
- ўқувчиларда меҳнат қилувчи кишиларга нисбатан хурмат хислатларини тарбиялаб бериш;
- ўқувчиларнинг ўзига хос қизиқишларини эътиборга олган ҳолда уларни секин-аста жамият ижтимоий меҳнатига жалб қилиб бориш;
- касбий маълумотларни етарлича бериб бориш;
- инсон меҳнати билан яратилган моддий бойликларни ҳар томонлама тежаш хислатларни тарбиялаш;
- ўқувчиларнинг ўзи қизиқадиган меҳнат таълими йўналишига жалб қилиш ва эгалланган иқтисодий билимларни амалда қўллашларига эришиш;
- ўқувчиларда меҳнат ва касб танлаш дарсларига қизиқиш уйғотиш ва уни оширишда ҳал қилувчи таъсирни юксак маҳорат билан амалга ошириш. Бу жараёни тўғри ташкил этилганда шахснинг бўлғуси касбий фаолият субъекти сифатида шаклланишини таъминлайди. Ҳозирги вақтда ижтимоий ва илмий техникавий тараққиёт шароитида мактаб ўқувчиларини касб ва касбга йўналтиришнинг муҳимлиги анча ошди.

2. Ўқувчиларни тўғри ва эркин касб танлашга йўналтириш бугунги куннинг долзарб вазифалардан биридир. Тўғри касб танлаш инсоннинг келажагини ҳаёт тарзини белгилашда катта аҳамият эга. Ҳар бир шахс касбни ўз қизиқиши, қобилияти ва инсониятлари нуқтаи назаридан танлайди (1 – шакл) да ифодаланган.

Касбни тўғри танлаш – инсон турмушида муҳим кадамдир, ёш авлоднинг бутун ҳаётидаги мувофақият кўп жиҳатдан касбнинг қанчалик тўғри танлашига боғлиқ.

Касб танлашда ўқувчиларга бир қатор омиллар таъсир этади.

Қизиқиш – бу воқеликдаги предметлар ва ва ҳодисаларнинг билиш йўналишини белгилайдиган, бирор нарсага берилиш, қониқиш туйғуси орқали уйғонадиган фаолияти тушунилади.

Қобилият – Қайси бир фаолиятни мувоффақиятли бажаришга таъллуқли бўлган ва билимлар, малакаларни эгаллашнинг тезкорлигини энгиллигини изоҳлаб берадиган хусусиятдир.

Идрок – Мазкур муддатда сезги органларининг ёки бир бутун ходисаларнинг инсон онгидан акс этишидир.

Характер - Хатти ҳаракатларнинг сифат жиҳатларининг ўзига хослигини, мустаҳкамлигини кўрсатиб турадиган, махсус муносабатларни пайдо бўлиш жараёнида ўзининг изини қолдирадиган хусусиятлари мажмуасидир.

Тафаккур - Билиш, англашнинг юқори шакли бўлиб ўзида объектив дунёдаги ходисалар билан нарсалар ўртасидаги муносабатларни намоён этишдир.

Билиш - Дунё ҳақидаги янги билимлар ҳисобланадиган субъект ва объектнинг ўзаро таъсирини, воқеликнинг руҳиятида қайта таъсир этилиши ҳамда акс эттириш жараёнидир.

Эрк - Ўз олдига мақсадларни қўйиш ва қабул қилиш билан, шу билан бирга, уларни ҳал этиш, амалга ошириш йўлида ички ва ташқи тўқинликларни енгиб ўтишдир.

Дунёдаги касблар, ҳунарлар, уларнинг сир асрорлари билан таништириш, қадим ота-боболаримиз шуғулланган турли хил ҳунармандчилик наққошлик, ганчкорлик, ёғоч ўймакорлиги, кандакорлик, бешикчилик, пичоқчилик, мискорлик, каштачилик, этикдўзлик, дўппи тикиш, зардўзлик, гиламчилик, косибчилик, тўқувчилик, заргарлик, кулолчилик каби касб ҳунарлар билан таништириш меҳнат ва касб танлашга йўллаш дарсларида амалга оширилади.

3. Умуммеҳнат ва махсус малакаларни, касбга бўлган қизиқишларини шакллантиришнинг бундай имкониятлари объектив заминга эга бўлиб воқеликда ҳар куни амалга оширилмоқда.

Касбга йўналтириш ўқувчиларга политехник маълумот бериш масалалари билан; касб танлаш эса муайян билим даражаси билан чамбарчас боғлиқдир. Маълумки, политехник таълим халқ хўжалигини ривожлантиришнинг ижтимоий иқтисодий ва илмий техникавий асосларини таҳлил қилиш, ишлаб чиқариш тармоқларининг истиқболли йўналишларини аниқлашни, бу йўналишлари белгиловчи янги ва илғор технологияларининг илмий асосларини ўрганишни назарда тутди. Ёшларни амалий фаолиятларини ва касбий хислатларини сингдириш, ўз устида мустақил ишлаш ҳамда ўзини, политехникавий ва касбий маҳоратини ошириб боришга тайёрлашдан иборат.

Касбга йўналтириш замон билан ҳам нафас олиб борилиши зарур. Шу сабабдан ўқувчиларни касб – ҳунарга тўғри йўналтириш билимларни чуқурроқ бериш, назария билан амалиёт узвийлигини таъминлаш уларни илм ҳунарга иштиёқмандлигини, меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашимиз зарур. Ўқувчиларда касбга бўлган қизиқишни шакллантириш учун уни вужудга келтирган муҳит ва шароитни аниқ билиш лозим. Бу шароитлар қўйидагилардир:

- Касбий маълумотларни етарлича бериб бориш:
- Умум техника ва касбий фан тўғараклари фаолиятини илдам ривожлантириш:
- Касбга йўналтирувчилар: ота-она, фан ўқитувчилари, синф раҳбарларининг иш ўз сўзига муносиб бўлгандагина ўқувчининг севган касбига чуқурроқ боғланишини эътиборга олиш.
- Мактаб, оила, маҳалла, касб - ҳунар коллежлари, ташхис марказларининг фаолиятини кучайтириш:
- “Ким бўлишни истайман”, “Нима учун шу касбни танладим?” саволларига жавоб излаш унга янги инновацион технолгиялардан фойдаланиш:
- Касб танлашга қийналаётган ва иккиланаётган ўқувчилар билан индивидуал тарзда ишлаш.

Такрорлаш учун саволлар:

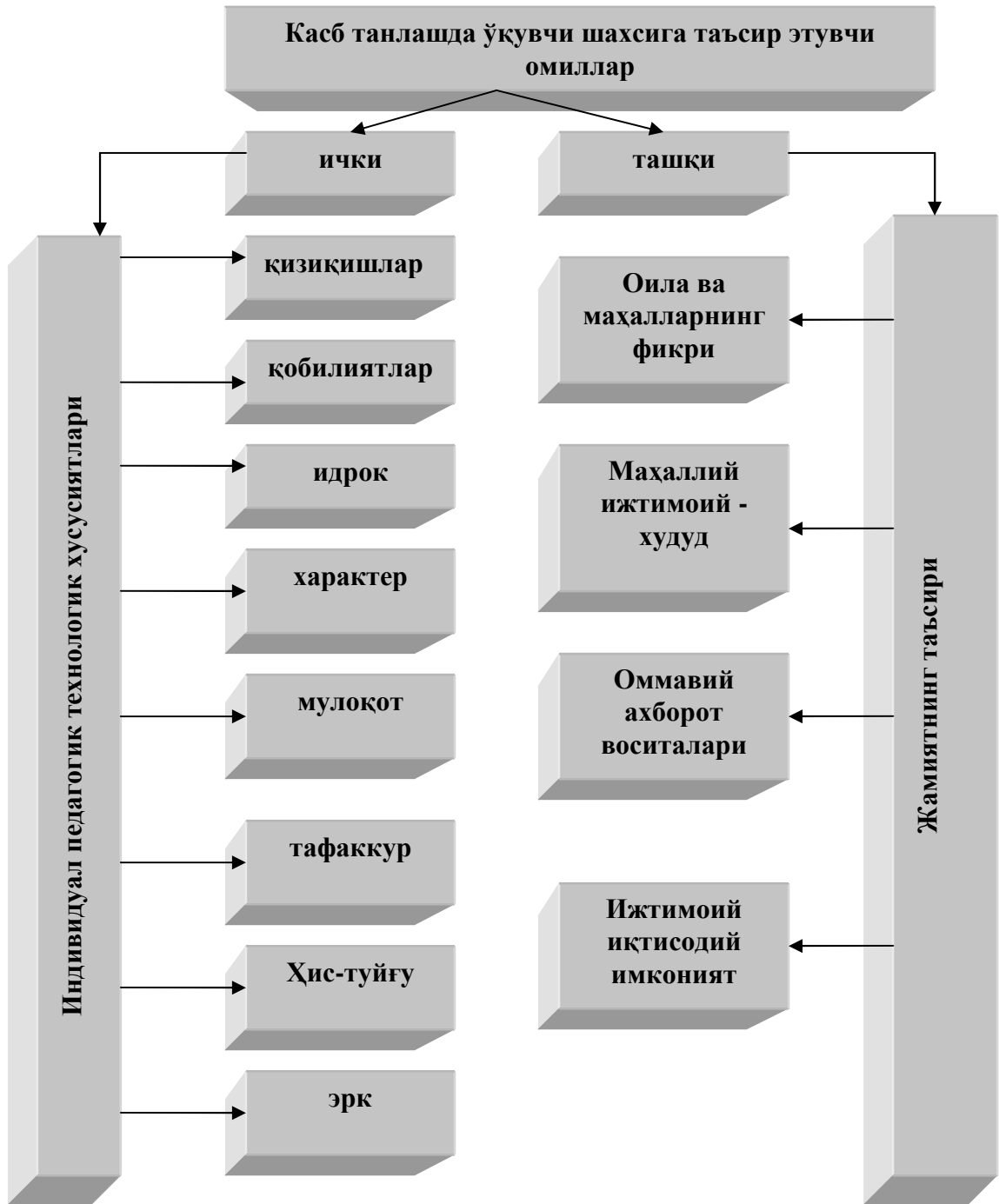
1. Касб танлашга йўллашда фан техника ривожланишининг аҳамияти нимадан иборат?
2. Касбга йўналтиришнинг асосларини изоҳлаб беринг?
3. Касбни тўғри танлаш ва унинг жамиятда аҳамияти?

Таянч иборалар

1. “Инсон табиат”
2. “Инсон техника”
3. “Инсон инсон”
4. “Инсон белгилар тизими”
5. “Инсон бадиий образ”

Фойдаланиладиган адабиётлар.

1. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
2. С.У. Клюга, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
3. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

3-Мавзу: Ўзбекистон халк хужалигининг асосий тармоклари.

Режа.

1 Касблар ва халк хужалиги тармоклари.

2 Касбларнинг турлари ва хусусиятлар

3 Касблар ва ихтиссосликлар таснифлагичи буйича тайёрлов йуналишилари.

Укувчиларни Республикамизнинг халк хужалиги касблар билан таништиришда энг мухим тармок. Касблари ва халк хужалиги комплексларининг (машинасозлик, ёкилги-энергетика, озик-овкат саноати, кишлок хужалиги ва хаказолар) вазифаси ва состави хакидаги, сунги йиллардаги халк хужалигидаги янги-янги касбларнинг юзага келиши ва хужалик структурадаги руй берган прогрессив узгаришлар хакида маълумотларни билиб олишлари лозим. Укитувчи ишлаб чикаришнинг умуман халк хужалигининг асосий касблари хакида укув материални танлашда укувчилар мамлакатимиз халк хужалигининг тармокларидаги касблар билан батафсил танишишларини, шунинг учун бу ерда уларга халк хужалигининг касблари хакида факат умумий маълумотлар бериш, айрим холларда касбларни шунчаки синаб чикиш билан кифояланиб кормасдан балки уларнинг асосий зарурий булган турлари билан укувчиларни чукуррок таништириш мақсадга мувофикдир.

Бизга маълумки куп тармокли халк хужалигидаги касблар турли туман булиб, уларни куйидагича классификациялаймиз:

- бажариладиган ишларнинг кенглиги ва хилма-хиллиги;
- Мехнат куролларини куллаш характериға караб;
- Муайян тармокка алокадорлиги караб;
- Соддалаштириб классификациялаш оркали.

У турли тармок гурухлари огир саноат, кора металлургия, рангли металлургия, ёнилги саноати ва кумир, нефт, электр энергияси ва иссиклик энергияси ишлаб чикариш, машинасозлик ва металлни кайта ишлаш, химия саноати, озик-овкат саноати, савдо ва умумий овкатланиш, коммунал хужалиги ва ахолиға хизмат курсатиш, кишлок хужалиги, транспорт алока, курилиш энергетика ва бошкаларни уз ичига олади.

Укувчиларга халк хужалиги хар бир тармоги моддий бойликлар ишлаб чикаришнинг айрим турларига булинишни уктириш керак.

Масалан, кишлок хужалик сохаси:

- дехкончилик;
- чорвачиликни уз ичига олади.

Дехкончилик уз навбатида:

- дон хужалиги техник экинлари ишлаб чикариш
- ем-хашак ишлаб чикариш;

- сабзавотчилик;
- богбончилик;
- узумчилик ва хаказоларни.

Чорвачилик эса:

- корамолчилик (сут ва гушт);
- куйчилик;
- чучкачилик;
- йилкичилик;
- паррандачилик ва х.к.ларни уз ичига олади.

Кишлоқ хужалик механизаторлари:

- кенг профили тракторист-машинистлар;
- пахта териш машиналари хайдовчилари;
- мелиоратив-механизаторлар;
- чорвалар-механизаторлар;
- кишлок хужалик техникаси ремонт билан шугулланувчи слесарлар.
- электромантёрлар ва б.

Укувчиларга хар бир касб тугрисида маълумот берганда уларга, касбга булган талаб-эҳтиёж, касбнинг характерлари тугрисида алохида укитирилиши лозим.

Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга фан-техника ютуқларини иқтисодий сохага тадбиқ этиш асосида эришиш мумкин. Бу эса, ўз навбатида, таълим сохасида олиб борилаётган ислохотлар, Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тугрисида»ги Конуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ва унда курсатилганидек фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг ўзаро фаол алоқасини таъминлашни таказо этади.

Илмий техник тараккиёт натижаларини ишлаб чиқаришга, хужалик юритиш сохасига кириб бориш кўп жихатдан таълим савиясига, кадрлар салохиятига, айникса, ёшларга, уларнинг фаоллигига, ўз касбларини нақадар эгаллаганликлари даражасига боғлиқдир.

Тарих 3 асосий глобал босқичларга булинади: «кишлоқ хужалик даври», «саноатлаштирилган давр» ва «саноатлашган даврдан кейинги даврлар». Шу даврлар мобайнида жамият ривожланиши билан бир қаторда касблар ва уларнинг турлари ўзгариб борди. Касб ўзи нима?

- Касб бу – инсонга маълум бир талаблар куювчи фаолият туридир.

Хар бир фаолият турининг бир – бирларига боғлиқ ухшашлик томонлари бор, булар:

- 1) мехнат предмети;
- 2) мехнат мақсади;
- 3) мехнат воситалари;
- 4) мехнат шароитлари;

Мехнат пердмети - ишчининг нима билан (ёки ким билан) ишлашга тугри келишидир. Мехнат предметиға кура касблар 5 та турга булинади:

1. Агар асосий мехнат предмети – бу усимлик, хайвон ёки микроорганизмлар булса (флора ва фауна) бунда касб тури «Одам-табиат» ёки қисқача «О - Т». Манна шундай касбга мисоллар: микробиолог, корақўлчи, ўзум терувчи, кенг ихтисосли тракторчи-машинист, ветеринар-фельдшер, корамолчилик мажмуаси ва механизациялашган фермалар оператори, гулчи, давлат уруғчилик инспекцияси лаборанти, киме-бактериологик тахлил лаборанти.

2. Агарда асосий, етакчи мехнат предмети – техник системалар, ашёвий объектлар, материаллар, энергия турлари булса, бунда бу касблар «Одам-техника» ёки қисқача «О - Т» турига киради. Бу хил касб турларига мисоллар: дастурли бошқарув станоклар операторлари, курилиш материаллари завода пулт бошқаруви оператори, радио электрон аппаратлари ва приборлар монтажчиси, троллейбус хайдовчиси, механик йигув ишлари, слесар қўл билан ёки машинада пармалаш пармаловчиси, эгилувчан ишлаб чиқариш тизимлари созловчиси, пулат куювчи, инженер-физик, темир бетон конструкциялари монтажчиси, токар, пойафзални юкориги кисмини тайёрловчи, тукувчи, кондитер, дурадгор.

3. Агар мехнатни асосий, етакчи предмети-инсонлар, гурухлар, жамоалар булса, бунда бу хил касб тури «Одам-одам» (қисқача «О- О») деб аталади. Бу касб турига мисоллар: ўқитувчи, менежер, болалар богчаси тарбиячиси, саноат моллари сотувчи – маслахатчиси, йуловчи вагон пассажири, стюардесса, экскурсиячи ва кўплаб бошкалар.

4. Агар мехнатни асосий, етакчи предмети-шартли белгилар, ракамлар, кодлар, табиий ва сунъий тиллар булса, бундай касб турлари (Одам-белгилар тизими) (қисқачасига О-БТ) деб аталади. Бундай касбларга мисоллар: супермаркетнинг назоратчи-кассири, бухгалтер, иқтисодчи, электрон хисоблаш машиналарининг оператори, программачи, корректор, стенографист-машинистка, чизмачи, картограф, типографчи, кутубхоначи, таржимон, телеграфчи, математик, геодезист ва бошкалар.

5. Агар мехнатни асосий етакчи пердмети – бадий образлар, уларни курилиш шартлари, бундай касб турлари «Одам – бадий образ» («О – БО») деб аталади. Бундай касб турларига: кийимлар, буйича конструктор – модельер, чини буюмлар буйича муйкаламчи, ганч буйича уймакор, рассом-безатувчи, курувчи-буёқчи ва х.к.лар киради.

Мехнатнинг максадига караб хар бир касблар синфларига булинади:

- Г – гностик касблар;
- У – ўзгарувчан касблар;
- И – изланувчан касблар;

Мехнат воситаларига караб қўйидаги булимларга булинади:

- К – қўл мехнатига оид касблар;

- **М** – қўл (пичоқ) билан бошқариладиган машиналардан фойдаланиладиган касблар;
- **А** – автоматлаштирилган касблар турлари;
- **Ф** – функционал меҳнат воситаларини эгаллаган касблар;

Меҳнат шaroитларига кўра касбларнинг гуруҳлари:

Меҳнат шaroитига кўра касблар турт гуруҳга бўлинади:

Одий маиший шaroитлардаги меҳнат. Бу касбдагиларни қисқача «М» деб белгиланади. Бунга: бухгалтер, чизмачи, кутубхоначи, токар ва кўплаб бошқалар киради.

Очик хаводаги меҳнат. Мавсумий ва хароратнинг, намликнинг, кунлик пасайиши шaroитида утади («О» гуруҳи). Бундай касбларга қатор қурилиш (тошчи, қурилиш дурадгори, темир бетон конструкциясилари монтажчиси) қишлоқ хужалик касблари (кучат етиштирувчи, далачи, чупон) ва бошқа тармок касблари (масалан, давлат автомобил инспектори) киради.

Ноқўлай шaroитлардаги меҳнат ер тагидаги, юкоридаги, сув тагидаги, шунингдек юкори харорат шaroитидаги, намликдаги ва бошқалар (бу гуруҳ касблари «Н» харф билан белгиланади). Касбларга мисоллар: шахтёр, монтажчи, сув остида сўзувчи, пулат куювчи, учувчи, метро қурувчи ва х.к.з.

Юкори ахлоқий ва моддий жавобгарликдаги меҳнат (саломатлик учун жавобгар, тарбия бериш, инсон хаёти, катта моддий ва жамоатчилик бойликлари учун жавобгар). Бу гуруҳ касблари қисқача «М». Уларга ўқитувчи, шифокор, хакам, участка инспектори, сотувчи, меҳнатни қуриқлаш ва техника хавфсизлиги инженери ва х.к.з.

Касбларнинг манзили.

Хамма касблар дунёси (планетаси) касблар дунёсини биз касбларнинг турига қараб 5 та давлатга бўлсак:

Т – табиат

Тех. – техника

О – одам

БТ – белги тизими

БО – бадий образ (тимсол)

Меҳнатнинг мақсадига қараб хар бир мамлакатни 3 та вилоятга (областга) бўлинади:

Г – гностик (билиш) касблар;

У – ўзгартирувчи касблар;

И – изланувчилик касблари;

Хар бир вилоят меҳнат қуролига қараб 4 шаҳарга (районга) бўлинади:

К – қўл меҳнати касблари;

М – қўл меҳнати билан бошқариладиган машиналардан фойдаланадиган касблар;

А – автоматлаштирилган меҳнат касблар;

Ф – функционал меҳнат қуроллари билан эгалланган касблар;

Хаар бир шахарда (райионда) меҳнат шароитига караб (касблар гурухлари) 4 куча белгиланган:

М – маиший шароитлар;

О – очик хаводаги ишлар;

Н – нокулай шароитлардаги иш;

МА – юкори жавобгарликдаги иш;

Фойданиладиган адабиётлар.

5. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
6. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
7. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

4-МАВЗУ: Урта махсус касб таълими мазмуни.

«Агар пойдевор мустаҳкам бўлса, иморат бақувват бўлади»

И.А.Каримов

РЕЖА:

1. Кузатиш.
2. Диагностик суҳбатлар.
3. Биринчи босқич – мактабгача таълим ёши.
4. Иккинчи босқич – 1-4 синфлар.
5. Учинчи босқич - 5-7 синфлар.
6. Туртинчи босқич – 8-9 синфлар.
7. Бешинчи босқич – академик лицей, касб хунар коллежи.

1. Республикамиз мустақиллика эришгандан кейинги йилларда таълимни ислоҳ қилиш бўйича кўпгина қарор ва қонунлар қабул қилинди, уларда ўқувчиларни касб танлашга йўналтириш вазифалари ҳам етарлича ўз ифодасини топмоқда. Бунга Халқ таълими вазирлигининг 2002 йил 10 октябрдаги 153 сонли буйруғи асосида ўқувчиларни касб - хунарга йўналтириш тизимини такомиллаштиришнинг Янги қонцепциясини ишлаб чиқилди ва тасдиқланди.

Ҳозирги кунда касбга йўналтиришдан мақсад – ўсиб келаётган ёш авлодни касбни (касбларнинг типлари, туркумлари, группалари, бўлимларини) онгли равишда танлашга тайёрлашдир. Кузатиш – ўқувчиларни ўрганишнинг кенг оммалашган методидир. Бу метод муайян мақсадни кўзлайди, иш режа асосида олиб борилади, кузатишнинг яқунловчи натижалари қайд қилинади. Инсонинг илмга бўлган чанқоқлигини кондирувчи биринчи зиё чашма бу мактабдир. Мактабда ўқувчи шахс сифатида шакллана бошлайди. Унда дастлабки касбий хиссиётлар юзага келади. Булар меҳнатсеварлик, меҳнат қилиш зарурлигини тушуниш ва англаш, ўз ишини режалаштира ва назорат қила билиш, иш ўрнини тўғри ташкил қилиш, иқтисодий - тежамкорлик, сабр – тоқатлилик, талабчанлик, топшириқни бажаришнинг энг оқилона усули (етти ўлчаб, бир кес) танлаб ола билиш ҳамда вақтни тежаш ва шу кабилардир. Болаларни касблар оламига аста – секин олиб бориш, уларни шу оламда мўлжал олишга ўргатиш зарур.

Ўқитувчи – ўқувчини дарсларда кузатиш, у билан суҳбатлашиш, бола фаолияти маҳсулини таҳлил қилиш жараёнида унинг баъзи хусусиятларини қобилят, қизиқиш, мойилликларни пайқаб олади, бу хислат ва фазилатларни шакллантириб булар касбни белгилашда асосий омил бўлиши мумкин. Боланинг касбий муҳим хислат ва фазилатларини барвақт аниқлаш ва эса кейинги ўз хусусиятларига қараб касбни тўғри танлаш, уни мувоффақиятли равишда ўзлаштириш, меҳнатда юксак натижаларга эришиш имконини бериши мумкин.

2. Кўпинча мустақил Хамдўстлик мамлакатлари ҳамда Республикамиз олимлари ўтказган илмий – тадқиқотларида болажонларнинг райига, ҳошиш – истагига, интилишини уч босқичда тажриба – синов ишларини умумлаштириб таҳлил қилмоқдалар. Диагностик суҳбатлар – яқка тартибда ёки жамоа тарзда ўтказилиши мумкин. Психолог олим К.М.Гуревич 3-4 ёшли болаларда мотивларнинг бирламчи тобелиги ва дастлабки иродавий ҳаракатнинг пайдо бўлишини татбиқ этиб, болага жимжимадор уйинчокни олишдан – олдин ўзи ёктирмаган ишни бажариш топшириғини берган. Олинган маълумотлардан қўйидагилар маълум бўлди: а) – мактабгача ёш даврида эзгу орзулар йўлида ҳаракат қилиш имконияти тўғилади; б) – ушбу орзуларнинг бевосита боғлиқ сабаблари бевосита сабабларга қарганда эртароқ пайдо бўлади; в) – бевосита идрок қилинадиган нарсаларга алоқадор ҳошишни бажаришга қараганда, нарсанинг ўзига алоқадор ҳошишни бажаришни муайян муддатга кечиктириш осонроқ. Хулоса қилиб бунинг замирида боланинг майинлиги, нияти, орзуси, касбга қизиқиши, ҳошиш – истаги ва тилагининг мазмуни ҳамда хусусиятидаги ўзгаришлар ётади. Мактаб ўқувчиларининг таҳминан 25-30% фоизида танланган касбга нисбатан касбга барқарор қизиқишлар бошланғич кичик ёшларидаёқ шаклланар экан.

Ўқитувчининг вазифаси: - ўқувчиларнинг қизиқишларини мумкин қадар олдинроқ аниқлашда ва давлат, ҳокимият, маҳалла, оила талаб – эҳтиёжларига мувофиқ шу қизиқишларни ривожлантиришда, инсон шахсини

хар томонлама уйгун баркамол топтириш учун шарт-шароитлар яратишдан иборат.

3. Ўқувчини меҳнат қилишга ўргатиш, нафақат меҳнатни севишга у билан шундай уйгунлашишга кўникириш керакки, меҳнат унинг вужудига сингиб кетсин. Уларни касб ҳунарга йўналтириш, орқали бирор касб эгаси бўлишида, ўқувчилар меҳнатсиз бирор – бир нарсага эриша олмасликларини тушуниб етсинлар (4 – шакл) да ифодаланган.

Мактабгача таълим ёшидаги (биринчи босқичда) болалар таълим – тарбиясига қўйиладиган Давлат таълим стандарти талабларида ҳам мактабгача ёшдаги болаларнинг одоб – ахлоқи ва меҳнатга лаёқатлиги жиҳатдан етук комил инсон бўлишига катта эътибор берилади. Болалар илк ёшдан бошлаб меҳнатсевар бўлиш ва бошқалар меҳнатни қадрлаш каби одатларга ўргатилади. Мана шу одатлар болани одоб-ахлоқли, меҳнатга мойиллик қилиб тарбиялаш мазмунининг асосини ташкил этади. Одоб – ахлоқи ва меҳнатга лаёқатлилигига оид эгаллашлари зарур бўлган минимал талаблари:

- катталар меҳнатини қадрлаш лозимлигини билиш;
- ўзига ишониш;
- ўз – ўзига хизмат қилиш;
- уйда ёки боғча ховлисида енгил юмушларни бажара олиш;
- махаллада ёки томорқада меҳнат қилаётган катталарга кўмаклашиш;
- ўйинчокларни ва хона анжомларини ўз жойига қўйишни билиш;
- меҳнатсевар бўлиш яхши одат эканлигини англаш ва х.к.лар амалга оширилса, бошланғич кичик ёшдаги, ўрта ёшдаги, катта ёшдаги, академик лицей, касб-ҳунар коллежи босқичларнинг асоси ҳисобланади.

4. Ўқувчиларни касбга йўналтириш ёш иккинчи босқичи (бошланғич кичик ёшдаги) қўйидаги мазмуни эга бўлади:

Бошланғич I-IV синф ўқувчиларини касбга йўналтиришдан мақсад уларни меҳнат, касб турлари, йўналишлари билан таништириб бориш ва ўқувчиларда касб фаолиятига бўлган қизиқишни шакллантиришдан иборат. Бунга эришиш учун уларда меҳнат ва касб олами ҳақида тасаввур пайдо қилиш, - ўқувчилар билан «Ким бўлсам экан», «Касбим-фахрим», «Касб танлаш - ҳаёт кўзгуси» каби мавзуларида суҳбатлар, баҳслар мунозараларни ташкил қилиш; ўз-ўзини баҳолай билиш малакаларини ҳосил қилиш; - интеллектуал ва ҳиссий иродавий ҳисларни ривожлантириш: Бу ёшдаги болалар меҳнатга ҳалол муносабатда бўлишлари унинг ҳаётдаги ва жамиятдаги ролини тушуна билишларида, ҳар қандай иш бажариш учун интилувчанлик, табиат, атроф-муҳитга ва унинг бойликларини сақлаш ва бошқаларда.

5. Учинчи босқич (5-7 синфлар) ўрта ёшдаги ўқувчиларда касб танлаш ва жамиятда ўз-ўрнини белгилаш билан боғлиқ ҳолда ўзида бўлган қизиқиш, қобилият ва маънавий-моддий қадриятларни англашга замин яратиш. Бўлғуси касбий фаолиятлар бу ёшдаги ўқувчилар учун ҳаётдаги ўз ўрнини аниқлаш ва тайёрлашда туртки, ўз шаклланиш имкониятларини очиши ва касб танлаши учун зарур бўлади.

6. Тўртинчи босқич (8-9 синфлар) катта ёшдаги ўқувчиларини касб танлашга йўналтириш ишларининг мазмуни шахснинг маънавий фазилатлари ҳамда хислатларини ва жамият олдидagi бурчи, жавобгарлик хислатларини шакллантириш билан ажралиб туради. Бу эса уларда ташаббус билан чиқиш, мустақил қарор қабул қилиш, хатти – ҳаракатлари натижасида билиш ва ўзининг фаолияти нимага олиб келишини сезиши билан белгиланади.

7. Бешинчи босқич (академик лицей, касб ҳунар коллежи) талабаларнинг касб ҳунарга мойиллигини, лаёқатларини, билим ва кўникмаларини чуқур ривожлантириш, уларга танланган йўналишлари (Метал ва унга ишлов бериш, ёғочга ва унга ишлов бериш; Газламаларга ишлов бериш; Озик – овқат маҳсулотларига ишлов бериш; қишлоқ хўжалик асослари; Халқ ҳунармандчилиги) бўйича бир ёки бир неча замонавий касбларни эгаллаш имконини беради. Халқимизда илму - ҳунар улуғланиб келган. Агар инсон бирон – бир касбни мукамал эгалласа, ҳунар унга ҳузур бағишлайди.

Такрорлаш учун саволлар.

1. Касб танлашда кузатувни олиб бориш услуби нимадан иборат?
2. Касб танлашда диагностик суҳбатлар мазмуни нимадан иборат?
3. Касбга йўналтириш ишларининг моҳияти ва мазмунини ёритиб беринг?

Таянч иборалар:

1. Кузатиш.
2. Диагностик суҳбат.
3. Анкеталар.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

8. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
9. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
10. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

5-Мавзу Урта махсус, касб-хунар таълими мазмунига қўйиладиган талаблар.

“Тараққиёт тақдирини маънавий жиҳатдан етук инсонлар ҳал қилади. Ақлий заковат ва руҳий – маънавий салоҳият маърифатли инсоннинг икки қанотидир ”
И.А.Каримов

Режа:

1. Услугчининг касб танлашга йўллашда бошқарув аҳамияти.
2. Услугчига қўйиладиган талаблар.
3. Услугчининг педагогик-психологик ва умумкасбий тайёргарлиги.

1. Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш давлат аҳамиятига эга бўлган муаммо. Ёш авлодни ҳаётга, меҳнатга тайёрлаш ғоят муҳим вазифадир. Шу боисдан ёшларнинг касб танлаш муаммоси умумий ўрта таълим мактаби ишида катта ўрин тутди. “Менинг орзуим”, “Ким бўлсам экан”, “Мен севган касб”, “Касбнинг ёмони йўк”, “Касбим фахрим” деган мавзулар ҳар бир йигит ва қиз учун асосий муаммолардан биридир. Ўқувчиларнинг ўқишга бўлган чаққонлигини қондирувчи биринчи зиё – чашма бу мактабдир. Таълим жараёнида ўқувчиларда касблар типларини мустақил ҳолда билиш (Инсон табиати, инсон техника, инсон бадий тимсол, инсон белгилар тизими), танлаётган касбнинг талабларини ўз шахсий сифатлари билан қиёслаш олиш, ўз мойиллиги қобилияти, саломатлиги танланаётган касбга мувофиқлигини, тўғри баҳолаш кўникмалари шаклланиши лозим. Услугчининг касб танлашга йўллашдаги вазифаси – ҳар бир ўқувчини, унинг касбга ва билимга қизиқишларини, мойиллик, эҳтиёжлари, атроф-муҳитни, оилавий аҳволини яхши ва ҳар томонлама ўрганишдан иборат бўлиши керак.

Бу мақсад ва вазифаларидан келиб чиқиб услубчи:

- ўқувчиларга “касб” тушунчасининг маъносини ёритиб бериш, уларни касбларнинг классификациялари билан таништириш;
- ўқувчилар “касбий қизиқиш”, “майллик” тушунчалари билан таништириш;
- ўқувчиларни касб танлашга асосан ўқув ва ижтимоий – меҳнат уюшмасига нисбатан онгли ёндошишга эришиш;
- ўқувчиларга касб танлашда ўз саломатлигини ҳисобга олиш зарурлигини тушунтириш;
- ўқувчиларга “Касбий лаёқат” тушунчасининг моҳиятини очиб бериш, касб танлашга мулоҳаза билан ёндошишни шакллантириш;

- қобилиятларни касб танлашдаги аҳамиятини тушунтириш, умумий ва алоҳида қобилиятлар ҳақида тасаввур ҳосил қилиш;
- ҳар бир ўқувчига танланган касбини эгаллаши учун амалий ёрдам кўрсатиши, унда ижтимоий – меҳнат уюшмасига ижодий ёндошишни ривожлантириш.

Бугунги кунда сизу биз қўяётган илк пойдеворга касб танлашга йўллаш, касб-хунарга йўналтириш ўқувчиларнинг ижтимоий – меҳнат уюшмаси ишларига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади (3 - шакл)да.

2. Касб тўғри танланганда улар ўз қобилиятлари ва қизиқишларини яхшироқ рўёбга чиқишлари ҳамда жамиятга кўпроқ наф келтиришлари мумкин. Ўқувчиларни касб танлашда йўллаш, касб-хунарга йўналтириш ишларининг асосий ижрочиси меҳнат таълими ўқитувчиси – услубчи зиммасига тушади.

Умумий ўрта таълим мактабларида касб танлашга йўллаш ва меҳнат таълимидан дарс берадиган ўқитувчилар юқори натижаларга, дарс самарадорлигини эришиши учун албатта қўйидагиларга эътиборни қаратиш керак.

Ўқитувчи – услубчи:

- замонавий илмий- техникавий тараққиётнинг ва маънавий-моддий кадриятларнинг моҳияти чуқур тушуна билиш;
- педагогик технологияни ва инноватция асл моҳияти ва услубларини тушуна – қўллаш билиши;
- ўқувчиларни мустақил касб хунар ўрганишга, эркин касб танлашга шароит яратиш;
- педагогик технологиялардан фойдаланар экан, ўзи ҳам янги яратувчи янги хилма-хил (“Касб дарси”, “Ақлий ҳужум”, “Зинама-зина”) услубларни ўйлаб топиши, амалда қўллаши;
- анъанавий дарслар орқали ўқитувчиларнинг яқка тартибда (индивидуал) ишлашга эришиш;
- тест топшириқларни ўқувчи фаолияти даражаларига мос ҳолда тузиш бўйича кўникмаларга эга бўлиши шарт.

Ўқитувчи услубчиларимиз учун бугунги кун талаби мана шулардан иборат.

3. Ҳозирда ўқувчиларни касб танлашга йўллашда педагогик-психологик ва умумтехник ва касб таълими мутахассислари олиб бораётган ишлар салмоқли ўринга эга. Дарҳақиқат, ўқувчи ёшларнинг касбий билимларини ва кўникмаларини шакллантириш, уларга тўғри йўналиш бериш касб хунарга йўналтирувчи мутахассислар, педагог-психолог томонидан бошқарилиб келинмоқда. Қўйида педагогик-психологик ва умукасбий тайёргарлигига тўхталиб ўтмоқчимиз.

Жумладан:

Биринчидан - ўқувчиларни касб-хунарга йўналтирувчи ва педагог-психологларни ҳамда умумтехник ва касбий таълим мутахассисларни малакасини ва савиясини ошириб борсак, уларга қайта тайёрлов ўқув курси

ва семенарлар ташкил қилиб амалий ёрдам бериб, уларнинг моддий эҳтиёжларини қондирилиши;

Иккинчидан – ўқувчиларни касб-ҳунарга қизиқишларини, мойилликларини кучайтириш мақсадида ҳар хил касб ҳунар наворлари билан давра суҳбатлари, баҳс-мунозаралар, ҳунармандлар майдонига саёҳатдан фойдаланганда ҳам маҳорат билан фойдаланиши;

Учинчидан - ўқувчиларни касб - ҳунарга йўналтиришда маҳалла ва ота-оналарнинг роли жуда каттадир. Бунинг учун синф раҳбарлари билан ота-оналар ҳамкорликда ҳар ойда бир марта “Касбий маслаҳатлар куни”ни ташкил этиб, улар билан турли касб-ҳунарларга тайёрлашда муаммо ва ечимлар давра суҳбатларини ўтказиш.

Тўртинчидан – бир неча йиллар давомида ҳалол меҳнат билан элга танилган халқ ҳунармандлари ва меҳнат фахрийлари билан “Меҳнат, меҳнатнинг таги роҳат”, “Меҳнат-бахт келтирувчи омил”, “Касб-у камол хусн-у жамол” каби мавзуларда учрашувларни ташкил этиш.

Такрорлаш учун саволлар:

1. Ўқитувчи – методистга қўйиладиган талаблар нимадан иборат?
2. Услубчининг иш мазмунини ёритиб беринг?
3. Услубчининг махсус тайёргарлиги нимадан иборат?

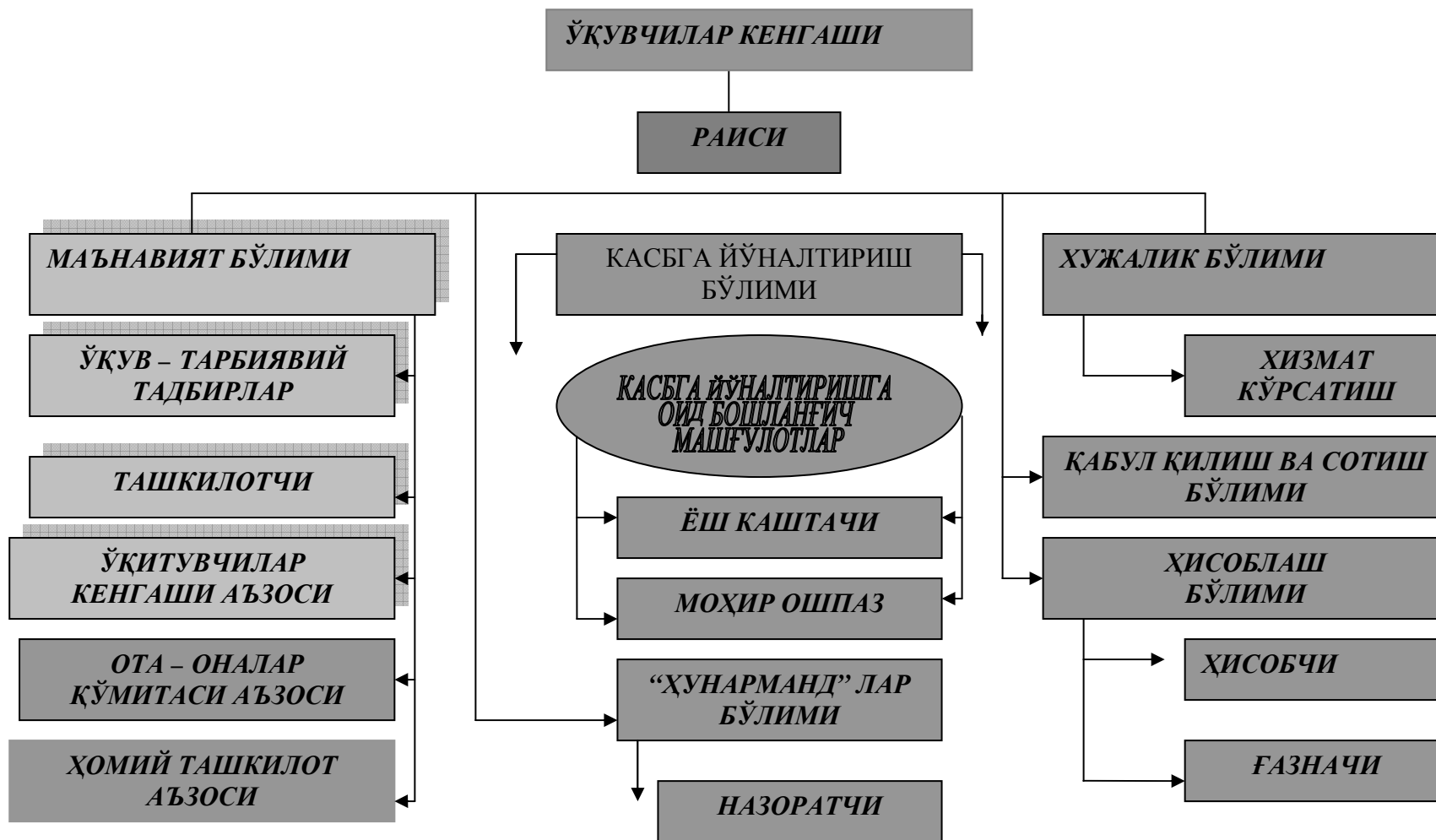
Таянч иборалар:

1. Тадқиқотчилик.
2. Ижодкорлик.
3. Ишчанлик.
4. Ташкилотчилик.
5. Мулоқотчилик.

Фойланиладиган адабиётлар.

1. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
2. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
3. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

ЎҚУВЧИЛАРНИ ИЖТИМОЙ МЕҲНАТ УЮШМАСИНИНГ ТУЗИЛИШИ

6-Мавзу Касб-хунар таълимини режалаштириш.

Режа.

1. Касбга йўналтириш ишларининг мохияти.
2. Касбга йўналтириш ишлари босқичлари ва ўтказиш методикаси.
3. Касбга йўналтириш хоналарини ташкил этиш технологияси.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришнинг асосий максоди биринчи навбатда ёшларни ўзининг хаёт йулини тугри белгилашларида ўзининг қобилият, кизиқиш ва мойиллигини ҳамда ижтимоий эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда касб танлашларида кумаклашишдан иборатдир. Бизнинг жамиятимиз ҳар бир шахснинг қобилиятлари тулик намоён буладиган, юқори самара билан ишлай оладиган фаолият ва шарт-шароитлар билан банд бўлишига катта эътибор бермоқда.

Таъқидлаш жоизки, жорий этилган янги таълим тизимида 17-19 ёшгача бўлган болалар ота-оналар ҳамда умумий урта таълим, урта махсус, касб-хунар муассасалари таъсири доирасида буладилар. Улар шу давр мобайнида касб-хунарга йўналтиришлари ва касб эгаллашлари лозим. Бу ишлар албатта оила, мактаб, мактабдан ташқари таълим муассасалари, ўқув-ишлаб чиқариш комбинатлари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ва турар жойлардаги турли маданий масканларда олиб борилиши лозимдир.

Ҳар бир ўқувчининг ахлоқий тарбияланганлик даражасини чуқур ва ҳар томонлама аниқлаб олиш уларга биргалашиб педагогик таъсир курсатишнинг дастлабки босқичи ҳисобланади. Бунда ўқувчиларнинг оилада, мактабда, буш вақтларида катталар, тенгқурлари ва ўзидан кичиклар билан буладиган барча муносабатларини таҳлил қилиш, уларда мавжуд салбий муносабатларни вужудга келтирадиган сабабларни аниқлаш ва бу ҳақида ота-оналар ўз вақтида хабардор қилиш лозим булади. Ана шу босқичдан кейин педагогик тадбирларни белгилаш бошланади.

Мактабнинг касб-хунарга йўналтириш хонаси «Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш хонаси тугрисидаги Низом» асосида ташкил этилади ва жихозланади. Мазкур Низомда мактаб касб-хунарга йўналтириш хонасининг вазифалари, унда ўтказиладиган тадбирлар, стенд ва унда яна қандай маълумотлар бўлишлиги ҳақида айтиб утилган. Мактабнинг касб-хунарга йўналтирувчи мутахассиси мазкур хонанинг мудири ҳисобланади.

**КАСБ – ХУНАРГА ЙЎНАЛТИРИШ ХОНАЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ.**

Хар бир умумий урта таълим мактабида Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ишлари билан шугуланувчи хоналар ташкил этилади. Хонани мактаб касбга йўналтирувчи мутахассиси бошқариб боради. Мактаблардаги касб-хунарга йўналтириш хонасининг иш мазмуни қўйидагилардан иборат: ўқитувчилар учун касб-хунарга йўналтириш бўйича синф раҳбарлари ва фан ўқитувчилари билан суҳбатлар ўтказиш, ота-оналар учун лекциялар уюштириш мактаб учун касб – хунарга йўналтиришга оид методик материаллар тайёрлаш, касб-хунарга йўналтириш бўйича тавсия этиладиган адабиётлар руйхатларини тўзиш.

Касб-хунарга йўналтириш хоналари стендлар, хар хил касбий йуналишдаги схемалар, касблар руйхати ва улар хақидаги маълумотлар шунингдек, касб-хунарга оид хикматли сўзлардан иборат шиорлар, столлар ва касбга йўналтириш бўйича хилма-хил методик қўлланмалар ва шкафлар билан жихозланади.

Мактаблардаги касб-хунарга йўналтириш хоналарини яхши ташкил килиниши ва белгиланган тадбирларнинг аниқ, пухта ва мазмунли ўтказилиши кенг жамоатчиликнинг диққат-эътиборини шаҳар ва қишлоқ мактабларида таълим олаётган ёшлар уртасида касб хунарга оид маълумотларни кенгайтириш уларга бу соҳада тегишли маслаҳатлар бериш ҳамда касб-хунарга йўналтириш ишларини жонлантиришга кенг жамоатчиликнинг диққат эътиборини қаратиш лозимлигини белгилаб бермоқда. Хозирги пайтда касб-хунарга йўналтириш ишларини жонлантиришда мактаб касб-хунарга йўналтирувчи мутахассиснинг роли муҳим аҳамиятга эгадир.

Шу мақсадда касб-хунарга йўналтириш ишларини мақсадли равишда амалга ошириш учун мактабларда касбга йўналтирувчи ходимларнинг малакасини оширишга алоҳида эътибор берилиши лозим.

Мактаб касб-хунарга йўналтирувчи мутахассисининг асосий вазифаси Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришни таъминловчи барча маълумотлар банкни яратишдан иборат. Бу мақсадда касб-хунарга йўналтирувчи мутахассис туман (шаҳар) ташхис Марказидан олган ахборотлар, касблар руйхати, таснифи ҳудудий касблар руйхати, касбларга булган эътиёж ва бошқа касбий ташхис методикалари тавсия ва йуриқномаларидан фойдаланади. Касбга йўналтирувчи мутахассис ўз фаолиятини касб-хунарга йўналтириш хонасидан олиб боради, хонанинг иш режаси ва иш графигини ишлаб чиқади ва қайси синфлар билан қачон, қандай тадбирлар ўтказилиши аниқ ёзиб қуйилади. Туман (шаҳар) ташхис Марказларидан олинган маълумотлар касб-хунарга йўналтириш хонасининг деворига Ўқувчиларнинг ўқишлари ҳамда мазкур маълумотлар билан ишлашлари учун стендларга осиб қуйилмоғи лозим. Мактаб йўналтирувчисининг ҳафталик иш графиги қандай булмоғи лозим. Бизнинг фикримизча ҳафтанинг 6 кунида хар хил тадбирлар ўтказиш режалаштирилган булиши лозим. Намунавий ҳафталик тадбирлар режасини келтирамиз;

Душанба – Касбий ахборотлар бериш.

Сешанба – Касблар таснифи билан таништириш.

Чоршанба – Худудий касблар ва касбларга эҳтиёж ҳақида тушунча бериш.

Пайшанба – Ота-оналар билан ишлаш (сухбат касбий тушунтиришлар ва суровномалар ўтказиш).

Жума – Касбий ташхислар ўтказиш (касбий ташхис методикалари, суровнома, қўлланма ва бошқалар асосида). Касбий маслаҳатлар бериш.

Шанба – Килинган ишларнинг тахлили, ташхис натижаларини кайд этиш. Келаси ҳафта ишларини режалаштириш.

Мазкур намунавий режа албатта касбга йуналтирувчи мутахассис фаолиятини барча кирраларини тулик ўз ичига олмасда, уларнинг фаолиятида бажариладиган ишларнинг бирор бир тизимини шаклланишига ёрдам беради. Бу намунавий режа мактабнинг ўзига хос сифатларига мос равишда ўзгартириш мумкин.

Фойданаладиган адабиётлар.

- 11.К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
- 12.С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи” 1989 йил
- 13.Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш” Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

7-МАВЗУ: КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИДА УҚУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ ТИЗИМИ.

«Дилба ёру, дастба кор» «Оллоҳ

Баховуддин

Нақшбанд

Режа:

- 1. Дарсларда касб танлашга йўллаш.**
- 2. Турли мутахассисликлар билан таништириш.**
- 3. Мактаб атрофидаги корхоналар билан таништириш.**
- 4. Фан ўқитувчилари.**
- 5. Синф раҳбари.**
- 6. Тўғарак бошлиқлари.**

1. Мактаб ёш авлодга барвақт касб-ҳунар ўрганиш тамойилини рад этиб, 9-синф ўқувчиларини касб танлашга йўллаш, мустақил ҳаёт йўлини танлашга тайёрлаш учун жамиятга наф келтирадиган фаолиятга қизиқишни тарбиялайди. Бу эса меҳнат – касбий маънавий тарбия энг муҳим вазифаларидан биридир (7-шакл) да ифодаланган.

Ўқувчиларда меҳнат тарбияси, меҳнат тушунчалари, касб турларининг – ахлоқий тушунчалар, эътиқодни, одатларни шакллантиришни, ахлоқий тажрибани бойитишни назарда тутди. Ўқувчи таълим олиб, тарбияланиши билан бирга меҳнат жараёнининг ўзини ўрганиши, билиши ва уддалай олиши муҳим вазифа қилиб қўйилади.

Ҳозирда ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтиришда психологик-педагогик ташхис марказларининг мутахассислари олиб бораётган ишлар салмоқли ўринга эга. Ўқувчи – ўқитувчи учун ҳам касбий билимни ривожлантиришнинг энг қулай шаклидир. Илғор педагогик тажриба ўқитувчилар, тарбиячилар, таълим муассасаси раҳбарларининг ўз касбий билимлари, вазифаларига ижодий ёндошиб, таълим-тарбия жараёнида янги самарали усуллар, воситаларни қўллашлари, илмий-амалий изланишлар олиб боришлари билан характерланади. Малакали педагог кадрлар етишмаслигининг олдини олиш учун бугундан ўқувчиларни касб-ҳунарга тўғри йўналтириш, билимларни чуқурроқ бериш, назария билан амалиёт узвийлигини таъминлаш зарурдир.

Педагогик-психологик илғор иш тажрибалари учун муҳим бўлган йўналишларни ўрганиш асосида шаклланадиган касбий қобилиятлар ўқувчида босқичма-босқич, аста-секинлик билан шаклланади. Бундай қобилиятларнинг шаклланиши унинг касбий билимини мустаҳкамлашда муҳим роль ўйнайди.

Касбий йўналтириш замон билан ҳамнафас олиб борилиши зарур. Бугун ўқувчи «ўқитувчи» лик касбини эгаллашни истаймайди. Сабаби ўқитувчи обрўйи жамиятда ўз ўрнини етарлича топмаган. Ўқувчи «бизнесмен», «прокурор» бўлишни истайди. Сабаби бу каби амаллардаги манфаат масаласи уларни қизиқтириб, оҳанграбодек ўзига тортмоқда. Шундай экан, ўқувчи ҳар бир касб мураккаблиги, заҳмати унга эришиш йўллари ҳақидаги тўлақонли маълумот олиши, асосан зиёлилар оиласидан тортиб, оддий ишчига қўйидаги вазифаларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

- Касбий маълумотларни етарлича бериб бориш.

- Мактаб, оила, маҳалла, касб-ҳунар коллежлари, ташхис марказларининг фаолиятини кучайтириш;

- Касбга йўналтирувчилар: ота-она, фан ўқитувчилари, синф раҳбарларининг иши ўз сўзига муносиб бўлганидагина ўқувчининг севган касбига чуқурроқ боғланишини эътиборга олиш:

- «Ким бўлишни истайман?», «Нима учун шу касбни танладим?» саволларига жавоб излаш учун янги инновацион технологиялардан фойдаланиш;

- Техника ва фан тўғараклари фаолиятини илдам ривожлантириш;
- Ҳар хил касб эгалари билан учрашувлар, суҳбатлар уюштириш;
- Касб танлашга қийналаётган ва иккиланаётган ўқувчилар билан индивидуал тарзда ишлаш;

- Эътиборсизлик, ўқувчи хоҳишига қулоқ солмаслик ёмон оқибатларга олиб келмаслиги учун, бола инеллектидаги бунёдкорлик, тадбиркорлик хусусиятларига теран ёндошиш, педагогик, психологик, ташкилий томондан ўқувчи онгидаги тушунмовчиликга барҳам бериш;

- Касб-ҳунар йўналтирувчи методик тавсиялар давлат талабига мос равишда бўлиши керак.

Ўқувчиларни маълум бир касб эгаси қилиш муҳим педагогик муаммо бўлиб, бу масалага ўтиш аждодларимиз ҳам эътиборларини қаратганлар. Масалан, Авесто, Қуръон Карим, Ҳадисларда, худди шунингдек, маънавий юлдузларининг таълим – тарбия соҳасидаги қарашларида касбга йўллаш муаммосига алоҳида эътибор берилган.

Ўқувчиларни касбга йўллаш давлат аҳамиятига эга бўлган муаммо.

«Фарзандларимизни ким тўғри йўлга солади, ким уларнинг онгини тозалайди, ким уларга ҳақ гапларни гапириб, ҳаётда ўз эътиқодига суяниб яшашни ўргатади, тарбиялайди? Ёшларнинг тўғри йўл танлашида ким биринчи бўлиб ёрдам бериши керак, уларга ким таянч бўлиш лозим?» гап энг муқаддас ва нозик нарса фарзандларимиз қалби ҳақида, маънавий ва ахлоқий тарбия асосларини яратиш ёш инсонни муайян касбга йўналтириш ҳақида бормоқда».

Ўқувчиларни уларнинг қизиқишларига қараб қўйидаги уч гуруҳга ажратиш мумкин. Биринчи гуруҳга бирон соҳага аниқ қизиқиши сезилиб турган ўсмирлар киради. Улар адабиёт, физика, кимё ва математика фанларига ёки техникага табиатшунослик тўғаракларининг бирон турига мунтазам қатнашиб, ўз севган соҳа бўйича маълум билим, кўникма малакалар ҳосил қилган, мактаб ва мактабдан ташқари муассасаларда ижодий фаоллик кўрсатган ёшлардир. Бундай ўқувчилар 17-19 фоизни ташкил қилади.

Иккинчи гуруҳни кўпқиррали қизиқишга эга бўлган ўсмирлар ташкил қилади. Улар техникага, санъат ва адабиётнинг бирон тури билан шуғулланиб, ўзи қизиққан соҳага ёндош бўлган ёки унга алоқаси бўлмаган тўғаракларга ҳам қатнашиш истагини билдирадилар. Бундайлар кузатилган ўқувчиларнинг 12 фоизини ташкил этади.

Бирон бир соҳага қизиқиши аниқ бўлмаган ўқувчилар учинчи таъллуқли ёшлар ҳисобланадилар. Бу каби ўқувчиларнинг кўпчилиги «Ўқишдан ташқари вақтларда нима билан шуғулланасан?» «Нималар сени қизитиради?» каби саволларга «Адабиёт, тарих тўғаракларига қатнашяпман, жуғорфия тўғараги машғулотларига қатнашиш истагим бор. Агар қабул қилишса ҳамма тўғаракларга ёзилган бўлар эдим.

Ҳозирча фақат футбол секциясига қатнашяпман» деган жавобни беради. Бундай болаларнинг 85-90 фоизи хали мустақил фикрга эга бўлмаган, қизиқишлари тарқоқ, маълум йўналишга кирмаган VI-IX синф ўқувчиси саналади.

Педагогларни олдида турган муҳим вазифа ўқувчиларда аниқ бўлган қизиқишларни янада такомиллаштириш, уни касб танлаш даражасига етказиш; кўп қиррали қизиқишга эга бўлган ўқувчиларда ўзига кўпроқ ёққан соҳани, тўғаракни танлашга амалий ёрдам бериш; қизиқишлари тарқоқ, аниқ бўлмаган, келажакда ким бўлишини ҳам кўз олдига тўлиқ келтира олмаган болалар билан турли хил мутахассисликлар, касблар ҳақида қизиқарли суҳбатлар, учрашувлар, баҳс кечалари, экскурсиялар уюштириш орқали дастлабки қизиқишларни намоён қилиш ва кейинчалик уни ривожлантиришдан иборатдир.

Умумий ўрта таълим мактабларида меҳнат таълимидан дарс берадиган ўқитувчилар юқори натижаларга, дарс самарадорлигига эришиш учун албатта қўйидагиларга эътиборни қаратиш керак.

Ўқитувчи;

- замонавий илмий ва маданий тараққиётнинг моҳиятини чуқур тушуна билиши;

- педагогик меҳнатни самарадорлигини таҳлил этиш усулларини билиши;

- педагогик технологияни асл моҳиятини тушуна билиши;

- ўз фани бўйича таълим беришда педагогик технология элементларини қўллаш олиши;

- анъанавий дарслар орқали ўқитувчиларнинг яқка тартибда (индивидуал) ишлашга эришиш;

- ўқувчиларни мустақил ўқиб ўрганишига, эркин фикрлашга шароит яратиши;

- педагогик технологиялардан фойдаланар экан, ўзи ҳам янгилик яратувчи янги хилма хил услубларни ўйлаб топиши, амалда қўллаши;

- тест топшириқларни ўқувчи фаолияти даражаларига мос ҳолда тузиш бўйича кўникмаларга эга бўлиши шарт.

Ўқитувчиларимиз учун бугунги кун талаби мана шулардан иборат. Меҳнат таълими ўқитувчилари дарс давомида турли ишчанлик ўйинларидан фойдаланганда ҳам, турли анъанавий услублар («Касб дарси», «Баҳс-мунозаралар», «Ақлий ҳужум», «Зинама-зина», «Таянч сигналлари», Касб йўллаш амалий машғулотлар «Ҳунармандлар майдонига саёҳат»)дан фойдаланганда ҳам маҳорат билан фойдаланиш керак. Шу усуллардан бири «Ҳунармандлар майдонига саёҳат»ни тавсия этмоқчимиз.

Касбга йўналтириш ишини амалга оширишнинг умумий системасида мактаб системаси дастлабки босқич ҳисобланади. Касбга йўналтириш ишида мактаб системасининг вазифалари:

- шахсинг юксак маънавий – ахлокий фазилатларига эга бўлган фуқароларни тарбиялашдан;

- политехник ва бошланғич касбий малакаларнинг муайян системасини эгаллаган бўлғуси малакали мутахассисни тайёрлашдан;

- ҳам шахсий меҳнат, ҳам жамоа меҳнати муайян ташкилотчилик малакаларини шакллантиришдан иборат.

Ўқувчиларни касб танлашга тайёрлаш – бутун педагоглар жамоасининг, ота – оналар, маҳалла, жамоатнинг кўп йиллик таълим – тарбия ишидир. Ёшларни касбий маънавий – жиҳатдан меҳнат фаолиятига тайёрлашга шахсни ҳар томонлама камол топтиришнинг ўзаро боғлиқ жараёни деб қаралади, бу жараёнда қизиқиш, қобилият миллийлик, эҳтиёж ва эътиқодларни ўсмирнинг шахси ҳаракатлантирувчи куч сифатида намоён бўлади (5 шакл) да ифодаланган.

Қобилият ва қизиқишларни шакллантиришнинг политехник асослари ва мактаб ёшлари бошланғич ишлаб чиқариш тайёргарлигини кенгайтириш билан узвий боғлиқ бўлиши ишчи касбларини эгаллашга йўналтиришнинг ҳал қилувчи шартидир.

Меҳнат тарбияси жараёни бирмунча илк босқичда амалга оширилган тақдирда бунга эришилади.

Ўрта ва юқори босқич таълимида давомийлик шу ҳолда ифодаланадиган ўқувчилар мунтазам тамойил асосида тузилган ягона дастурлар бўйича ишлайдилар. Бундай дастурлар аста-секин мураккаблаштирилиб боришни, билим, кўникма ва малакаларни, меҳнатнинг муайян усулларини эгаллашни таъминлайди.

Таълим ва касбга йўналтириш билан қўшилган унумли меҳнатда мунтазам катнашиш энг кўп педагогик самара беради.

Мактабда касбга йўналтириш соҳасидаги ҳамма ишларнинг бир-бирига мувофиқлаштирилишини таъминлаш мақсадида мактаб директори раислигида касбга йўналтирувчи кенгаш тузилади.

Кенгаш тартибига мактаб директорининг тарбиявий маънавий-маърифий ишлар бўйича муовини, касбга йўналтирувчи ўқув-методик кабинет мудирини, меҳнат таълими, ўқувчиларнинг ижтимоий-фойдали, унумли меҳнатни касбга йўналтирувчи ўқитувчи ёки ташкилотчи, битирувчи синфларнинг синф раҳбари, мактаб кутубхоначиси, мактаб ўқувчилар ташкилотнинг вакиллари, мактаб врачини, ота-оналар кўмитасининг аъзолари, базавий корхона вакиллари кирди.

Касбга йўналтирувчи кенгашнинг иш режасини мактабдаги касб-хунарга йўналтириш комиссия кенгаши кўриб чиқади ва тасдиқлайди, яъни; - утказиладиган педагогик кенгаш;

- мактаб раҳбари ҳузуридаги кенгаш;
- касб-хунарга йўналтириш комиссия таркибини тасдиқлаш;
- комиссия аъзоларининг вазифалари;
- берилган вазифаларнинг бажарилиш муддати;

Касбга йўналтирувчи кенгашининг вазифалари - касбга йўналтириш бўйича умуммактаб ва синфларнинг тадбирларини режалаштириш ва ташкил қилишдан, касбга йўналтириш ишига оид илғор тажриба маълумотларини йиғиш, умумлаштириш ва оммалаштиришдан иборат.

Ўқувчиларни касбга йўналтиришини ўтказган чоғда мактаб ходимлари ва мактаб маъмуриятини вазифалари ўқувчиларни касбга йўналтиришга оид йўриқномалар, буйруқлар, қарорлар билан танишишдан, илмий-методик адабиётни ўрганишдан, чақирилган методик тавсияномаларни ўрганиш ва ўз ишларида фойдаланишдан иборат.

2. Синф раҳбарининг вазифалари - ўқувчининг шаклланаётган шахсини, унинг майиллиги, қизиқишлари, қобилиятларини чуқур ва ҳар томонлама ўрганишдан иборат. Бу соҳада унга фан ўқитувчилари, ота-оналар билан суҳбатлар, савол варақасини тўлдириш ва ўқувчининг шахсий варақачаси-тавсифномасини тўлдирган ҳолда уни мунтазам равишда кузатишга ёрдам беради. Синф раҳбари ўқувчининг шахсини ўрганиш негизида муайян дастур асосида меҳнат таълимини давлат таълим стандартига таянган ҳолда касбга йўналтириш ишини олиб боради. Бунда синф соатларидан, факультатив машғулотлардан ва экскурсиядан фойдаланилади. Касбга йўналтириш иши ўқувчиларнинг ота-оналари билан мустақкам алоқада ўтказилади.

Ўқувчиларни йилига бир марта савол варақасини тўлдиради. Бунда мақсад-ўқувчиларнинг ҳаётий режаларини аниқлаб олишдир. Синф раҳбарлари савол варақаси асосида ўқув йили охирида касбга йўналтирувчи мактаб кенгашига топшириш учун у ёки бу касбни онгли равишда танлаган ёки зарур малака даражаси бўйича касб эгалланган ҳамда ўқиш ва иш хусусидаги ўз истакларини билдирган 9 ва 11 синф ўқувчиларнинг рўйхатларини тузадилар.

Ўқувчилар меҳнат таълими дарсларида меҳнатнинг ҳар хил турларига оид билимларнигина олиб қолмай, шу билан бирга ўз фаолиятлари жараёнида махсус малакаларга ҳам эга бўладилар, ўз қобилиятларини ривожлантирадилар, меҳнатда ўз кучларини синаб кўрадилар. Шу боисдан меҳнат таълими ўқитувчиси меҳнат дарсини шундай ташкил қилиши керакки, токи ҳар бир ўқувчи меҳнатни севишни ўрганиб олсин, инсонларга наф келтирадиган бўлсин, иш жараёнидан ва унинг натижаларидан завқлансин.

Меҳнат ўқитувчиси меҳнат таълими жараёнида касб қилиб олинган меҳнат тўғрисидаги маълумотларни аниқ мавзуларни ўрганиш билан мантиқий боғлаш мумкин. Чунончи, электротехника физикаси ва бўлимини ўрганган чоғида ўқитувчи халқ хужалигида электр қувватининг роли ва аҳамиятини, уни ишлаб чиқариш ҳамда истеъмолчига етказиб бериш усуллари кўрсатиши, шунингдек ушбу тармоқ касблари учун катта гуруҳга бўлишни тушунтириб бериш мумкин. Биринчи гуруҳга электротехника ускуналари, машиналари, аппаратлар ва асбобларини ишлаб чиқариш билан боғлиқ касблар (электротехника машиналарини йиғувчи слесарь, созловчи слесарь ўровчи электромонтёр, изоляция қилувчи ва шу кабилар); иккинчи гуруҳга электр қуввати узатиш билан боғлиқ касблар (подстанцияларнинг

электромонтёри, электр тармоқларини ишлатувчи электромонтёр ва шу кабилар); учинчи гуруҳга электр кувватидан фойдаланиш билан боғлиқ касблар (электромонтажчи слесарь, таъмирчи электромонтёр ва шу кабилар) киради.

Ўқувчиларни касбга йўналтиришда ўқитувчининг шахси жуда катта роль уйнайди.

Ўқитувчининг шахси – ўқитувчининг илмий-изланиш ижодий ривожланишини, юксак касбий-педагогик маҳоратини, ишда доимий новаторлигини, меҳнатсеварлигини, талабчанлигини, ўқувчиларга нисбатан муҳаббат ва хурматини белгилаб берадиган хислатлари мажмуидир. Айни шундай ўқитувчи-ўқувчиларда (устоз-шогирд) ўзига нисбатан хурмат-эҳтиром, ишга ҳавас уйғотади, ўзига ўхшаш бўлиш, у билан дўстлашиш энг эзгу истаклар, истиқбол тўғрисидаги, ўз касби ҳақидаги орзуларни баҳам кўриш иштиёқини яратади.

3. Мактабда қизиқишлар бўйича ўтказиладиган хилма – хил машғулотлар орасида тўғарак иши алоҳида аҳамият касб этади. Мактабда тўғаракларнинг асосий кўпчилигини меҳнат таълими ўқитувчилари олиб боради. Тўғарак ишини ташкил этишда ва ўтказишда кўйидагиларга эътибор бериш керак:

- ўқувчиларнинг касбларга йўналтириш соҳасига қизиқишини аниқлаш;
- ўқувчиларга махсус касбларга йўналтириш соҳасига оид назарий маълумотларни бериб бориш;
- машғулотлар давомида “Устоз” ва “Шогирд” муносабатлари ва муомала маданиятини сингдириб бориш.

Булар ишлаб-чиқариш – техника тўғаракларидир. Ўқитувчи бундай тўғаракларда ўқувчиларда ихтирочилик, конструкторлик сингари махсус қобилиятлари ижодий ривожлантириш учун барча шарт-шароитларни яратиш имкониятига эга.

Меҳнат таълими ўқитувчисини ўқувчи шахсини ўрганган чоғда касбга йўналтириш мақсадида куйидаги қоидаларга: шахс камол топадиган конкрет вазиятда конкрет жамоада шахснинг хулқ-атворини кўзатиш; фаолият орқали шахсни ўрганиш; шахсни қандайдир қотиб қолган нарса тариқасида эмас, балки тараққиётда кўриб чиқиш; шахснинг вақтинча психологик ҳолатини, ўртоқларига муносабатини ҳисобга олиш каби қоидаларга амал қилиш мақсадга мувофиқдир.

Меҳнат таълими ўқитувчисининг ишида психологик диогностика катта ўрин ажаратилади. Психологик диогностика жараёнида у мактаб, маҳалла ўқув ишлаб-чиқариш комбинати, касб-хунар коллежлари касб маслаҳатчиси билан биргаликда ҳар бир ўқувчининг келгусида касбни танлаши жараёнида шахсий хусусиятларини аниқлаши мумкин.

Шундай қилиб, меҳнат таълими ўқитувчисини ишида кўйидаги йўналишларни;

- касб маориф – ўқувчиларни меҳнат фаолияти соҳалари, халқ хўжалигининг айрим тармоқлари, касблар ва мутахассисликлар билан таништириш;

- психологик педагогик маслаҳат – меҳнат фаолиятининг турлари тўғрисида, ўқувчи хислатлари, билимлар ва майилларига энг мувофиқ бўлган касблар ва мутахассисликлар ҳақида ўқувчига гапириб бериш;

- касб тарбияси – ўқувчиларда у ёки бу касбга нисбатан барқарор қизиқишларни шакллантириш;

- амалий касбий кўниқиш - меҳнат фаолиятининг турли соҳаларида кучларни амалий жиҳатдан синаб кўриш учун шарт-шароитлар яратиш;

- касбга йўналтириш мақсадида ўқувчининг шахсини ўрганиш, меҳнатга бўлган қизиқишларни ва касбга қизиқишларни шакллантириш каби йўналишларни кўрсатиб ўтиш мумкин.

Тажриба шуни кўрсатадики - ўқувчиларда касбга бўлган барқарор қизиқиш ва қобилиятини шакллантириш ишлари самарадорлигини ошириш учун:

- фан асосларини ўқитишнинг, меҳнат таълимининг ва факультатив машғулотларнинг фанлараро алоқаларини, давомийлигини, политехник ва касбларга йўналтириш (олти хил) йўналишини рўёбга чиқариш;

- полтехник маълумот, меҳнат таълими ва касбга йўналтиришнинг ўқувчилар ижтимоий фойдали, унумли меҳнати билан ўзаро алоқасини таъминлаш;

- ўқувчиларнинг бир мақсадга қаратилган ижтимоий аҳамиятли ўқув ишлаб чиқариш топшириқларини бажаришлари;

- ҳалқ хўжалигининг турли соҳаларида ўқувчиларнинг қизиқишини ривожлантиришга шахсий, табақалаштирилган ёндашувни амалга ошириш;

- ўқувчиларни касбга йўналтириш соҳасида мактаб ўқитувчилари билан ишлаб чиқариш жамоаларининг биргаликда иш кўриши;

- саноат қишлоқ хўжалик касбларини тарғиб қилиш лозим.

Аниқ - касбий туркум фанларни ўрганган чоғда ўқувчилар аниқ иқтисодий тумандаги етакчи касблар бўйича меҳнат мазмуни билан танишиш, ана шу касбларни мувоффақиятли эгаллаш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларни олиш имкониятига эгадирлар.

5 – шакл.

Эътибор қиладиган белгилар

- ақлий салоҳият
- ижодий фикрлай олиши
- қизиқувчанлиги
- маълусиятлиги
- ташаббускорлик
- муомала қила олиши
- ишчанлиги
- ватанпарварлиги
- тўғри хулоса чиқара

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Таълимда фан ўқитувчининг аҳамиятини ёритиб беринг?
2. Таълимнинг ўқувчиларни касб танлашига йўллаш иш мазмуни нимадан иборат?
3. Таълимда иққари тўғарак машғулотларнинг касб танлашда тутган ўрни нимадан иборат?
4. Таълимда а қандай машғулотлар орқали касб танлаш ишларини ташкил этиб бориш имкониятлари мавжуд?
5. Таълимда қандай таълим таништириш методларини ёритиб беринг?
6. Таълимнинг касб танлашга йўллаш ишларини ташкил этишда нимадан иборат?

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

1. Иш шароити.
2. Ишни ташкил қилиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. К.Давлатов “Меҳнат ва касб таълими, тарбияси ҳамда касб танлаш назарияси ва методикаси” Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил
2. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
3. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
4. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

9-МАВЗУ: КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ НАЗОРАТ КИЛИШ.

*“Илм кўпга етказар, хунар эса кўкка”
(Ўзбек ҳалқ*

РЕЖА:

1. Касб танлашга йўллаш комиссияларини ташкил қилиш.
2. Ўқитувчилар билан услубий ишларини ташкил қилиш.
3. Ўқувчилар билан ишлаш.
4. Ота-она билан ишлаш.

Касб танлаш (касбга яроқлилик) – методларидан касбга йўналтиришнинг фақат яқунловчи босқичда фойдаланиш мумкин, бу касбни эгаллагани ҳолда дастлабки тиббий-физиологик ва психологик кўриқдан ўтмаган йигит қизлар учун танлаган касби зид бўлиши ҳам мумкин. Шу боисдан касбга йўналтирувчи бошланғич босқичда ҳам, шунингдек яқунловчи босқичда ҳам ўтказилиши лозим.

Касбга яроқлилик – мазкур кишининг ушбу касб бўйича меҳнат вазифаларини бажариши учун яроқли ёки яроқсизлигини қайт қилишдан иборат. Касбга яроқлиликни бошқа жиҳатдан ҳам:

1. одам ўзи танлаган касбга яроқлими ёки йўқлиги;
2. ҳаёт йўлини танлаган чоғда у нималарга амал қилиши лозимлиги;
3. уни ўқитиш масаласига қандай қилиб бир мунча оқилона ёндошиш, яъни унда касбга яроқлиликни қандай қилиб фоят мақсадга мувофиқ тарзда шакллантириш, тарбиялаш ва ривожлантириш мумкинлиги жиҳатдан ҳам кўриб чиқиш керак.

Касбга яроқлилик ўқув ва меҳнат фаолиятига шаклланадиган шахс фазилатидир. Касбга яроқлиликни шахснинг касбга нисбатан қўйилган талабларга мос бўлган туғма ёки ҳосил қилинган психофизиологик хусусиятлари йиғиндиси деб қараш ярамайди. Фақат баъзи касблар (созанда, рассом ва шу кабилар) учун муайян табиий маълумотлар талаб қилинади: Яъни психологик, меҳнат ўқитувчиси ва бошқаларнинг вазифаси ўқув касб (мутахассислик)ни ёки ўқув юртини тўғри ёки нотўғри танлаганини; - танлаган касби ёки ўқув юрти унинг майиллари ёки қобилиятларига мос ёхуд мос эмаслигини; -касбни ёки ўқув юртини танлаш важлари, ота-оналарнинг, ўқитувчиларнинг ва шу кабиларнинг фикри қандай эканлигини аниқлашдан иборат. Ўқувчиларнинг касбга бўлган қизиқишлари, мойилиги қобилиятини ана шундай маълумотлар асосида аниқланади.

2. Ўқувчиларни касбга йўналтириш ишини амалга оширишда ўқитувчилар ва синф раҳбарлари; ота-оналар қўмитаси кенгаши; тўғаракларнинг раҳбарлари бевосита иш олиб борадилар. Мактабдан ташқари муассасалар, одатда қизиқишлари, мойилиги ва қобилияти етарли даражада намоён бўлган ўқувчиларни бирлаштиради. Бундай ҳолларда ўқувчиларда ижодкорлик ва ташаббус руҳи устунлик қилади, улар амалий фаолиятнинг хусусияти эса муайян ижтимоий аҳамият касб этади.

Мактабдан ташқари муассасалар (ўқувчилар уйи, болалар кутубхоналари, ёш табиатшунослар ва ёш тажрибачилар техника станциялари, ёшлар клуби,

ихтирочилик-рационализаторлар бюрolari ва шу кабилар) касбга йўналтириш умумий иши системасида фаол қатнашадилар.

Синфдан ва мактабдан ташқари ишда ўқитувчиларнинг махсус қизиқишлари шаклланади ва уларнинг қобилиятлари ривожланади. Булар меҳнат политехник таълимини тўлдиради, ўқувчиларда касб танлашнинг ижтимоий аҳамиятга молик ваз сабабларини шакллантиришга ёрдам беради, халқ хўжалиги турли тармоқлари билан танишишни кенгайтиради, ўқувчиларни қизиқтирадиган касблар ва мутахассисликларни, аввало ўз тумани, вилоятидаги касблар ва мутахассисликларни чуқур билиб олишга имкон беради. Касбларга йўналтириш бўйича факультатив курс касбга оид маълумот олиш, узил-кесил касб танлашга йўллаш, реал ишга жойлашиши ҳамда ўқувчиларга маслаҳат бериш имкониятларини кенгайтиради.

3. Ўқувчиларни касбга йўналтириш иш шаклларини бир қанча белгиларига қараб қўйидагича тавсифлаш мақсадга мувофиқдир:

I. Ўтказилаётган тадбирларда қатнашадиган ўқувчилар сонига қараб:

1. Бир неча параллел синфлар, аралаш синфлар қатнашадиган тадбирлар.

II. Ташкил этиш услубларига қараб:

1. Ялпи тадбирлар – лекциялар, йиғилишлар, конференциялар, олимпиадалар, кинофильмларни кўриш; тематик кечалар, ишлаб чиқариш илғорлари билан ўтказиладиган учрашув кечалар; касб бўйича календар кунлар.

2. Гуруҳий тадбирлар – экскурсиялар, маслаҳатлар, касблар бўйича танловлар, ёш техникларнинг мусобақалари, корхоналар ва етакчи касблар билан танишиш мақсадида жонажон ўлка бўйлаб сайёҳлик юришлари.

3. Якка-якка ўтказиладиган тадбирлар – касб ҳақида маслаҳат бериладиган суҳбатлар, касб тўғрисида тавсия этилган китобларни ўқиш, учрашувлар, конструкторлик, тажриба иш юзасидан якка тартибда бериладиган топшириқлар; ўқувчини қизиқтирадиган фан ва техника соҳасини чуқурлаштириш ва ривожлантириш мақсадида қўшимча адабиётлар билан ишлаш.

III. Мазмун манбаларга қараб:

Касблар билан таништириш; -саёҳатлар, малакали ишчилар ва мутахассислар билан учрашувлар, ўқитувчининг ҳикояси ёки суҳбати, кинолардан парчалар, фотосуратлар, рўзнома ва ойномалардан олинган махсус материалларни намойиш қилиш учун проекцион аппаратлардан фойдаланиш; -таклиф қилинган ишлаб чиқариш ишчисини суҳбати; касблар ҳақидаги маълумотномалар билан танишиш; -меҳнат ва ишлаб чиқариш таълими билан боғлиқ касблар тўғрисидаги очерклар ўқиш; -мутахассислар билан суҳбатлар ўтказиш ёрдамида ахборот материалларини тўплаш; - фотосуратлар, фотоальбомлар кўрсатиш; ишлаб чиқариш шароитида малакали ишчилар касбий фаолияти тўғрисидаги кинофильмларни намойиш қилиш; -базавий хўжаликда ишлаб чиқариш тажрибаси вақтида касблар билан танишиш.

IV. Касбга йўналтириш тадбирларини рўёбга чиқариш воситалари бўйича; -“Ўқиш учун қаерга кириш керак” маълумотномасининг нашр этиш,

касблар ва касб хунар коллежлари ҳақидаги плакатлар, эълонлар, реклама варақалари; -мазкур иқтисодий районда мавжуд касбларнинг қисқача тавсифлари бўлган тўпламлар; -“Меҳнат йўлини танлаш”, “Менинг касбим-энг яхши касб” мавзусидаги кинофильмлар; -реклама қилинадиган телевизион фильмлар, цехлар, ўқув юртларидан олинган телевизион репортажлар; -касблар мусобақа илғорлари тўғрисида радиоэштиришлар, касб-хунар коллежлари ёшларининг турмуш ва ўқиши ҳақидаги ҳикоя қилувчи жумҳурият ва маҳаллий рўзномаларда босилган мақолалар; шаҳар кинотеатрлари фойелларида, магазинларнинг витриналарида, катта кўчаларнинг чорраҳаларида ишчи касбларини тарғиб қилувчи стендлар ва кўргазмалар; -кўчалар ва майдонлардаги ёшларни касб-хунар коллежларига ўқишга киришга даъват этувчи ёрқин бўёқли чақириқлар.

4. Мактаб касбга йўналтириш иши системасини таркиб топтириш ҳали ниҳоясига етказилгани йўқ. Касбга йўналтириш системаси таркибий тузилиши касбга йўналтириш мақсад ва вазифаларини: - яъни мактаб таълим босқичлари бўйича унинг мазмунини: -базавий корхоналар, ота-оналар жамоатчилиги иштирокидаги касбга йўналтириш ишининг йўналишларини; - касбга йўналтириш тадбирларини амалга ошириш шакллари, методлари ва воситаларини; -муайян ишчи касблари бўйича унумли меҳнатда мактаб ёшлари иштирокининг аниқ йўллари ўз ичига олиши лозим (б-шакл)да ифодаланган.

Умум ўрта таълим мактабида ўқувчиларни касбга йўналтиришни ривожлантириш қўйидагича босқичма-босқич амалга оширилади, булар:

II. Халқ хўжалиги тармоқлари билан умумий таништириш.

III. Ишлаб чиқариш техникаси, технологияси ва иқтисодиётни умуман ўрганиш.

IV. Касбларнинг асосий гуруҳлари билан таништириш.

V. Вилоят, туман хўжалиги бирон тармоғининг, базавий корхонанинг танланган ишчи касбини дастлабки эгаллаш босқичларидир.

Касбга йўналтириш мактаб системасининг асосий тамойиллари сифатида қўйидагиларни кўрсатиш мумкин:

а) касбга йўналтириш ҳар томонлама камол топган, фаол шахсни шакллантиришга қаратилган педагогик жараённинг режали равишда амалга ошириладиган узвий қисми сифатида;

б) ижтимоий ишлаб чиқаришнинг ҳақиқий талаби асосида меҳнат йўлини танлашнинг шахсий ва ижтимоий муаммосини тўғри ҳал қилиш;

в) касбга йўналтиришнинг оғзаки методларини атроф-теварақдаги корхоналар етакчи ишчи касблари асосларини эгаллаш борасидаги конкрет амалий ҳаракатлар билан қўшиб олиб бориш;

г) мактабдаги барча дарсларда юқорига кўтарилиб боровчи чизиқ бўйича касб маориф ва касбни тарғиб қилишнинг поғонали тузилиши;

д) мактаб, оила ва ишлаб чиқаришнинг биргаликдаги куч ғайратлари билан ишчи касбларига қизиқишни тарбиялашнинг фаол методлари.

Намунавий дастур талабларига мувофиқ ҳар бир ўқув фани бўйича дарслар мазмунини ҳисобга олиб, касбга йўналтиришни синфдан синфга режалаштириш масалалари энг мураккаб ишдир.

Оммавий мактабларда касбга йўналтиришнинг амалий вазифаларини ҳал қилишга системали ёндашиш усули қўлланилади. Касбга йўналтиришнинг синфлар бўйича асосий мазмуни қўйидагича бўлиши мумкин:

Бошланғич синфларда: атроф-теваракдаги маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари ва табиатдан фойдаланган ҳолда меҳнат фаолияти турлари билан таништириш.

Ўрта синфларда: умумий таълим туркум ўқув фанлари дарсларида оғзаки методлари ёрдами билан ҳамма ишларни ўз ичига оладиган ва бирга қўшилган касбларнинг асосий гуруҳлари билан меҳнат таълими дарсларида эса металл ишлаш, электротехника, ёғочга ишлов бериш касблари меҳнат усуллари билан кўргазмали таништириш.

Юқори синфларда: аниқ ишчи касблари асосларини эгаллаган ҳолда ишлаб чиқаришнинг аниқ соҳалари негизида касбга йўналтириш.

Шундай қилиб, кўриб чиқилган мақсадли касбга йўналтириш мактаб системаси мазкур муаммонинг ҳамма жиҳатларини қамраб олиш имконини яратади, ҳозирги шароитда туман, шаҳар, вилоят ва жумҳурият доирасидаги янги ижтимоий - иқтисодий тафаккур асосларини ҳал қилишни ҳисобга олиб, уни такомиллаштириш йўллари билан белгилашга ёрдам беради.

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Касб танлашда жамоатнинг ўрни?
2. Ўқитувчиларни касб танлашга йўналтириш ишлари бўйича қандай тадбирлар ўтказиш зарур?
3. Касб танлашда ота - оналарнинг аҳамияти ҳақидаги тушунча беринг?

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

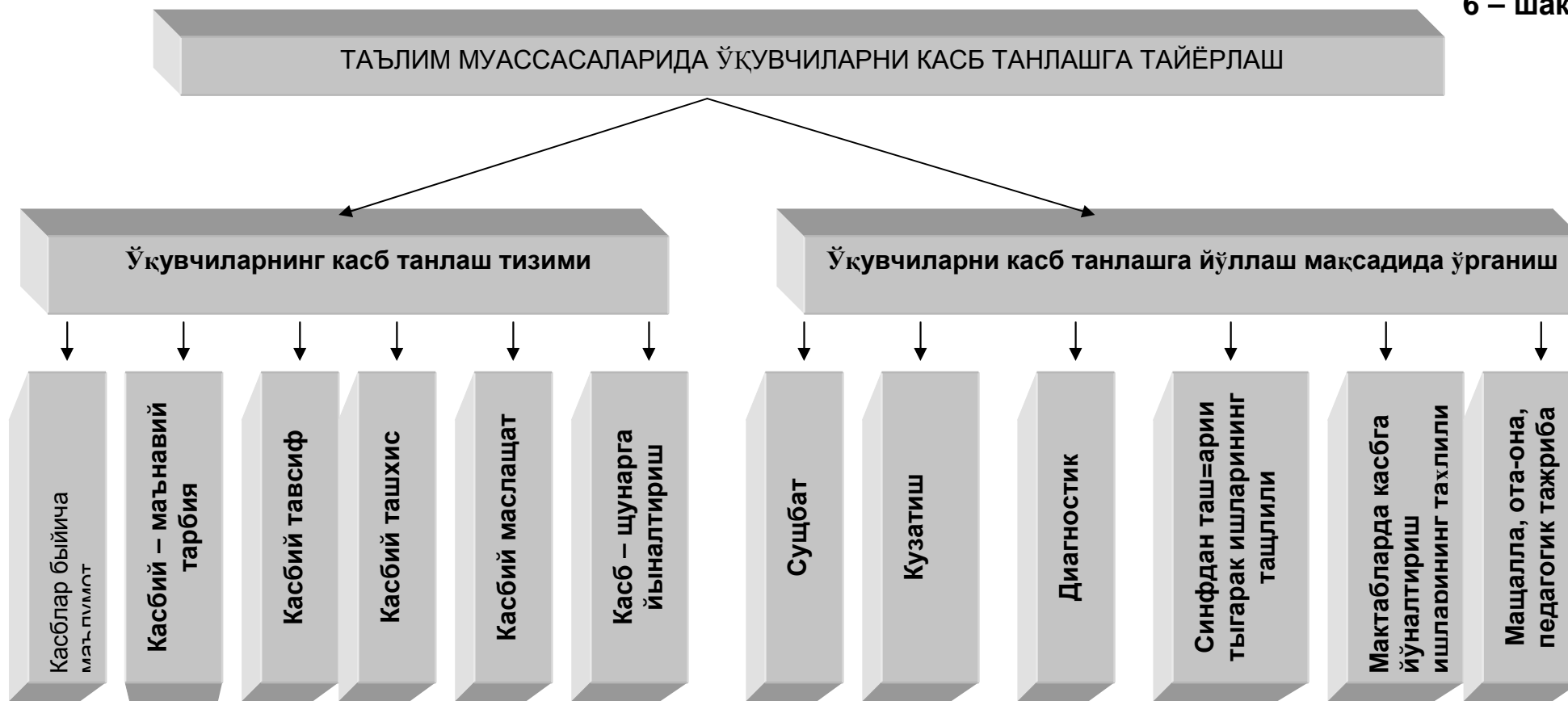
1. Услубий ишлар.
2. Ташкилий режа.

АДАБИЁТЛАР:

1. К. Давлатов “Меҳнат ва касб таълими, тарбияси ҳамда касб танлаш назарияси ва методикаси” Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил
2. К. Давлатов, В. Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.

3. С.У. Клюга, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
4. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент «Ўқитувчи» 1992 йил.

6 – шакл.

10-МАВЗУ: КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИДА ИШЛАБ ЧИКАРИШ ТАЪЛИМИ.

*«Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф
ўргатмиш ранж ила, айламоқ
бўлмас адо онинг минг ганж ила»
(А.Навоий)*

Режа:

1. Касбга йўналтириш ишларида ижтимоий асослари.
2. Касбга йўналтириш ишларида психологик асослари.
3. Касбга йўналтириш ишларида физиологик асослари.
4. Тўғарак машғулоти.
5. Экскурсияларни ташкил қилиш.
6. Оммавий ахборотларнинг аҳамияти.

1. Ҳозирги кунда касб-ҳунарга йўналтириш ишларини амалга оширишда бир қанча муаммоларни бартараф этишимизга тўғри келади. Бизнинг вазифамиз келажагимиз бўлган ўқувчиларни касб-ҳунарга, ижтимоий-иқтисодий билимга эга бўлган, бозор шароитини биладиган ҳар томонлама тушунадиган, маълумотли йигит - қизларни тайёрлаш.

Бу ишлар асосан уч босқичда олиб борилади:

1. Ёшларга дастлабки касб-ҳунар кўникма ва малакаларини оилада, мактабда, академик лицей, касб-ҳунар коллежларида берилади;
2. Махсус мутахассислик бўйича олийгоҳда ўқиб, тажриба оширади;
3. Олинган билим иш жойида амалий машғулотда малака ошириш жараёнида мустаҳкамланади.

Онгли равишда касб танлаш учун ўқувчиларнинг бир қатор касбларни етарлича билиши, билганда ҳам уларнинг ўзига жалб қиладиган томонларини эмас, балки қийинчиликларини ҳам яхши билиши, ўзининг шахсий сифатларига кўра танланган касбини муваффақиятли эгаллай олиши ва кейинги иш жараёнида ўз малакасини такомиллаштириш талаб қилинади.

Ҳозирги вақтга қадар касбга йўналтириш ишлари етарлича юқори савияда олиб борилади, кўпинча расмий тусда бўлди. Натижада мактабни тамомлаганларнинг касб танлаши тасодифий бўлади. Ёшларнинг кўпчилиги у ёки бу касбни нимадан иборат эканлигини аниқ тасаввур қилмас эди. Ҳунар-техника билим юртларининг беш мингга яқин ўқувчилари билан савол-жавоб қилинганда шу нарса

аниқландики, уларнинг фақат 5% и касбини мактабнинг тавсиясига биноан, 30% ўртоқларининг маслаҳатига кўра, 15%и рўзнома, радио, телевидение орқали берилган эълонларга, қўшнилари, таниш-билишларнинг маслаҳатларига мувофиқ 15%и ота-оналарнинг маслаҳати, 12%и ҳунар-техника билим юртлари ходимларнинг тавсиялари бўйича танланганлар. Албатта, бу маълумотлар ҳар даврда ва ҳар хил минтакаларда объектив ҳолда турлича, аммо шу нарса равшанки, ўқувчиларнинг аксарият кўпчилиги касбларни тасодифий равишда танлайдилар. «Сиз нима учун шу касбни танладингиз? - деган саволга 41,1 % ўқувчи «Бу ҳақида ўйлаб кўрганим йўқ», - деб жавоб берган.

Касбни англамай туриб, тасодифий англаш шунда намоён бўладки, ўқишнинг дастлабки пайтларида ўқувчи қандайдир қизиқиш билан қарайди. Кейинчалик эса бу қизиқиш суниб боради. Ҳунар-техника билим юртида биринчи йил ўқиётган ўқувчилардан сўраганда уларнинг 14,9%и, иккинчи йил ўқиётганлардан сўралганда эса 10,7%и танланган касбидан мамнунлигини айтган. Ҳозирги вақтда ёшларни касбга йўналтириш масалалари билан давлат, жамоат ва ёшлар ташкилотлари, саноат корхоналари шуғулланадилар. Бироқ бу ишда мактаб асосий ўрин эгаллайди.

Ҳозирги кунда бозор муносабатларини ва узлуксиз таълимга ўтиш муносабати билан мактаб ёшларини онгли равишда касб танлашга, жамият учун фойдали ва зарур бўлган муайян меҳнат фаолиятига тайёрлашда яна ҳам катта роль ўйнайди. Ўқувчиларни касбга йўналтириш уларнинг ҳар бирига алоҳида-алоҳида ёндошишни талаб этади бунда шахснинг темпераменти, иродаси, диққати, белигланган мақсадга эришишда қатъийлик, ташаббускорлик, уюшқоқлик, интизомлик. топширилган ишни бажаришга маъсулият билан муносабатда бўлиш каби фазилатларини эътиборга олиш зарур. Бундан ташқари, касбга йўналтириш давомида касбни танлаш сабабларини; касбнинг ижтимоий аҳамияти, қизиқиш ва ҳавас, касбга тайёргарлик, оила аъзолари, ота-оналар, педагоглар, ўртоқларнинг маслаҳатини ҳисобга олиш лозим.

2. Ҳар бир ёш даврга, инсонни шахс сифатида шаклланишига ва ақлий тараққиётини ҳисобга олган ҳолда ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш психологик ташхис масалаларини олиб боради. (9 шакл)да ифодаланган.

Психолог-касбий маслаҳатчи инсонга касбни тўғри танлай олишда ёрдам беради.

Психолог ўқувчиларни касбга йўналтиришда уларнинг қизиқиши ва қобилиятларини ҳисобга олган ҳолда ўқувчиларни психологик текширувда ўтказди ва касбга яроқлигини ташкил қилади, ўқувчининг иқтидорли ўрганади. Ўқувчиларни узоқ вақт ўрганиш натижасида синф раҳбарлари уларнинг ҳар бирига тавсифнома тузадилар. Бундай тавсифнома касб танлаш ва ўқувчига ёки бу касбни танлашни таклиф

қилиш учун насос бўлади. Касбга лаёқатликни танлаш махсус комиссия томонидан амалга оширилади. Унга ўқитувчилар, психологлар, ишлаб чиқаришдаги мухандис ёки бошқа мутахассислар, социологлар, врачлар киради. Улар ҳар бир ўқувчга қандай касб танлаш кераклигини айтадилар ва бунинг сабабини асослаб берадилар. Масалан, холерлик темпераментли бола яхши андоза асовчи уста слесарь бўла олмайди, чунки унга макароннинг ўндан бир улишигача аниқлика эриша бориб, узоқ вақт ўлчов асбобларини ишлаш қийинлик қилади, ёки меланхонлик тез жавоб беришни талаб қиладиган машиналарни бошқаришни муваффақиятли эгаллаб ололмайди. Сизги аъзоларида бирон-бир нуқсони бўлган болаларга бу касбларни тавсия қилиб бўлмайди. Масалан, баъзи ранг-тусларини фарқ қила олмайдиган (дальтоник) болани ҳар қандай транспорт турини бошқаришга қўйиб бўлмайди. Кўришида шундай камчилиги бўлганлар металлург бўлиб ишлаши мумкин эмас. Вестибуляр аппарати бузилган ўқувчилар учувчи, денгизчи, юқори иншоотлар монтажчиси бўла олмайдилар.

Касб хусусиятларини ва уларнинг тавсияномаларини ўрганиш учун, ҳар бир касб учун профессияграмма тузилади. Малака тавсияномалари профессияграммага қўшимча бўлиб хизмат қилади.

Профессияграмма мазмунига тахминан қўйидагилар кириши керак:

1. Мазкур касбдаги мутахассис талаб этилаётган халқ хўжалиги соҳаси тавсифномаси, соҳанинг кадрларга бўлган эҳтиёжи, автоматлаштириш ва комплекс механизациялаш муносабати билан шу касбдаги ишларнинг ривожланиш истиқболлари.

2. Ихтисослик тавсияномасида тавсия қилинган касбнинг мазмуни, меҳнат объектлари, воситалари.

3. Ишчига қўйиладиган талаблар (маъсулият даражаси, ташаббус ва меҳнатнинг ижодий элементлари, ишнинг гигиеник шароитлари, тиббий ва психофизиологик кўрсаткичлари ёки тўғри келмаслигини кўрсатувчи белгилар, аёллар меҳнатини қўллаш мумкинлигини ва бошқалар).

4. Бошланғич ихтисослик разряди доирасида ўқувчининг муваффақиятли ишлаши учун умумий маълумоти ва касбий тайёргарлигига қўйиладиган талаблар (ишлаб чиқариш малакасини янада ошириш ҳисобга олган ҳолда).

5. Меҳнатни ташкил этишнинг иқтисодий шароитлари, меҳнат ҳақ тўлаш системаси.

6. Мазкур касб вакиллари (ишлаб чиқариш новаторлари, илғорлари, меҳнат қаҳрамонлари) нинг биографик маълумотлари.

Ўта маъсулиятли ва иш шароитлари хафли деб таърифланадиган ишлар учун профессияграмма қатор талаблар билан тўлдирилади. Улар узоқ вақт мобайнида тез ишлаш малакасини, қўл бармоқларининг кучини, оёқлар кучини, бармоқларнинг

ҳаракатчанлигини; кўз, қўл ва оёқлар мувофиқлигини, ҳар иккала қўлнинг ихтиёрий ҳаракатларини талаб этади.

Профессиограммалар корхоналар ёки махсус муассасалар (кабенилар, лабораториялар) томонидан тузилади. Уларни ишлаб чиқишда муҳандислар, психологлар, врачлар, ўқитувчилар иштирок этиши керак.

Суҳбатлар ўтказиш йўли билан ўқувчилар профессиограмма билан батафсил таништирилади. Ўқувчининг алоҳида талаблар қўйиладиган касбларни эгаллаб олишга узил-кесил имконият яралади. Касб танлашда мактабнинг ота-оналар билан мустақам алоқаси катта аҳамиятга эга. Ўқувчиларда касбга оид қизиқишларнинг пайдо бўлиши ва ривожланишидаги муваффақият кўп жиҳатдан мактаб ва ота-оналарнинг биргаликдаги самарали ишларига боғлиқдир. Ишчилар сулоласи анъаналари ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, оммалаштириш ва тарғиб қилиш керак.

Тегишли адабиётлар ўқиш ҳам кўпгина касблар билан танишишда жиддий ёрдам беради. Бундай адабиётлар мактаб кутубхонасида бўлиши керак, албатта.

3. Бўлажак ўқитувчи-педагогик мактабда ўқитувчиларни касбга йўналтириш ишига тайёрлашнинг самараси кўп жиҳатдан уни қай даражада политехнизм тамойили асосида амалга ошириш боғлиқдир. Касбга йўналтириш тамойилларини яратишда қўйидагиларга эътибор берилди:

- онглилик тамойили;
- мос келиш тамойили шахс қизиқишлари, қонуниятлари билан жамият учун зарур касбларга бўлган эҳтиёжнинг мос келиши.
- касб танлашда фаоллик тамойили;

Ўқувчининг ўзлигини тушуниши, ўз кучи ва имкониятларини, шу жумладан ўз қобилиятларини тўғри баҳолай билиши, кейин эса шахсий қизиқишлари ва имкониятлари касб талаблари билан солиштириб кўриш касбни муваффақиятли танлаш шартларидан биридир.

Ватанимизда ва чет элдаги психологик адабиётда ўқувчини шахснинг турли томонларини мустақил баҳолаш, шу жумладан касб танлашда ўз йўлини белгилаш жараёнида қобилиятларини ва касбга лаёқатлилигини мустақил баҳолашни таҳлил қилишга уриниш ҳоллари учраб туради. Ўқувчиларнинг қобилиятлари ва касбга лаёқатлигини мустақил баҳолашнинг шунингдек микромуҳитни баҳолашнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш учун қўйидагилар зарур:

1. Ўқувчиларнинг бу фазилатлари ўқитувчилар, ота-оналар, ўртоқлари томонидан таҳлил қилиниши;

2. Меҳнат фаолияти у ёки бу соҳадаги лаёқатлиликини мустақил баҳолаш билан ўқувчиларнинг касбга оид ниятларини анна шу мутақил баҳолашнинг шаклланиш шароитлари ўртасидаги нисбатини аниқлаш;

3. Ўқувчиларнинг мустақил баҳолаши билан ташқаридан берган баҳоларни таққослаш асосида ўқитувчилар, отақоналар, ўртоқлари баҳоларининг ўхшашлик даражасини аниқлаш.

Бундай қобилиятларни, мустақил берилган баҳо даражаларини (биринчи, иккинчи, учинчи) ҳисобга олган ҳолда мустақил баҳолашнинг қўйидаги параметрлари (етарли баҳоламаслик, ортиқча баҳо бериш, баҳоларнинг мослиги) бўйича қараб чиқиш керак.

Рейтинг ва муайян қоидаларни қўллаган ҳолда анкеталар орқали сўраш ҳамда ўқувчилар фаолиятида натижаларни ўрганиш методлари билан худди шундай таҳлил ўтказиш зарур.

Қобилиятларни, кейинчалик эса касбга лаёқатлилиқ мустақил баҳолашнинг шаклланиш шароитларини ўрганиш учун уч типдаги мактабларни: табақалаштирилган таълим ва касбга йўналтириш ишларни бўлмаган мактабларни, табақалаштирилган таълим элементларини ва касбга келтириш ишлари бўлган мактабларни, махсус касбга йўналтириш тадбирлари бўлмаган ҳолда физика-математика йўналишидаги мактабларни олиш даркор.

. Республикамиз мустақиликка эришганидан сўнг ҳукуматимиз халқ амалий санъати ва ҳунармандчилигига алоҳида эътибор бериб келмоқда. Ҳозирги кунда мактабларда, хусусан меҳнат таълими дарслари, машғулотларида, тўғарақларда «устоз» ва «шогирд» анъаналари тикланиб, давом этмоқда.

Кузатишларимизда шу нарса маълум бўлдики, кўпгина ўқувчилар наққошлиқ, ёғоч ва ганч ўймакорлиги, мисгарлик каби халқ амалий санъати ва ҳунармандчилигига хайрихоҳдирлар. Шунинг учун улар дарсларда амалий машғулот пайтларида халқимизнинг нодир ҳунармандлари билан боғлиқ бўлган саволлар берадилар. Ана шуларни эътиборга олган ҳолда мактабнинг меҳнат таълими тўғарагида миллий амалий санъат ва халқ ҳунармандчилиги соҳалари ўргатилса мақсадга мувофиқ бўлади. (8-шакл)

Тўғарақда халқ ҳунармандчилигига оид ишларни ташкил этишда ва ўтказишда қўйидагиларга эътибор бериш керак:

1. Ўқувчиларнинг халқ ҳунармандчилигининг қайси соҳасига қизиқишини аниқлаш.

2. Амалий машғулот учун шароит яратиш, керакли асбоб-ускуна ва адабиётларни таъминлаш.

3. Тўғарақ машғулотларида ўқувчиларга халқ ҳунармандчилигига оид назарий маълумотларни бериб бориш.

4. Машғулотлар давомида «Устоз» ва «Шогирд» муносабатлари ва муомила маданиятини сингдириб бориш.

5. Амалий ишларнинг кўпроқ нусхада тайёрланишига имконият яратиш. Бунда мактабга тайёрланган ишлар келгуси синфлар қизиқиши, оила учун тайёрланган нусхалар мактаб билан алоқани вужудга келтириш, сотув учун тайёрланган намуналар моддий манфаатдорликни яратишга олиб келади.

6. Тўғарак аъзолари тайёрлаган жува, сандиқча, эшик, дарвоза, турли хил нарсалар қўйиш учун таглик ва шунага ўхшаш ҳунармандчилик буюмларини сотишни йўлга қўйиш.

7. Савдодан тушган даромадни тақсимлаш ва сарфлашни ўргатиб бориш. Ўқувчиларни меҳнат таълими дарсларида олган билим, кўникма ва малакаларини дарсдан сўнг тўғарак машғулотида қўллайдилар. Улар тўғарак машғулотида эркин ижод қиладилар, турли хил буюмлар тайёрлашга интиладилар.

Касб ҳунарга йўналтиришни кучайтириш жараёнини такомиллаштириш масалаларини ёритиш учун ўқувчилар билан синфдан ва мактабдан ташқари олиб бориладиган ишлар катта имкониятга эга. Ўқувчилар билан синфдан ва мактабдан ташқари машғулотларда амалга ошириладиган касб танлаш ишлари ташкилий шакли ва мазмуни бўйича хилма-хилдир. Мактаб ўқувчиларининг касб-ҳунарга қизиқишларини тарбиялаш шаклларида алоҳида тўхталиб ўтиш керак.

Экскурсиялар, олимпиадалар, кўрик-танловлар оммавий тавсифга эга бўлиб, ўқувчиларнинг дунёқарашини кенгайтиришга ижодий меҳнат қилиш ҳиссини уйғотишга, чуқур ва турғун ўқув ва касбий қизиқишларини шакллантириш ва ривожлантиришга имкон берадиган муҳим воситалардир. Бунда V – IX синфларда ўқувчиларни касблар билан кенг ва пухта таништирилиши, қобилиятлари ва жисмоний имкониятларига мувофиқ уларнинг муайян фаолият турига бўлган барқарор қизиқишларини фарқлаш, касбга оид гуруҳ тарзида ва яқка тартибда маслаҳатлар ўтказиш, IX-синфни тамомлагандан кейин махсус ўқув юртларига ўқишга беринг хоҳловчи ўқувчиларни ўқув юртини танлашда кўмаклашиши лозим.

Ўқувчиларнинг турли касб-ҳунар асосларини ўрганишга бўлган қизиқишларини шакллантиришда таълимнинг асосий шакли ҳисобланган дарс бу борадаги вазифаларининг барчасини ҳал эта олмайди. Шундай экан, ўқувчиларни касб танлаш, касб-ҳунар асосларини ўрганишга йўналтириш мактабдан ташқари ўқув маънавий-маърифий ишларда оммавий ахборотлар катта аҳамиятга эга. Ушбу фаолиятларда ўқувчи-ёшларнинг вақтини тўғри ташкил қилиш, уларнинг маънавий дунёсини шакллантириш, касб-ҳунарга бўлган қизиқишларини оширишга хизмат қилиши билан бирга уларнинг дарс жараёнида ўзлаштирилган назарий билимларни янада чуқурлаштириш ва амалиётда қўллаш олиш кўникмасини қарор топтирувчи жараён саналади.

Ўқувчи-ёшларни касб-ҳунарга асосларини ўрганишга қизиқтириш ва маълум касб (ёки ҳунар) йўналиши бўйича мустақил фаолият олиб боришга тайёрлашда турли касб эгалари иштирокида ташкил этилган учрашувлар, турли касблар ва уларни моҳиятини ёритувчи бадиий адабиётлар, газета ва журналлар кўргазмасини ташкил этиш, меҳнат фахрийлари ва қаҳрамонларининг ҳаёти ва фаолияти тўғрисида ҳикоя

қилувчи материалларни жамоа асосида ўрганиш, бу борадаги санъат асарлари (кинофильм, театр ва ҳ.к.) билан таништиришни йўлга қўйиш самарали омил бўла олади. Ниҳоят ўқувчилардан сўраш кўрсатганидек бу соҳада оммавий ахборот воситалари: вақтли матбуот, радио, телевидение катта роль ўйнайди

Ота – боболаримизнинг минг асрлар давомида тўплаган тажрибаларига асосланадиган бўлсак, фарзандларимизга аввал ҳунар ўргатиш, кейин таълим бериш лозимлигини айтганлар. Ривоятларда айтишларича, бир киши фарзандини мадарасага олиб борибди. Ота домлага қараб: «У ҳали ёш-ку, ҳунари йўқ», - деб жавоб берибди, шунда домла: «Аввал ўғлингиз ҳунар ўргансин, кейин илм ўргатаман», - деган экан.

Ҳозирги кунда мактаб таълими ўқитувчиларнинг асосий вазифаларидан бири меҳнат таълим-тарбияси жараёнида ўқувчиларга ҳунар ўргатишнинг миллий, анъанавий асосларини ишлаб чиқариш уларни амалиётга тадбиқ этишдир.

Бунинг учун авваламбор: «Ҳунар нима»? «Ҳунар, ҳунарманд, ҳунармандчилик деганда нимани тушунасиз»? – деган саволларга жавоб беришингизга тўғри келади.

Ҳунар – инсоннинг муайян тайёргарликни талаб этадиган ва тирикчилик манбаи бўлган меҳнат фаолиятидир.

Ҳунарли – бирор ҳунарни пухта эгаллаган шахс.

Ҳунарманд – бирор ҳунар тури билан шуғулланувчи уста.

Ҳунармандчиликнинг асосий белгилари: бирор ишнинг оддий меҳнат қуроллари ёрдамида бажарилиши ва ишлаб чиқаришнинг яқка тартибдалигидир.

Синфдан ташқари шароитда олиб бориладиган ишлар ўқувчиларнинг қизиқиши, хоҳиш ва истаклари асосида тузилса қўйидаги натижалар қўлга киртиради:

- ўқувчиларнинг ахлоқий сифатлари бойийди, уларнинг тафаккур даражаси кенгайди, уларда маълум касб-ҳунар асосларини ўрганишга бўлган қизиқишини орттиради;

- ўқувчи-ёшларнинг ижтимоий фаоллиги юзага келади;

- ўқувчи – ёшларнинг дунё қараши кенгайиб, уларда ижодий меҳнат қилиш туйғуси тарбияланади.

- ўқувчиларда шахсий эҳтиёжи ва қизиқишлари борасидаги, шунингдек, жамият талабларига жавоб бера оладиган касбларни танлаш истаги юзага келади.

Синфдан ташқари шароитда ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш ишлари қўйидаги талаблар асосида ўтказилса мақсадга мувофиқ бўлади:

- синфдан ташқари тўғрақ ишларида ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтиришда, ўқувчиларнинг қизиқиши, эҳтиёжи, хоҳиши, ёш

хусусиятлари, ижтимоий тайёргарлик даражаси ҳамда тажрибаси ҳисобга олиниши зарур;

- синфдан ташқарии шароитда ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш тўғарак ишларини ташкил этишда уларнинг мустақил фаолият юритишлари, ижодий фикрлашларига эришиш муҳим;

- ўқувчилар томонидан қўлга киритилган ютуқларини алоҳида қайд этиб бориш, уларни Рағбарлантириш ҳамда йўл қўйилган хато ва камчиликларни тuzатишлари учун имконият яратишга алоҳида аҳамият бериш мақсадга мувофиқдир.

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Касбга йўналтириш ишларида ижтимоий асосларини изохлаб беринг?
2. Касб танлашда психологик жиҳатларнинг аҳамиятини тушинтириб беринг?
3. Касб танлаш жараёнида қайси физиологик хислатларига аҳамият бериш зарур?

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР:

1. Ижтимоий аҳамият.
2. Психофизиологик асос.

Фойдаланилган адабиётлар:

14. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
15. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
16. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

11-МАВЗУ: КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИНИ УРТА ТАЪЛИМ, ОЛИЙ ТАЪЛИМ ВА ФАН БИЛАН ИНТЕГРАЦИЯЛАШ.

Режа:

- 1. Ижтимоий-сиёсий циклдаги фанларини ўрганишда талабаларни касб танлашга йўллаш ишига ғоявий – назарий жиҳатдан тайёрлаш.**
- 2. Бўлажак ўқитувчилар тайёрлаш жараёнидан ўқув режаси билан танишиш.**
- 3. Ўқув дастурларида касб танлашга йўллаш тарбиявий имкониятлар.**
- 4. Ижтимоий – сиёсий циклдаги фанларни ўрганишда талабаларни касб танлашга йўллаш ишига ғоявий – назарий жиҳатдан тайёрлаш.**

Ўқув процессида талабаларни мустақил руҳда тарбиялаш асосан ижтимоий-сиёсий фанлар цикли зиммасига, уларни тарбиявий ишга тайёрлаш эса психологик-педагогик фанлар ва хусусий методлар зиммасига юклатилади. Ўқитувчининг ёшларнинг маънавий мураббийси роли ортиб бориши билан унинг ўзига ғоявий эътиқоди ва уни тарбиячиси сифатида тайёрлаш характериға юксак талаблар қўйилади. Шунинг учун ўқитувчи – тарбиячининг тайёргарлиғига юқорида кўрсатилганидек ёндашиш етарли эмас, чунки бўлажак ўқитувчиларда тарбиявий функцияларни таркиб топтиришда табиий – математик ихтисосни берувчи фанларнинг тарбиявий имкониятларни ҳисобға олинмаган.

Ваҳоланки, мутахассислиғига доир билим берувчи машғулотларда бўлажак ўқитувчи бир томондан, ўзининг келгуси фаолияти учун зарур бўлган илмий билимлар мажмуини эгаллаб олади, иккинчи томондан, ана шу конкрет билимлар асосида уларда шахсий сифатлар: дунёқараш, маънавий қиёфа шаклланади.

«...Ҳозир ҳар бир ўқитувчи ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ даражада, тарбиячи бўлиши керак» деган сўзлар ҳозирги шароитда айниқса актуал жаранглайди.

Бўлажак ўқитувчи педагогика олий ўқув юртида табиат ва билиш назариясига, жамиятга таълуқли иккита параллел ва ўзаро бир-бирини тўлдирадиган жуда кўп билимларни эгаллаб ва уларни ўзининг амалий фаолиятида қўллаб, ўқувчиларда воқеликка диалектик – материалистик ёндашиш ҳамда табиат ва жамият ҳодисаларини улар нуқтаи назаридан анализ қилиш малакаларини таркиб топтириши керак.

Ўқув программаларининг тарбиявий имкониятларидан янада кенг фойдаланиш мақсадида ижтимоий фанларни касбига доир билим берувчи курслар билан боғланиш зарур. Бу фақат юқори курс талабаларида эмас, балки курс талабаларида ҳам ижтимоий фанларнинг қонуниятларини ўз ихтисослиғида ихтисослик берувчи фан проблемаларида ижодий қўллаш кўникмалари ҳосил қилади, уларни чуқурак ўрганиш штиёқини оширади. Бундай алоқани амалға ошириш бўлажак ўқитувчиларни касб танлашга йўллаш ишига тайёрлашда ҳам фойдали, чунки маълум бир фан доирасида талабаларға ўқитувчиларни касб танлашга йўллашдек мураккаб пролеманинг ҳамма томонларини очиб бериш мумкин эмас. Масалан, табиий-илмий циклдаги фанларни ўқитишда ишлаб чиқаришнинг илмий, илмий-техник асосларини, турли касбларнинг мазмуни ва ишлаш шароитларини яққол ёритиш мумкин бўлса, ижтимоий-иқтисодий томонларини очиб бериш зарур.

Ижтимоий фанларнинг касбига доир билим берувчи фанлар билан алоқасини амалда рўёбга чиқариш тегишли кафедра ўқитувчиларининг биргаликдаги ишларини режалаштиришни назарда тутди. Бунинг учун эса тегишли тайёргарлик зарур, яъни ижтимоий кафедра ўқитувчилари касбига доир билим берувчи фанлар ҳақида маълум тасаввурга эга бўлиши, аксинча, бу фанлар ўқитувчилари ўрганилаётган ҳодисаларга диалектик ёндашиш кўникма ва малакаларини эгаллаши, бу малакаларни бўлажак ўқитувчиларга сингдира билиши керак.

Бўлажак ўқитувчининг юксак даражадаги сиёсий онглилиги, унинг келгусида ўқувчиларни касб танлашга йўллаш иши самарадорлигини белгилаб беради. Ўқув режасига мувофиқ педагогика Университетида ўқиш муддати тўрт йил бўлганда иккинчи курсда, ўқиш муддати беш йил бўлганда учинчи курс ўрганилади. Бу вақтга келиб, ихтисослику бўйича билим берувчи фанларни ўрганиш эндигина боғланган ёки давом этаётган бўлади. Масалан: «Физика» № 2105 ихтисослиги учун умумий физика курсининг фақат биринчи қисми – «Механика» ни ўрганиш тугалланади. Бинобарин, кўйи курс талабалари етарли даражадаги махсус билимлар запасига эга бўлмаган ва ихтисослиги бўйича етарли назарий тайёргарлик кўрмаган ҳолда шу фанни ўрганишга киришадилар. Ваҳоланки, диалектик материализм ўқув программасининг мазмуни уларнинг тайёргарлиги кўрган бўлишини тақозо қилади. Масалан инкорни инкор қонунни ўрганишда бўлажак математика ўқитувчиларига эвклид ва ноевклид геометрия моҳиятини тушунишда диалектик материализмнинг методологик вазифасини кўрсатиб бериш муҳимдир. Талабаларнинг ўз ихтисослиги бўйича билим берувчи фанлардан тегишли мисолларни ўрганишдан олдин уларга инкорни инкор қонунни мазмунини қандай қилиб очиқ бериш мумкин. Кўпчилик ўқитувчилар бу қонунни таҳлил қилишда эвклид геометрия фани ривожланишининг янги мазмун билан бойитади ва чуқурлаштиради, бўлажак математик ўқитувчиларни жуда мураккаб, баъзан хато қарама-қарши факт, ҳодисаларни илмий таҳлил қилиш ва уларга диалектик ёндошиш методлари билан қуроллантиради.

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Ижтимоий – сиёсий циклга кирган фанларни изохлаб беринг?
2. Ўқув режасидаги фанларнинг касб танлашга йўллаш бўйича ишларни ташкил этиш имкониятлари?
3. Ўқув дастурларини тузиш жараёнида касб танлашга йўллашда аҳамиятини очиқ беринг?

АДАБИЁТЛАР:

1. Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўргатиш.

2. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
3. С.У. Клюга, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
4. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўргатиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

12-МАВЗУ КАСБ ТАЪЛИМИ ДУАЛ ТИЗИМИ.

***«Агар инсон бирор касбни мукамал эгалласа,
меҳнат унга ҳузур бағишлайди, бахт келтиради»
(Буюк мутаффакирлар)***

РЕЖА:

- 1. Талабаларнинг касбга йўллаш системасидаги махсус бўлимдаги фанлар.**
- 2. Талабаларни касбга йўллаш системасидаги умум касб бўлимдаги фанлар.**
- 3. Дуал касбий таълим тизими.**

1. Бизнинг мақсадимиз мустақил давлатимиз ҳар бир авлодни баркамол ва ўз касбининг рақобатбардор устаси этиб тайёрлашдан иборатдир. Бунинг учун талабаларда меҳнат таълими йўналиш бўйича умум касб ва махсус фанлар йўналиши бўйича умум касб ва махсус фанларида ўзига ёққан касбга қатъий қизиқиш ҳосил қилиш учун зарур умум касбий маълумотлар билан таништирилмоғи лозим.

Ўқитувчи олдида талабалар билан касбга йўллашга доир ишларни олиб боришни у ёки бу даражада кўндаланг қилиб қўядиган умум касб фанлари дастурлари орасида «Умум махсус» фанлар курсининг дастурини, «Техник ижодкорлик ва дизайн», «Ҳисоблаш техникаси элементлари», «Радиотехника» курслари дастурларини қайд қилиб ўтиши мумкин. Талабаларни касбга йўллаш ишига тайёрлаш масалалари «Умум техник ва касб фанлари» комплекс курсида аниқроқ шакллантирилган. «Умум техник ва касб фанлари» курсида «Конструкция материаллар технологияси» кўпроқ даражада касбга йўналтиришда ёрдам беради. Бу дастурнинг қўйидаги темаларида очиқ берилиши мумкин.

1. Кириш. Конструкция материаллар технологиясининг технологик фанлар, меҳнат политехник таълим билан алоқаси.

2. Қора рангли металларни ишлаб чиқариш. Домна печининг тузилиши. Домна печ цехининг структураси. Домна жараёнин автоматлаштириш ва интенсификациялаш.

1. Заготовкларни тайёрлаш усуллари. Қўймакорлик. Қўймакорлик технологияси.

2. Металларга механик ишлов бериш асослари. Асосий метал қирқувчи станоклар: пармалаш, фрезерлик пардозлайдиган станоклар ва улардан фойдаланиладиган соҳалар.

3. Экскурсиялар. Машинасозлик ёки металл қўювчи завод (цех) га. Машина йиғувчи ёки ремонт заводига.

Юқорида биз саноатнинг турли тармоқларини (қора ва рангли металлургия, машинасозлик ва металлга ишлов бериш), ишлаб чиқариш жараёнининг техникаси ва технологияси, қора ва рангли металлургия соҳасида олимларнинг роли, пайвандлаш (саврка), ишлаб чиқариш жиҳозлари ҳамда технологияси ва бошқаларни кўрсатиб ўтдик. Бу ҳол меҳнат таълими ўқитувчиларига ўз фанига ўқувчиларни касб танлашга йўллашда унумли меҳнат билан боғлашни амалга ошириш имкониятини яратади ва улар:- Ўқувчиларнинг умум касбий назариясини пухта билиб олишга эришишдир, улар умум касб фанларини яхлитда қўллашни ўргатадилар.

«Техник – ижодкорлик ва дизайн» курсининг ўқув режаси ўз олдига қўйган мақсади бўлажак меҳнат таълими ўқитувчисини политехник таълим системасида касбий тайёргарлигини таъминлаш бўлиб, у ўз навбатда меҳнат таълимини тубдан яхшилашга, ўқувчиларни ижтимоий фойдали, ишлаб чиқариш меҳнатига тайёрлашни такомиллаштириш лозим. (14 - шаклда) ифодаланган

Бу курснинг кириш қисмида «Мактаб ўқувчиларининг политехник ва меҳнат таълимини амалга ошириш, ўқувчиларнинг ўқув ишлаб чиқариш бригадалари ёки мактаб ўқув тажриба участкасидаги ишларни илмий асосда ташкил этиш ўқувчиларни қишлоқ хужалик касблари бўйича касбга йўллашни амалга ошириш, мактабда қишлоқ хужалик бўйича факультатив курсларни ўрганишни амалга ошириш учун қишлоқ хужалик асосларини билиш зарур» деб таъкидланади.

Меҳнат таълими йўналиши бўйича қишлоқ хўжалик асосларини барча бўлимларини ўрганиш фақат талабаларнинг қишлоқ хўжалик тайёргарликларигина эмас, балки уларни ўқувчиларни касбга йўллаш ишига тайёрлашга ҳам ёрдам бериши керак.

Бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларини меҳнат ва касб-хунарга тайёрлаш, мустақил ҳаётга йўллашдаги муҳим ишлардан бири, мактабларда меҳнат таълими йўналиш бўйича ўтиладиган меҳнат дарсларининг савияси ва самарадорлигини оширишдир. Бу мақсадда ўқитишнинг турли хил илғор шакл ва усулларида оқилона янги педагогик технологияси асосида «Зинамазина», «Ақлий ҳужум» дан фойдаланиш талабаларнинг ижодий фикр юритиш қобилиятларини ривожлантиришга, меҳнат малакларини такомиллаштиришга имкон беради.

3.Германиянинг Дуал касбий таълим тизими дунёда машхур булиб, унинг тарихи урта асрларга бориб такалади.Утган даврлар мобайнида бу таълим тизими жамият тараккиёти фан-техника ривож, иктисодиёт ва меҳнат бозори талабларига мос равишда узгариб, ривожланиб борган. Бу таълим тизимининг асосий мақсади ижтимоий, технологиг ва хусусий

талабларга тула жавоб берадиган, меҳнат бозорида рақобатбардош, етарли малака ва куникмага эга булган мутахассислар тайёрлашдан иборат. Шу боис мамлакат касб-хунар коллежларидаги уқиш жараёни уларнинг моддий базаси ва дастурлари доимо такомиллаштирилиб борилади.

Дуал тизимининг таркиби куйидагича:

1. Назарий билим бериш ва амалий машгулотлар утказиш. Назарий билимлар таълим муассасаларида берилади, амалий машгулотлар эса ишлаб чиқариш корхоналарида утказилади.
2. Уқиш даврини таксимлаш. Таълимнинг $\frac{2}{3}$ қисми корхонада $\frac{1}{3}$ қисми коллежда олиб борилади.
3. Уқишни ташкил қилиш. Назарий билим беришда энг зарурий масалаларга купрок этибор қаратилади. Ишлаб чиқариш буйича амалий машгулотлар режаси укув амалиёти ва коллежларда бериладиган назарий билимлар укув режалари асосида тузилади.

Амалий машгулотлар укувчи билан шартнома тузиб, уни коллежга уқишга юборган корхонада утказилади. Агар ушбу корхонада машгулотларни утказиш учун техник ёки технологик жихозлар етишмаса, улар корхоналараро укув булимларида ташкил этилади. Амалий машгулотларни талаб даражасида сифатли утказиш учун корхона масъулдир.

Таълим сифати федерал ҳукумат иктисодиёт вазирлиги жавобгардир. У намунавий Низомлар, укув режаси ва дастурлар яратади. Уқитиш сифатини назорат қилиш корхонани уз тасарруфига олган палаталар (саноат, савдо, хунармандлар палатаси) зиммасидадир. Касб-хунар коллежи ва корхона ҳам таълим сифати учун бирдек масъулдир.

Германия Федератив республикаси 16 федерал ер (вилоят) дан иборат. Бу ер (вилоят)лар маданият соҳаси буйича тулик автоном ҳолда иш юритишади. Бу соҳага барча мактаблар, касб таълими муассасалари ва олий укув юртлари киради.

Уларда кулланадиган укув режаси ва дастурлари фақат ана шу ер (вилоят) даги

Таълим муассасалари учун мулжалланади.

Бу укув режаси ва дастурлари 16 федерал ер (вилоят) маданият вазирликларининг доимий кенгашларида биф, чиқилади. Улар намунавий укув режаси ва дастурлари асосида тузилади. Бу эса барча таълим муассасалари дипломларини бутун Германияда тан олиншини таъминлайди.

Хар бир ер (вилоят) даги таълим муассасаларини назорат қилувчи маъсул ташкилотлар уша жойдаги таълим муассасаларидаги укув жараёнини назорат қилади. Германияда купчилик ёшлар хали умумтаълим мактабини тамомламасдан туриб, касбий фаолият билан шугулланишга ҳаракат қиладилар, тугрироги, уз келажаги хақида эрта уйлашади. Уларнинг куплари меҳнат биржаларига бориб, касб танлаш ва касбга йуналтириш буйича маслаҳат оладилар.

Меҳнат биржаларидаги маслаҳатчилар укувчи-ёшларнинг ишлаб чиқаришдаги урни билан кизиқишади. Агар ишлаб чиқариш

корхоналаридан укувчи-ёшларнинг билиш учун таклиф тушса, улар бунга уз муносабатини билдиришади.

Натижада таълим муассаси, корхона ва таълим олувчилар уртасида касб-хунар таълимини олиш борасида шартнома тузилиши мумкин.

Шартномада куйидагилар акс этади: касбий таълимнинг тури, мақсад ва мазмуни, бошланиш, давом этиш ва тугаш муддати, утказиладиган тадбирлар, иш кунининг давомийлиги, иш хаки тури ва миқдори, таътил муддати ва давомийлиги ва бошқалар. Шартнома махсус комиссия томонидан текширилади ва руйхатдан утказилади. Бу эса укувчи бирор сабаб билан имтихонни уз вақтида топшира олмаса, унга кейин синовдан утиш имконини беради. Укувчи эгаллаётган касб – хунарнинг осон ёки муракаблигига караб, таълим олиш даври 3 – 3,5 ёкм 6 – 7,5 йилни ташкил этади.

Уқиш охирида битирув имтихонлари утказилиб, мутахассислик буйича сертификат берилади. Укув даври урталарида оралик имтихонлари утказилади. Бу факат укувчи билимини назорат қилиш, корхона ва коллежларга маълумот бериш учун утказилади.

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР:

1. Умум махсус фанларининг мазмунида касбга йўналтириш ишларига оид масалалар.
2. Умум техник ва касб фанларини ўрганишда умум мухандистлик формаларини шакллантириш йўллари.
3. Дуал касбий тизимини йўналтириш ва шакллантириш йўллари.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Студентларга ўқувчиларга касб танлашга йўллаш ишларини ўргатиш. Н.Шодиев Тошкент «Ўқитувчи» 1987 йил.
2. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
3. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
4. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

13-МАВЗУ: УРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ БИТИРУВЧИЛАРИНИНГ ИШЛАБ ЧИКАРИШГА МОСЛАШУВИ.

*«Одами эрсанг демагил одами,
Оники йўқ, халқ гамидан гами»*

Режа:

- 1. Касб танлашга йўллашнинг таркиби.**
- 2. Булажак ўқитувчиларнинг мутахасислигига асосланган холда касбга йўллаш.**
- 3. Касбга йўналтириш ишларини ташкил этишни режалаштириш.**
- 4. Касбга йўналтириш ишлари ўтказиш технологияси.**

1. Бўлажак меҳнат ва касб таълими ўқитувчиси педагогика олий юрти партасиданоқ, умумий ўрта таълим мактаби ўқитувчиси, синф раҳбари, тўгарак раҳбари ва мактаб раҳбарларидан бири сифатида ўқувчиларни касб танлашга йўллаш бўйича тайёргарлик олиши керак.

Бўлажак меҳнат ва касб таълими ўқитувчисини касб танлашга йўллаш бўйича фаолиятга тайёрлаш Олий мактабда ўқитилаётган барча ўқув фанларини касбий-педагогик таълим-тарбия сари қаратиш билан боғлиқ дидактик таъминоти тақозо этади.

Дидактика – (грекча «дидактисос») сўзидан олинган бўлиб ўрнак, сабоқ бўлишлилик каби мазмунларни англатади:

Бўлажак ўқитувчи – педагогни мактабда ўқувчиларни касб танлаш ишига тайёрлашнинг самараси кўп жиҳатдан уни қай даражада политехнизм тамойиллари асосида амалга оширишга боғлиқдир, яъни:

- онглилик тамойили;
- касб танлашда фаоллик тамойили;
- мос келиш тамойили;
- ривожлантириш тамойили;

Касб танлашга йўллаш ўқувчиларга политехик таълим тарбия бериш масаласи билан чамбарчас боғлиқ.

Маълумки, политехник таълим халқ хўжалигининг ривожлантиришнинг ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техникавий асосларини таҳлил қилиш, ишлаб чиқариш тармоқларининг истиқболи йўналишларини аниқлашни, бу йўналишларни белгиловчи янги педагогик ва ахборотли технологияларнинг илмий асосларини ўрганишни назарда тутади.

Касбини тўғри танлаш инсонга ўз меҳнатида моддий ва маънавий қониқиш олиш билан бирга, унинг ижтимоий мавқеининг юксак бўлишини таъминлайди (10-шакл)да ифодаланган.

Касб танлашга йўллаш – умумий ўрта таълим мактабларининг энг муҳим вазифаларидан биридир. Лекин бошқа вазифалар, яъни политехника таълими, дунёқараш асосларини таркиб топтириш, меҳнат тарбияси ва бошқалар ҳам у билан ёнма-ён туради. Шунинг учун касб танлашга йўллаш системаси бир системачаси сифатида қараб чиқилиши мумкинки, ундан ёш авлодга таълим ва тарбия беришнинг ҳамма асосий вазифалари ҳал этилади.

Масалага бундай ёндашиш касб танлашга йўллашнинг бошқа системалари билан алоқа ўрнатишни уларнинг бир-бирига таъсирини ҳамда мазкур система учун ўзига хос томонларини аниқлашни назарда тутадими, бунинг бутун системаси вазифасига маълум хисса бўлиб қўшилишини таъминлайди.

2. Касб танлашга йўллаш иши барча педагоглар коллективи: мактаб раҳбарлари, синф раҳбари, фан ўқитувчилари ва бошқалар томонидан амалга оширилади. Шунинг учун бўлажак ўқитувчи олий ўқув юртида қандай ихтисослик бўйича тайёргарлик кўришидан қатъи назар, касб танлашга йўллаш ишларини олиб бориши керак.

Ана шу тайёргарликни у келгусида турли йуналишда, яъни:

- фан ўқитувчиси сифатида;
- синф раҳбари сифатида;
- мактаб раҳбаридан бири (директор, илмий бўлим мудирини ёки мактаб директорининг тарбиявий ишлар бўйича ўринбосари) сифатида қўллаши мумкин.

Педагогика, илмий-методик адабиётларни халқ маорифи органларининг директив ҳужжатларини таҳлил қилиш маълумот олиш мақсадида анкеталар тарқатиш, дарсларни, ўқитувчилар, синф раҳбарларининг синфдан ташқари тадбирларини кузатиш ва уларни таҳлили ва ҳаказолар уларнинг ўқитувчиларни касб танлашга йўллаш ишларнинг жуда хилма-хил ва мураккаблигини кўрсатди. Бу ишлар қўйидагилар билан таърифланиши мумкин:

Касб танлашнинг аҳамияти тўғрисида, истеъдод ҳақида қисқача суҳбатлар ўтказилади, курснинг программа метариалини ўрганиш, масалалар ечиш, индивидуал топшириқларни лаборатория-амалий ишларни бажариш процессида касбларга қизиқиш уйғотади:

- касб танлашга йўллаш мақсадида ўқувчиларни ўрганади (кузатишлар, суҳбатлар, ўтказилади, анкета саволлар тарқатиб ўзини қизиқтирган саволларга жавоб олади, иншо ёздиради, касб танлашга йўллаш карточкаларини тўлдиради ва ҳаказо);

- ўқувчиларни ишлаб чиқариш меҳнатига жалб қилади, уларнинг меҳнат натижаларини таҳлил қилади:

- ўқувчиларни тўғарак машғулотларига жалб қилади ва улар учун доклад мавзуларини танлайди. Бу эса мазкур иқтисодий райондаги зарур касблар билан таништиришга имкон беради;

- ўқитувчиларни мутахассислар, ишлаб чиқариш илғорлари билан учрашувларни ташкил этади;

- ишлаб чиқариш объектларига экскурсиялар уюштиради;

- касб танлашга йўллаш мазмуни билан бойитилган мактаб кечалари, олимпиадалар, конкурслар ташкил этади ва ҳаказо.

Касбга йуналтирувчи мутахассиснинг фаолияти мактабнинг амалиётчи психологи фаолият билан боғланган ҳолда ташкил этилиши лозим. Мактаб амалиётчи психологик методика, суровнома ва қўлланмаларни ўтказиш асосида уларнинг нималарга қизиқиш, нималарга мойиллиги ва нималарга

лаёкати борлигини аниқлайди ва ўқувчининг «Ташхис харитаси»га ёзиб қуяди.

Касб-хунарга йуналтирувчи мутахассис ўқувчиларнинг «Ташхис харитаси»даги мавжуд ёзувлар билан танишганидан сунг аниқланган кизиқиш, мойиллик ва лоқайдлар асосида уларни касб ва хунарларга йўналтириш касб ва хунарлар ҳақида маълумот бериш ва мазкур касб ва хунарларнинг таснифлари билан таништириш, бу касб ва хунарни қаерларда эгаллаш мумкинлиги ва бошқа маълумотлар билан таништиради.

Бу ишлар индивидуал равишда ёки кизиқиши мойиллиги ва лаёкатлари муштарак булган ўқувчилар гуруҳи билан утказилиши мумкин. Юқорида айтилган маълумотлар билан танишгандан сунг ўқувчининг қалбида ўз тасаввуридаги касблардан бирига нисбатан илиқлик, мойиллик кейинчалик ва кизиқиш пайдо булади. Бу кизиқиш вақтлар утган сайин Ўқувчи улгайган сайин аниқлашиб, ниҳоят реалликка яъни, унинг қалбига ёккан касбини Ўқувчи томонидан танланишига олиб келади.

Юқорида айтиб утилган тадбирлар Ўқувчининг аниқ бир касбини танлашини таъминлашда тулик қафолат булла олмайди. Ўқувчи шу касбини ўз кўзи билан қуриши, унинг иш шароитлари билан танишиши, шу касб эгалари билан учрашиши қаби бошқа тадбирларда иштирок этиши лозим булади.

Мақтаб касб-хунарга йуналтирувчи мутахассис томонидан Ўқувчиларни касбий кизиқишларини ривожлантириш, касблар ҳақидаги маълумотларни туликрок англаб этиши шунингдек, уларнинг касб танлашлардаги реалликни вужудга келтириш мақсадида:

1. Мақтабда илгор касб эгалари, касб фаҳрийлари, касб сулолалари билан учрашувлар;
2. Давра суҳбатлари;
3. Кечалар;
4. Маърузалар ташкил этилса мақсадга мувофиқ булади.

Ушбу тадбирлар Ўқувчининг шу касбга булган кизиқишини янада қаттиқлашини вужудга келтиради. Ўқувчи ўзи кизиккан касби ҳақида албатта, ўз ота-онасига айтиши табиийдир. Бу мақсадда ота-оналар билан ўз фарзандини касбий кизиқишини аниқлайдиган суҳбат, суровномалар утказилиши фойдалидир.

Касб-хунарга йуналтирувчи мутахассис мақтаб Ўқувчиларининг касбга булган кизиқиши ва мойилликларини янада ривожлантириш мақсадида ҳудуддаги мавжуд булган қорхона, ташкилот ва муассасаларга ривожлантирувчи экскурсиялар уюштириш мақсадга мувофиқ булади.

Ўқувчи 9-синфга борганидан якуний психолог-педагог ва касбий ташхисидан утказилиб, унинг «Ташхис харитаси» асосида аниқланган кизиқиши, мойиллик ва лаёқатлар тизими таҳлил этилиб, Ўқувчининг энг сунгги касбий йуналиши аниқланади ва мақтабда ташкил этилган тавсияномалар бериш буйича ҳудудий комиссия қарорига асосан Ўқувчига академик лицей ёки касб-хунар коллежларига йуналтирувчи тавсиянома берилади. Мақтабда ташкил этилган ҳудудий комиссиянинг раиси мақтаб

директории хисобланади. Комиссия таркибига мактаб директорининг маънавий ишлари буйича уринбосари, мактаб касб – хунарга йуналтирувчи мутахассиси, битирувчи синфларнинг синф рахбалари, ота-оналар кумитаси, худудий урта махсус, касб-хунар таълими муассасалари вакиллари келтирилиши мумкин. Комиссия мактабдаги барча битирувчи 9-синф Ўқувчиларига тавсияномаларни бериб булгандан сунг, худудий комиссиялар фаолият тугрисидаги йуриқномада курсатилган хисобот шакли асосида туман (шахар) ташхис Марказига йуналишлари кесимида маълумот беради.

Олий ва урта махсус таълим вазирлигининг урта махсус, касб-хунар таълими Маркази ва унинг худудий бошкармалари касб-хунарга йуналтириш жараёнида ўзининг алохида урнини топиб олиши лозим. Амалдаги мавжуд булган ва яъни пайдо булаётган тайёрлов йуналишлари, академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари, уларнинг худудий жойлаши, тайёрлов йуналишлари ва касб-хунарлар, уларнинг мамлакат иктисодиётидаги урни. Хар хил касб ёки меҳнат фаолиятининг ўзига хос жозибаси ва нуфўзи тугрисидаги маълумотлар билан ташхис Марказларини, энг мухими хар бир мактабни куруллантириб бориши лозим.

Худудлардаги меҳнат бозори, касб-хунарларга булган эҳтиёжларини урганиш жараёни йулга куйилиши лозим, бу ёшларни касб-хунарга йуналтиришда ва мамлакат меҳнат бозорига малакали мутахассислар етказиб беришда ниҳоятда муҳимдир.

Бундан ташқари, урта махсус, касб-хунар таълими муассасалари ўзларининг таълим хизматлари маркетингини ташкил қилиши ва умумтаълим мактаблари Ўқувчилари билан тегишли тарғибот ишларини йулга куйиши, касбга йуналтириш хоналарини жихозлашга амалий ёрдам курсатиши лозим.

Ўқувчиларни касб-хунарга йуналтиришда мактаб, касб-хунар коллежлари, маҳалла фуқаролари йигинларининг ўзаро ҳамжихатлиги жуда катта аҳамият касб этади.

Касбга йуналтирувчи мутахассис мактаб маъмурияти билан биргаликда ноанъанавий саёхат дарсларини ташкил этиб Ўқувчиларни хар хил соҳавий коллеж, корхона, фаолияти, йуналиши ва ҳаёти билан таништириши, у ерда илгор ишчилар билан хар хил мавзуларда учрашувлар ўтказишлари лозим.

Касбга йуналтирувчи мутахассиси, психолог ва фан ўқитувчилари ўзвий мулоқотда иш олиб боришлари талабга мувофиқдир. Масалан: меҳнат таълими дарсида Ўқувчи ўзи кизикадиган ёки лаёқати бор касбини тула намоеън эта олади, ҳамда у дарс давомида «Дурадгорлик», «Пазандачилик ва ошпазлик», «Тикувчилик ва бичувчи», «Авточилангарлик» шунингдек, математика дарсидан хисобчи, она тили ва одобнома дарсида «тарбиячи-муаллим педагог» касбига мойиллиги борлигини курамуз. Айни вақтла шу дарс муаллими синф раҳбари Ўқувчига касб маданияти билан бирга ташхис бериб бориши керак.

Мактаб ота-оналар йигилиши касб-хунар коллежлари, академик лицей ходимлар билан биргаликда олиб боришлари мақсадга мувофиқ. Чунки, Ўқувчи ота-онаси ҳамкорлигида касблар ҳақида ахборот олади ва уни танлаш

имкониятига эга булади. Оиладаги ўзаро ҳамкорлик тула холда касбни танлаш имкониятини яратиб берсагина шунда Ўқувчида касб мойиллига пайдо булади.

Бу Ўқувчиларни кизиккан йуналиши ва касби буйича укишга кабул килганимизда, махала фукарolari йигини томонидан маълумотнома оламиз, шунинг учун Ўқувчи мактабни тамомлаб, кайси касб – хунар ёки академик лицейда укишни давом эттирганлиги хақида маълумот махала фукарolar йигинида хам саклаш мақсадга мувофикдир.

Касб-хунар коллежига кабул килинган Ўқувчига касбини ургатиш, изланувчанлик ва ижодкорлигини орттириш, коллежнинг мухандис педагоглар зиммасида булиб, улар ўзларининг касб хунар махоратларини ўқитувчига тула намоён эта олиши керак. Ўқувчиларнинг касб хунарга коллежларини тамомлагач, корхоналарга ишга жойлашиши ёки олийгох бакалаврга кириб укишни давом эттиришлари долзарб масала хисобланади. Демак коллежнинг мухандис педаголари худудий меҳнат биржалари ва олийгох маъмуриятлари билан ўзвий алоқада булиши талаб этилади.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ўзвийлиги мамлакатимиздаги Янги таълим тизимини ислох этишда ўз самарасини беради. Хаар бир касб-хунар коллежлари уртасида ракобатни юзага келтиради. Кайси касб хунар коллежининг битирувчиси кўпрок ишга жойлашса ёки ўз мутахассислиги буйича олий ўқув юртларида укишни давом эттирса, шу касб-хунар коллежининг вилоят ёки республика микёсидаги рейтинг курсаткичлари ошиб боришга имкон яратилади. Шу билан бирга биз келажак авлодни хаётда ўз урнини топишга, ватанимизнинг равнакини янада оширишга хисса кушган буламиз.

ТАКРОРЛАШ УЧУН САВОЛЛАР.

1. Касб танлашга йўллашнинг таркибидаги системасини изохлаб беринг?
2. Касб танлашга йўллашда мутахассислик йўналишда нимага аҳамият беришимиз зарур?

АДАБИЁТЛАР

1. Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўргатиш Н.Шодиев. Тошкент, «Ўқитувчи» 1987 йил.
2. К.Давлатов, В.Чичков. “Ўқувчиларни касб танлашга йўллаш” Тошкент “Ўқитувчи” 1978 йил.
3. С.У. Ключа, С.Н. Чистякова «Касб танлаш» курси методикаси. Тошкент «Ўқитувчи» 1989 йил
4. Н.Шодиев «Студентларга ўқувчиларни касб танлашга йўллаш ишларини ўрганиш» Тошкент “Ўқитувчи” 1992 йил.

«КАСПИЙ-ПЕДАГОГИКА» ФАНИДАН

Семинар машгулотларни бажариш учун тавсия этиладиган мавзулар.

СЕМИНАР МАШГУЛОТ № 1

МАВЗУ: Уқувчиларни касбга йуллашда халқ хужалигида касблар ва уларнинг классификацияси билан таништириш.

Ишнинг мақсади: Уқувчиларни касблар билан таништириш гуруҳларга ажратиш ва классификациялаш куниқма билан куруллантириш. Муайян типдаги касбга мойилликни аниқлаш. Уз профессионал мавқеини белгилаш муаммосига кизиқшини ошириш.

Машгулотни жихозлаш: «Касбларнинг тармоқли классификация» схемаси. Уз майилларини баҳолаш картаси.

Иш тугрисида назарий тушунча.

Уқувчиларни Республикамизнинг халқ хужалиги касблар билан таништиришда энг муҳим тармоқ. Касблари ва халқ хужалиги комплексларининг (машинасозлик, ёкилги-энергетика, озик-овқат саноати, кишлок хужалиги ва хаказолар) вазифаси ва состави хақидаги, сунги йиллардаги халқ хужалигидаги янги-янги касбларнинг юзага келиши ва хужалик структурадаги руй берган прогрессив узгаришлар хақида маълумотларни билиб олишлари лозим. Уқитувчи ишлаб чиқаришнинг умуман халқ хужалигининг асосий касблари хақида уқув материални танлашда уқувчилар мамлакатимиз халқ хужалигининг тармоқларидаги касблар билан батафсил танишишларини, шунинг учун бу ерда уларга халқ хужалигининг касблари хақида факат умумий маълумотлар бериш, айрим холларда касбларни шунчаки синаб чиқиш билан кифояланиб кормасдан балки уларнинг асосий зарурий булган турлари билан уқувчиларни чуқурроқ таништириш мақсадга мувофиқдир.

Бизга маълумки куп тармоқли халқ хужалигидаги касблар турли туман булиб, уларни куйидагича классификациялаймиз:

- бажариладиган ишларнинг кенглиги ва хилма-хиллиги;
- Мехнат курулларини куллаш характериға караб;
- Муайян тармоқка алоқадорлиги караб;
- Соддалаштириб классификациялаш оркали.

У турли тармоқ гуруҳлари огир саноат, кора металлургия, рангли металлургия, ёнилги саноати ва кумир, нефт, электр энергияси ва иссиқлик энергияси ишлаб чиқариш, машинасозлик ва металлни кайта ишлаш, химия

саноати, озик-овкат саноати, савдо ва умумий овкатланиш, коммунал хужалиги ва аҳолига хизмат курсатиш, кишлок хужалиги, транспорт алоқа, қурилиш энергетика ва бошқаларни уз ичига олади.

Уқувчиларга халқ хужалиги ҳар бир тармоги моддий бойликлар ишлаб чиқаришнинг айрим турларига бўлинишни ўқитиш керак.

Масалан, кишлок хужалик соҳаси:

- дехқончилик;
- чорвачиликни уз ичига олади.

Дехқончилик уз навбатида:

- дон хужалиги техник экинлари ишлаб чиқариш
- ем-хашак ишлаб чиқариш;
- сабзавотчилик;
- боғбончилик;
- узумчилик ва хаказоларни.

Чорвачилик эса:

- қорамолчилик (сут ва гушт);
- қуйчилик;
- чучкачилик;
- йилкичилик;
- паррандачилик ва х.к.ларни уз ичига олади.

Кишлоқ хужалик механизаторлари:

- кенг профили тракторист-машинистлар;
- пахта териш машиналари ҳайдовчилари;
- мелиоратив-механизаторлар;
- чорвалар-механизаторлар;
- кишлок хужалик техникаси ремонт билан шугулланувчи слесарлар.
- электромонтёрлар ва б.

Уқувчиларга ҳар бир касб тугрисида маълумот берганда уларга, касбга бўлган талаб-эҳтиёж, касбнинг характерлари тугрисида алоҳида ўқитирилиши лозим.

МАШГУЛОТНИ БАЖАРИШ РЕЖАСИ:

1. «Касб» ва «мутахассислик» деган тушунчаларнинг маъносини изоҳлаб беринг.

2. Мисолда келтирилганидек тармок касбларидан бир неча турларини изоҳлаб беринг.

3. Хикоя: Буюмлар ва ходисаларни классификациялашнинг теваарак атрофни билимшдаги ахамияти; касбларнинг классификацияси; Ишловчилар савиясига кура тармок классификацияси.

4. Касбларни меҳнат предмети бўйича классификациялаш тугрисида тушунча беринг.

5. Касбларнинг 5 типини: «Одам-табиат», «Одам-техника», «Одам-одам», «одам-белгилар системаси», «Одам-белгили системалар», «Одам –

бадий браз»ни кискача тушунтиринг ва хар бир типдаги касбларнинг мисоллар келтиринг.

Лаборатория машгулоти буйича режа асосида кискача хисобот ёзинг ва тушунтириб беринг.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Д.А.Тхоржевский тахрири остида «Мехнат таълими методикаси» Тошкент, 1987 й 160-167 бетлар.
2. Н.Шодиев «Студентларга укувчиларни касб танлашга йуллаш ишларини ургатиш» Тошкент 1987 й 229 бет.
3. С.У.Калюга ва бошкалар «Ишлаб чиқариш асослари касб танлаш курси методикаси» Тошкент 1989 йил 74-77 бетлар.
4. П.Т.Магзумов ва бошкалар «Укувчиларни мехнатга ва касб танлашга тайёрлаш» Тошкент 1991 й 68-82 бетлар.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 2

Мавзу: Касбнинг инсонга қуядиган умумий талаблари.

Ишдан мақсад: Укувчиларда касбнинг одамдаги шахсий сифатларига, узига хос хусусиятларига қуядиган умумий талаблари тугрисидаги билимларни шакллантириш. Профессияларни режаларни яхши уйлаб тузиш борасидаги фаолиятни активлаштириш. Мехнатга, мехнат ахлига ҳурматни тарбиялаш.

Машгулотни жихозлаш: «Касбни тугри танлаш шартлари» схемаси, методик адабиётлар.

Назарий тушунча

Таълим жараёнида укувчиларга касблар оламини мустақил ҳолда билиш, танланаётган касбнинг талабларини уз шахсий сифатлари билан қиёслаб олиш, уз майл, қобилияти, саломатлиги танланаётган касбга мувофиқни, тугри баҳолаш қуникмалари шаклланиш лозим. Буларнинг ҳаммаси хар бир укувчи касбни тугри танлашида, уни эгаллашнинг энг мақбул йулини белгилаб олишида ёрдам беради.

Маълумки амалда учрайдиган барча касблар билан укувчиларни таништириб чиқишнинг имкони йук, албатта. Лекин қупгина касблар инсон олдига қатор умумий талабларни қуяди. Усмирларни анна шу талаблар билан таништириб уларнинг касблар ҳақидаги тасаввурини қенгайтириш мумкин. Масалан, кейинги пайтда жисмоний мехнатнинг фаолиятига қувиладиган талаблар тобора ортиб бормоқда. Мехнат коллективида узини тутишига нисбатан ҳам юқори талаблар қуийлмоқда. Шунини хисобга олиб, касб танлашга йуллаш ишини шундай ташкил қилиш мумкинки, укувчилар фақат

аник касблар тугрисида тасаввур олибгина колмасдан, меҳнат фаолиятига нисбатан куйиладиган умумий талаб тугрисида ҳам тасаввурга эга булаётганликларини англайдиган булишсин.

Укувчиларни касб билан таништиришда касбни эгаллашни истовчиларга касб томонидан куйиладиган асосий талабларни яхши билиш керак.

Биз мисол тариқасида касблардан бири булган агрономлик касбининг ходимга куядиган талабларининг тахминий руйхатини келтирамиз.

1. Ихтиссосликка доир чуқур билимга эга булиши.
2. Ерга, табиатга, кишлок хужалигига меҳр куйиш.
3. Тажриба экспериментлари утказишга, табиатни кайта узгартиришга интилиш.
4. Биологик ходисаларнинг тахлилини утказишда кузатувчилик, аниклик ва пухталиқ.
5. Кишлоқ хужалиқ агрегатларида ишлай билиш.
6. Ташкилотчилик малакаларининг бор булиши.
7. Диккатнинг мустахкамлиги, хидни билиш, кузнинг ожиз булмаслиги ва хаказолар.

Машгулотни бажариш режаси.

Касб танлашнинг принципи – «зарур, уддалайман, хохлайман» шиорига амал килиш кераклигини тушунтириш.

Муаммоли савол куйиш: Касб танлашда «хохлайман», «уддалайман», «зарур» коидаларининг бири мухимрок?

Укувчиларнинг касбнинг одамнинг фуқаролик, маънавий сифатларига: маълумот даражасига, билим ва куникмаларига, умумий ва алохида кобилиятига, саломатлигининг ахволига куядиган умумий талаблари билан таништириш буйича сухбат.

Укувчиларнинг муаммоли саволга жавоблари. Укитувчи жавобларни умумлаштириб, касб танлашда профессионал мавкени белгилашнинг ҳамма жихатларини: «зарур» - жамиятнинг кадрларга эhtiёжини; «уддалайман» - билимлар савиясини, кобилиятларнинг йуналишини, саломатликнинг ахволини: «хохлайман» - шахснинг манфаатларини баб-баравар хисобга олиш лозим, деб хулоса чиқаради.

Яқунловчи сухбат. Сухбат учун саволлар нима учун касб танлашда ижтимоий эhtiёжларни хисобга олиш зарур! Сиз яшайдиган иктисодий районда танлаётган касбингиз эhtiёж кандай? Хозирги замон меҳнаткаши унинг меҳнат ва ахлокий позицияси ёритилган бадий асарлардан мисоллар келтиринг.

Контрол саволлар:

1. Касб деганда нимани тушунаси?
2. Касб билан ихтиссосликнинг фарқини тушунтириб беринг?

3. Укитувчилик касбига куйиладиган талабларидан нимаси билан фарк килади? Мисоллар келтиринг. 3 та касбни таккосланг. Саволлар буйича хисобот ёзинг ва тушунтиринг.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Д.А.Тхоржевский тахрири остида «Мехнат таълими методикаси» Тошкент, 1987 й 160-167 бетлар.
2. Н.Шодиев «Студентларга укувчиларни касб танлашга йуллаш ишларини ургатиш» Тошкент 1987 й 229 бет.
3. С.У.Калюга ва бошкалар «Ишлаб чиқариш асослари касб танлаш курси методикаси» Тошкент 1989 йил 77-79 бетлар.
4. П.Т.Магзумов ва бошкалар «Укувчиларни мехнатга ва касб танлашга тайёрлаш» Тошкент 1991 й 68-82 бетлар.
5. Тарбиявий ишлар методикаси. Тошкент 1991 йил, 311-320 бетлар.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 3

Мавзу : Профессиография ва професиограмма хақида тушунча.

Ишдан мақсад: Укувчиларга «профессиография» ва «професиограмма» тушунчаларининг аниқлаш, уларни касблар тафсиҳномасини тузиш қоидаларини таништириш. Уз сифатларини танлаётган касбнинг ходимга қуядиган талаблари билан таккослаш қуниқмасини ривожлантириш.

Машгулотни жихозлаш: База қорхонадаги айрим касблар професиограмма, қулланмалар ва укитувчилик касбнингпрофессиографияси (тафсиҳномаси).

НАЗАРИЙ ТУШУНЧА

Укитувчининг вазифаси укувчиларга касб танлашнинг илмий асосларига доир билимларини тугри қуллашда ҳамда уз индивидуал (шахсий) хусусиятларини мехнат фаолияти турларидан бирини узлаштириши имқониятлари билан таккослашда ёрдам беради.

Бизга маълумки, касблар хақида материалларни йиғиш, касбга таалукли фаолият мазмунини умумлаштириш мақсадида бир-бирига қиёсий таҳлил бериш професиография дейилади.

Профессиография одамларнинг касбий фаолиятини урганадиган профессиографиянинг муҳим соҳаларидан биридир. Касбларнинг ёки мутахассисликларнинг, булар одамга, унинг психофизиологик ва жисмоний

хислатларига нисбатан қуяётган асосий талабларнинг таснифи, шунингдек мазкур касбий фаолият шахсга мувоффиқиятли ёки мувоффақиятсизлик, қониқиш ёки қониқмаслик келтирувчи омиллар профессиография вазибаларига қиради.

Профессиографиянинг анча муфассал ва системалаштирилган ҳолда тақдим этилиши, меҳнатдан психолгик жихатдан фойдаланиш учун мулжалланган ишнинг конкрет турини комплекс тарзда, мунтазам ва қуп томонлама таснифлаш профессиограмма деб аталади.

Профессиограммалар касб маорифи жараёнида укувчиларни турли касблар билан таништириш учун қулланилади.

Касб маорифи деганда, укувчиларни меҳнат фаолияти соҳалари, халқ ҳужалигининг айрим тармоқлари, касблар ва мутахассисликлар билан таништириш тушунилади.

Машгулотни бажариш режаси:

Аввалги машгулотда утилган материални тақрорлаш.

Тақрорлаш учун саволлар:

- касбларни ишчига қуядиган талабларини айтиб Беринг.
- касблар классфикацияси касбларнинг ишчига қуядиган талаблар билан танишишга қандай ёрдам беради.
- шахсинг қайси сифатлари профессионал жихатдан муҳим ҳисобланади.

2. «профессиография» тушунчасини тушунтиринг. Профессионал фаолияти у булажак ишчига қуядиган талаблар нуқтаи назарда ҳар томонлама анализ қилиш учун профессиографиянинг аҳамияти ҳақида сузланг.

3. Укув қулланма билан ишлаш. Укувчилар касблар тафсилоти билан танишиш. Қелтирилган профессиограммалар асосида муस्ताқил ҳолда касблар тафсилотининг қискача режасини тузиш.

4. Касблар тугрисида аҳборот олинадиган ҳар хил манбалар ҳақида суҳбат. Суҳбат учун саволлар:

- касблар билан танишиш мумкин булган манбаларни ёзинг.
- узини-узи тарбиялаш режасини тузиш учун профессиограмма материалдан қандай фойдаланиш мумкин.

Назорат саволлар:

1. Профессиография деб нимага айтилади?
2. Профессиограммачи?
3. Профессиограмманинг тахминий схемасини қелтиринг?
4. Укутувчилик яъни меҳнат таълими укутувчисининг тавсифномасини тушунтириб беринг?

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Д.А.Тхоржевский тахрири остида «Мехнат таълими методикаси» Тошкент, 1987 й 160-167 бетлар.
2. Н.Шодиев «Студентларга укувчиларни касб танлашга йуллаш ишларини ургатиш» Тошкент 1987 й 229 бет.
3. С.У.Калюга ва бошқалар «Ишлаб чикариш асослари касб танлаш курси методикаси» Тошкент 1989 йил 77-79 бетлар.
4. П.Т.Магзумов ва бошқалар «Укувчиларни мехнатга ва касб танлашга тайёрлаш» Тошкент 1991 й 68-82 бетлар.
5. Тарбиявий ишлар методикаси. Тошкент 1991 йил, 311-320 бетлар

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 4

МАВЗУ: Касб танлаш мақсадида укувчилар шахсини урганиш услублари.

Ишдан мақсад: Укувчилар шахсини касб танлаш мақсадида ахлокий психологик сифатларини ва укувчилар шахсини урганиш услубларини аниқлаш. Инсон билан касб уртасидаги мувофаккиятнинг энг яхши шароитлари билан танишиш. Анкета саволларини куллаш асосида укувчи шахсини урганиш.

Машгулот жихозлари: Синфлар буйича анкета саволлари натижаси буйича жадвал. Касб танлашга характеристикаси жадвали.

Машгулотнинг режаси: 1. Иш тугрисида назарий тушунча.

2. Лаборатория иши буйича контрол саволлари.

Назарий тушунча

Хар бир укувчи шахсий системали ва мақсадга мувофиқ равишда урганмасдан туриб, уларни касб танлаш иши борасида самарали натижаларга эришиш кийин. Хаар бир укувчи фаолиятининг индивидуал услубини ҳисобга олиш ва таркиб топтириш бу танланган касбга тубдан ижодий кизиқишни мустаҳкамлашнинг ва ишлаб чикаришдаги мувофаккият билан эгаллашнинг муҳим шароитидир.

Ёш авлоднинг мехнат фаолиятига ахлокий психологик жихатдан тайёрлаш ҳозирги умумтаълим мактабларидаги касб танлашга йуллаш ишларининг муҳим муаммоларидан бири ҳисобланади. Укувчини умумий ривожланишнинг узаро бири-бирига боғланган жараён сифатида куриб чиқилади. Бунда укувчи шахси унинг қобилиятлари, майли, характерининг индивидуал хусусиятлари, мақса два эътиқоди харакатланувчи қуч сифатида иштирок этади.

Касбга психологик жихатдан тайёрлаш танланган касбга куникиш жараёнида амалга ошириш борилади.

Укувчиларни уз имкониятларини янада яхшироқ урганишларига шахсий кизикиш ва кобилиятларини аниклашларига ва уларни маълум иктисодий райионнинг малакали кадрларга булган эҳтиёжлари билан мувофиқлаштиришларига имкон беради.

Укувчи меҳнат фаолиятидаги индивидуал услубини таркиб топтириш ёрдам берадиган услублар сифатида куйидагилар:

- бригада;
- цехнинг синфга оталиги;
- мактабдаги касбга йуллаш ишлари олиб боришга доир жамоат топшириклари;
- техника тугараклари ва жамоатчилик ишини бажариш;
- укувчиларни уларнинг кандай касбга кизикишларини ҳисобга олган ҳолда корхонанинг ижтимоий-фойдали ишига жалб кили шва ҳаказолардан фойдаланиш мумкин.

Укувчилар шахсий урганиш жараёнида уларнинг эътиборини меҳнат фаолиятининг муайян соҳасидаги эришган даражаси анализга ва таълим тарбия жараёнида уларни бундан кейинги ривожлантириш имкониятларига қаратиш керак. Касбнинг инсонга қуядиган талаблари умуман маълумдир. Бирок бу талаблар инсон учун буни аниклаш кийин ва узок вақтни талаб қилади. Саломатликнинг тугри келиши ва келмаслиги психологик хусусиятларни билиш укувчиларда профессионал кизикишларни мақсадга мувофиқ таркиб топтиришни бошқариш шароитларидан биридир.

Укувчилар шахсининг сифатлари ҳақида педагогик жамоа ҳар томонлама гамхурлик қилиш, таълим тарбия ишларининг бутун даврида уларда касбга кизикиш ва кобилиятларини таркиб топтириш устида узининг қузатишларини олиб бориш керак.

Айниқса 6-синфдан бошлаб укувчиларни диққат билан қузатиш керак. Укувчилар билан олиб бориладиган индивидуал ва жамоа суҳбатлар ота-оналар билан учрашувлар, синф иншоиси, касб танлаш ҳақида конкурслар баҳолар ва анжуманлар уюштириш меҳнат дарсларида профессионал кизикишларини ривожлантириш устидан қузатиш олиб ижтимоий фойдали меҳнат натижаларини баҳолаш кизикишлар буйича тугараклар ишларини яқунлаш суров анкеталари утқизиш интервьюлар ва ҳаказолар шакллари яхши самара беради.

Укувчилар шахсини урганиш системаси куйидаги босқичларни уз ичига олади:

1) Укувчиларнинг дарсларда ва дарслардан ташқари вақтларида укувчиларнинг профессионал кизикишлари ва кобилиятларини ривожлантириш устидан қузатишларни ёзиб боровчи кундалик юритиш ҳамда қузатишларнинг касб танлашга йуллаш қарточкаларини тулдириб бориш.

XI-IX синф укувчиларининг қузланган касбларини анкеталаштириш:

2) укувчилар томонидан «кизикишлар картаси» ни тулдириш кузатишларнинг касб танлашга йуллашнинг карточкалари укувчиларнинг умумлаштирилган кузатишлари асосида куйидаги схема буйича тузилади.

1. Укувчилар хакида жисмоний ривожланиш ва саломатлиги тугрисидаги умумий маълумотлар.

2. Оиласи хакидаги, оила аъзолари уртасидаги узаро муносабатларнинг характери тугрисидаги маълумотлар.

3. Укитувчининг укувчилар хакида фикри.

4. Ота-оналарнинг болалари хакида хулосалари.

5. Таянч корхона конструкторлари ва ходимларининг ишлаб-чикариш амалиёти даврида укувчи хакида билдирилган фикрлари.

6. Уртоқларининг улар хакидаги айтган фикри. Бундан ташкари укувчиларнинг касбга мойиллиги ва уларнинг динамикузгариб туришини аниклаштириш йули оркали билиш мумкин.

Анкеталарни кузатишда куйидаги талабларга риоя килиш керак.

1. Саволлар киска ва аник равшан булиши керак.

2. Олинган жавобларни статистик кайта ишлаш мумкин булсин.

3. Анкеталарда олинган жавобларнинг тугрилиги ва ишонарлилиги булиши учун улар билан бирга контрол саволлар хам бериш олдиндан белгилаб куйилган булиши керак.

АНКЕТА НАМУНАЛАР.

1. Сенга укув предметидан кайси бири ёкади?

2. Сенга кайси тугаракларда катнашасан ва ундаги ишларнинг натижаси кандай?

3. Дарсдан ташкари вақтларда жумладан уйда купрок нималар килишни яхши курасан?

4. Купрок кандай касбларни укишни ёктирасан?

III-синф учун:

1. Касблар хакида китоблар укидингми ва уларнинг кайси бирини эслашни орзу килдинг?

2. Сенга бу касбнинг кайси томони ёкади?

3. Сен бу касбни эгаллаш учун аник кандай чоралар кураясан?

4. Булажак касбни эгаллаш учун сенга нималар тускинлик килаяпти?

5. Професионал фаолият давомида фойдаланилган машиналар зарур анжомлар асбобларни санаб беринг?

6. Мазкур касбдаги кишилар билан учрашдингми ва уларнинг суҳбати сенда кандай таасуротлар колдирди?

Баъзан шундай холлар буладики, укувчига бир эмас, бир неча касб, бунинг устига мазмунан бир-биридан анча узок булган касблар ёкиб колади. Бундай пайтларда уларнинг кандай касбларга купрок кизикишини аниклашда анкетанинг куйидаги шаклларида фойдаланиш мумкин.

<i>Сен купрок орзу килган касблар</i>	<i>Сен кизикмайдиган касблар</i>	<i>Сен ёктирмайдиган касблар</i>

Анкетадаги саволлар натижаси куйидаги шаклдаги жадвалига ёзилади:

№	Укувчининг фамилияси	Майли сезилган касб	Ким булишни истайди	Мактабни тугатгандан кейинги мақсад	
				Уқиш каерда	эслаш Каерда Ким булиб

Назорат саволлар:

1. Укувчилар шахсий урганишдан мақсад.
2. Укувчилар шахсини урганишда қайси услубдан купрок фойдаланиш мумкин.
3. Ахлокий-психологик деганда нимани тушунасиз?
4. Укувчилар шахсини урганишда педагогик жамоанинг урни.
5. Касб танлашга йуллаш карточкаларини тузишдан мақсад.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. К.Давлатов, В.Чичков «Укувчиларни касб танлашга йуллаш» Тошкент 1978 йил 44-52 бетлар.
2. С.У.Калюга ва б. Ишлаб чиқариш асослари. Касб танлаш. Тошкент «Укитувчи» 1981 й. 11 бет.
3. К.Давлатов, А.И.Воробьев, И.Каримов Мехнат ва касб таълими назарияси ҳамда методикаси. Тошкент 1992. 320 бет.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ №5

Мавзу: Професионал кизикиш ва майилликлар.

Ишдан мақсад: Укувчини профессионал кизикиш майиллик тушунчаси билан таништириш. Анкета орқали сураш билан укувчилардаги етакчи кизикишларни аниқлаш. Укувчиларда билимга кизикишларини, ривожлантириш ва активлаштириш.

Машгулотни жихозлаш: «кизикишлар картаси» суровномаси, ривожлантиришга кумаклашишлар ва методик адабиётлар.

Назарий тушунча

Укувчиларни касб фаолиятлари турли хил турлари билан кизикиш ва майилларини ривожлантириш ва касбга йуналтиришнинг мухим тариқибий қисмидир. Агар кизикиш булмаса йигт ва кизга касбни тугри танлашга тайёрлаш мумкин эмас. Касбга майл ва иштиёқ ён кизикишни шакллантириш

ушбу касбга хурмат билан караш меҳнатга муҳаббатни, ушбу касбга хурмат билан тарбиялаш каби элементлардан ташкил топади.

Тажрибалар билан кизиқиш ва иштиёқи ривожлантиришга уқувчиларга бир мақсадни кузлаб меҳнат таълимини бериш ва уларни ижтимоий фойдали унумли меҳнат билан банд қилиш катта таъсир утказмоқда. Жуда қуп турли хил касб билан шунчаки назарий жихатдан танишиб чикмай, балки оммавий касбларни билим ишлаб чикариш жамоаларининг хаётга қуйиш учун зарур булган баъзи бир билим ва қуникмаларни ҳам эгаллаш уқувчиларнинг касб танлашга уқувчиларнинг онгли ёндошувига имкон беради. Бунда уқувчилар билан яккама-якка ишлашга алоҳида эътибор бериш; хар бир кишининг шахсий хислатлари ва имкониятларига энг қуп даражада мос булган муайян машгулотни топиш муҳимдир.

Ана шу гоъни жиддий ва маъсулиятли фаолиятда меҳнат таълими уқитувчисининг чуқурлиги ва барқарорлиги уқувчиларнинг бошка кизиқишларини ва анна шу касбга мустаҳкам боғлик; Масалан, уқув меҳнат фаолияти ва амалий фаолият, синфдан ташқари ишлар уни мустаҳкамлашга ёрдам беради. Шу боисдан кишлоқ хужалик, техника ва хизмат курсатиш меҳнатига анна шу дарслар, техника ижодқорлиги тугарак ана шу талабларга энг қуп даражада мос булиб тушади.

Чунончи, кишлоқ мактаби уқувчилар кишлоқ хужалик меҳнатига нисбатан кизиқишни шакллантириш учун меҳнат таълимининг кишлоқ хужалик тажрибаси, уқувчилар бригадалари, ёш механизаторлар, ихтирочилар, табиатшунослар тугараклари каби шакл ва методларидан фойдаланиш лозим.

Машгулотни бажариш режаси:

1. Касб танлашнинг асосий принципини, яъни зарур удалайман, хоҳлайман, ишларига амал қилиш заруратни такрорлаш.
2. Профессинал кизиқиш «майиллик» тушунчалари.
3. Мукамал савол қуйиш агар одам узи кизикилган иш билан шугулланса, фақат унинг узи эмас, балки умумий жамият ютказади? Нима учун?
4. Амалий иш уқув меҳнат ва ижтимоий фаолиятнинг турли соҳаларга етакчи кизиқишларни аниқлашда уқувчиларни «Кизиқишлар картаси» шуни билан анкеталаштирилган. Бундан ишни қуйидагича ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Уқитувчи саволларни айтиб туради. Уқувчилар жавоблар варақасига шартли белгилар қуйиб берадилар. Анкеталаш 25-30 минут давом этади. Шундан сунг уқувчилар уқитувчининг йул йуриги билан натижаларни ишлаб чикариш ва уларни бундан аввалги анкеталашда олган натижалар билан тасдиқлайдилар.
5. Уқувчиларнинг кизиқиш ва майиллари фаолиятнинг хар хил турдаги меҳнат уқиш, улқашунослик, спорт ташкилотчилик ва шаклларни таъминлашни тушунтиринг.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 6

МАВЗУ: Кобилиятлар ва касбга ярклилик.

Ишдан мақсад: Кобилиятларнинг касб танлашдаги ахамиятини тушунтириш. Уқувчиларни меҳнатсеварликнинг кобилиятлар ривожланишидаги ахамияти тугрисидаги хулосага олиб келиш. Уқувчиларга «касбга ярклилик» тушунчасининг мохиятини очиб бериш. Танланган касбни шахсий кобилиятлари жамият эҳтиёжлари билан киёслаш, профессисонал жихатдан муҳим сифатларни тугри баҳолаш куникмаси билан куруллаш.

Машгулотни жихозлаш: Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тексти: «Алоҳида кобилиятнинг касб танлашга таъсири» схемаси. «касбга ярклилик» плакати.

Назарий тушунчалар

Касбга йуналтириш иши – бутун педагогик жамоасининг ишидир. Бу иш таълим-тарбия жараёнининг таркибий қисми булиб қолиши лозим.

Касбга йуналтириш ишига тарбиявий ёндошув гоёси янги гоё эмас, албатта. Бу борада вужудга келган назария ва амалиёт икки йуналиш буйича: бир томондан, касбий кобилиятларни диагнозлаш йуналиш, иккинчи томондан, кобилиятларни ривожлантириш касбга булган кизиқишни тарбиялаш йуналиши буйича ривожланмоқда. Чунончи, диагностик йуналиш одамнинг кобилиятлари тугма ва унинг табиий асосини на таълим бериб, на тарбиялар, на фаолият жараёнда узгартириб булади, деган фикрга асосланади. Шу боисдан ҳам одамнинг келажакдаги касби олдиндан белгилаб куйилган, уни имкони борича барвақт пайкаш керак.

Кобилиятлар – одамнинг бошлангич табиий белгилари ва унинг фаолияти натижаларининг «қоришмаси»дир; фаолият натижалари «қурилиш материали» сифатида кобилият каторига киради; бинобарин, касбга ярклилик ҳам муайян даражада фаолият натижасидир.

Инсон кобилиятларининг ривожланиши – турли манбаларга эга булган ва турли кобилиятларга буйсунган жараёндир.

Касбга ярклилик – мазкур кишининг ушбу касб буйича меҳнат вазибаларини бажариш учун яркли ёки ярқисизлигини кайд қилишгина иборат эмас, албатта. Касбга ярқилилигини бошка жихатдан ҳам:

- 1) одам узи танлаган ярқилими ёки йуқлиги;
- 2) ҳаёт йулини танлаган чоғда у нималарга амал қилиш лозим;
- 3) уни уқитиш масаласига қандай қилиб бир мунча оқилона ёндошиш, яъни унда касбга ярқилиликни қандай қилиб гоёт мақсадга мувофиқ тарзда шакллантириш, тарбиялаш ва ривожлантириш мумкинлиги жихатдан ҳам қуриб чиқиш керак.

Касбга ярқилилик уқув ва меҳнат фаолиятида шаклландиган шахс фазилатидир. Касбга ярқилиликни одамнинг касбга нисбатан қуйилган талабларга мос булган тугма ёки ҳосил қилинган психофизиологик

хусусиятлари деб караш ярамайди. Факат баъзи касблар (созанда, рассом ваш у кабилар) учун муайян табиий маълумотлар талаб килинади. Шу боисдан психологик, меҳнат уқитувчиси ва бошқаларнинг вазифаси уқувчи касб (мутахассислик)ни ёки уқув юртини тугри ёки нотугри танлангани; танланган касби ёки уқув юрти унинг майллари ёки қобилиятларига мос ёхуд мос эмаслигини; касбни ёки уқув юртини танлаш вазлари, ота-оналарнинг уқитувчиларнинг ваш у кабиларнинг фикри қандай эканлигини аниқлашдан иборат.

Уқувчиларнинг кизикишлари ва қобилиятларини шакллантириш ҳамда ривожлантириш учун, уларни қупрок эҳтиёж қучли булган ва қуп тарқалган касблар ва биринчи галда, уз туманидаги ишчи касбларни таништириш орқали амалга ошириш қулайроқдир.

Машгулотни бажариш режаси

1. Касбнинг одамга қуядиган умумий талаблари хақида материални такрорлаш.

2. «Қобилият ва касбга яроқлилиқ» тушунчаларини баён қилинг.

3. «Хар қимдан-қобилиятига яраша, хар қимга-меҳнатиша яраша» деган принципнинг мағзини чақинг.

4. Қобилият ва кизикишнинг узаро боғлиқлигини мисоллар асосида келтиринг.

5. Уқувчилар билан суҳбат. Суҳбат учун саволлар: қобилиятларни ривожлантиришда муваффақиятга эришиш учун зарур характер хислатларини айтиб беринг. Касбга яроқлилиқ даражаси хақидаги материалларни мустақил қандай урганиш мумкин? Турмушдан, тарихдан, кинофильмлардан бадий адабиётдан меҳнатнинг қобилиятларини ривожлантиришдаги ахамиятини қурсатувчи мисоллар келтиринг.

Контрол саволлар.

1. Уз қобилиятингизни изохлаб беринг.

2. Узингиз шу танлаган касбингизга яроқли деб хисоблайсизми? Касбга қуйиладиган талаблар асосида ёзинг.

3. Тугма қобилият талаб қилинадиган касблардан мисоллар келтиринг ва шундай одамлар тугрисидаа қискача хикоя қилинг?

4. Қобилият ва касбга яроқлилиқни қандай ривожлантириш мумкин?

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Д.А.Тхоржевский таҳрири остида «Меҳнат таълими методикаси» Тошкент, 1987 й 164-167 бетлар.

2. Н.Шодиев «Студентларга уқувчиларни касб танлашга йуллаш ишларини ургатиш» Тошкент 1987 й 229 бет.

3. С.У.Қалюга ва бошқалар «Ишлаб чиқариш асослари касб танлаш қурси методикаси» Тошкент 1989 йил 81-82 бетлар.

4. П.Т.Магзумов ва бошқалар «Уқувчиларни меҳнатга ва касб танлашга тайёрлаш» Тошкент 1991 й 77-79, 148-150 бетлар.

1. К.Давлатов, В.Чичков «Уқувчиларни касб танлашга йуллаш» Тошкент 1978 йил 284-287, 295-297 бетлар.

СЕМИНАР МАШГУЛОТ № 7

Мавзу: Уқувчиларга касбий консўльтатция бериш ва уни утказиш.

Ишдан мақсад: Уқувчиларни «касбий консўльтатция бериш ва уни утказиш» тушунчалари билан танишиш. Уқувчиларни касбни тугри танлашга ёрдамлашиш.

Машгулотни жихозлаш: методик адабиётлар.

Назарий тушунчаси.

Мақтабдаги хар бир уқувчи касбига доир режа тузиш ва уни амалга ошириш вақтида бир катор муаммоларга дуч келасиз. Касб танлаш формуласидан конкрет касбнинг узига кандай утиш мумкин? Уша касбга узингиз ярокли эканлигинигизни кандай килиб билиш мумкин? Уз-узини тарбиялаш режаси кандай тузилади? – деган саволлар пайдо булади. Манна шу муаммоларнинг хал этилишига касблар консўльтатцияси ёрдам беради. Касблар буйича консўльтатция – ёшларга касб танлашда ёрдам бериш мақсадида мутахассислар психологлар, врачлар, педагоглар ва бошқаларнинг маслахтлари ва тавсияларидир.

Бизнинг мамлакатимизда шаҳарларда ва кишлок районларида касблар буйича консўльтатция булимлари, касбга йуналтириш хоналари тузилган. Касблар буйича консўльтатциянинг бир нечта типии мавжуд булиб, улар бир-биридан фарк килади.

Маълумотнома – ахборот, берувчи касб консўльтатция танланган касбнинг мазмуни билан кишини иложи борича чуқуррок таништиришга каратилгандир. У сизни уша касб одамнинг сифатларига кандай талаблар куйиш таништиради, шунингдек, бу касбни каерда, кандай килиб урганиш йулларини ишга жойлашиш имкониятларини тушунтириб беради: шу консўльтатциянинг узида сиз касб махоратини ошириш йуллари тугрисида хам купгина маълумотларни билиб олишларингиз мумкин.

Одатда бундай консўльтатцияни сиз танлашингиз мумкин булган касбда узок вақтдан бери ишлаётган тажрибали мутахассислар утказадилар.

Диагностик касб консўльтатцияси кишини хар томонлама урганиш асосида ундаги кизикишлар, майллар, кобилиятлар хамда шахслари касб жихатдан мухим булган айрим сифатларни аниклаб урганишга каратилгандир. Бундай консўльтатциядан мақсад – фаолиятнинг кандай соҳасида сиз муваффакиятли ишлашингиз мумкинлигини, яъни сиз кайси соҳада жамият учун максимал фойда келтиришингиз мумкинлигини хамда уз

меҳнатингиздан мумкин қадар қупрок қониқиш ҳосил қилишингизни олдиндан белгилаб беришдан иборат.

Диагностик касб консултациясини психологлар утказадилар. Улар шахсни урганишнинг анкета тулдириш, тестлар билан синаш сингари ҳар хил методларни қуллайдилар. Сизнинг орангизда бирор фаолият турига аниқ қизиқиш бўлмаган усмирлар учун ҳам манна шундай консултация зарур. Бирок ҳар хил анкеталардаги саволларга жавоб беришни узи етарли ва психолог ЭХМ ёрдамида қим бўлишини аниқ айтиб, қулига рецепт тутақади, деб уйламас керак, чунки ҳатто шахс хусусиятларини чуқур ва ҳар томонлама урганиб чиқиладиган кейин ҳам касбни танлаш тугрисида бир фикрга қелиш қийин. Бу ерда гап бир-бирини яқин бўлган жуда қуп доирасида бориши мумкин. Ана шу касбларнинг бирини узингиз мустақил равишда танлаб олишингиз керак.

Медицина касб консултацияси. Одамнинг саломатлиги у танлаган касб талабларига қай даражада мувофиқ қелишини аниқлаб олишга ёрдам беради. Агар сиз муқжаллаётган касб қандайдир бир сабаб билан соғлигингизга тугри қелмайди, топилгудек бўлса, у ҳолда врач сиз бошқа бир касбни, яъни сизнинг қизиқиш ва майилларингизга яқин бўлган, соғлигингизга зарар етмайдиган касбни танлашни тавсия қилади.

Тузатиш қиритувчи касб консултацияси бир касбни танласа-ю лекин унинг реал имқониятлари қобилиятлари уша касбга мувофиқ қелмаган унинг реал имқониятлар қобилиятлари уша касбга мувофиқ қелмаган ҳолларда зарур бўлади. Бундай пайтларда профессионал режани қайтадан қуриб қикиш ёқи унга аниқлик қиритиш зарур бўлиб қолади.

Айтайлик шахсни урганиш вақтида олинган маълумотлар асосида консултант сизга бошқа бир касбни танлашни тавсия этади. У билан бирга сиз янги касбга доир режа тугрисида уйлаб қурасиз. Бўлғувчи касбингизнинг бўлажак босқичларини белгилаб оласиз. Мабодо сизнинг режаларингиз бошқа қишиларнинг масалан, ота-онангизнинг истаклари билан мос қелмай қолса, у ҳолда консултант бу муаммони ҳам ҳал қилишига уриниб қуради.

Юқорида санаб утилган касблар бўйича консултацияларнинг типлари бир-бири билан узаро маҳкам боғлиқдир.

МАШГУЛОТНИ БАЖАРИШ РЕЖАСИ.

1. Қасбий консултация ишлаш билан танишиш.
2. Инсон ҳаётида қасбий консултация бериш қандай роль уйнайди?
3. Узингиз оила аъзоларингизнинг қасби ҳақида сузлаб беринг ва улар ҳақида ҳикоя қилинг.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ.

1. Қасбий консултация деганда нимани тушунасиш?
2. Қасблар бўйича консултациянинг вазифалари нимадан иборат?
3. Қасблар бўйича консултациянинг вазифалари нимадан иборат?

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. М.Давлатов, А.И.Воробёв, И.Каримов «Мехнат ва касб таълими ва назарияси ҳамда методикаси».
2. Климов А.Е., «Касб танлаш» 1980 йил.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 8

МАВЗУ: Укувчиларни касбга йуллашда уқитувчи ва ота-оналарнинг ҳамкорлиги.

Ишдан мақсад: Укувчиларни касбга йуналтириш ишларида уқитувчи ва ота-оналарни ҳамкорлиги ҳақида тушунча бериш ва таништириш.

Машгулотни жихозлаш: методик адабиётлар.

Назарий тушунча:

1. Ота-оналарнинг уз болалари касб танлашда эътибори.
2. Ота-оналар учун касб танлашда йуллашда тавсия қилинадиган тадбирлар тизими. Укувчиларни касб танлашда йуллашда мактаб оила ва ишлаб чиқаришнинг биргарликдаги ишлари ёш авлодни Ватанга мухаббат ва меҳнат ва ҳурмат руҳида тарбиялашнинг асосий принципини ҳисобланади, уларда профессионал кизикишларни ривожлантириш ва таркиб топтириш, саноат, қурилиш, кишлок хужалигига хизмат қурсатиш соҳаси ишчи касбларига ижтимоий эътиборнинг ортиши, ҳаёт йулини онгли равишда танлаш ишининг муваффақияти мактаб оила ва оталик ташкилотларнинг биргаликдаги олиб борган самарали ишларига боғлиқдир.

Оила ва оталик ташкилотлари жамоатчилигининг касб танлашга йуллаш ишларининг алоқасини ошириш ва бирлаштиришда асосий ташкилотчилик ролини олиб бориш мактаб жамоаси зиммасига тушади. Маълумки шахсни тарбиялашда дастлаб оиладан бошланади, яъни укувчилар учун айрим касблар билан хусусан уз ота-оналари акалари, опалари, қариндош уругларнинг касблари билан таниша бошлайдилар. Бундай омиллар укувчиларнинг касбга булган кизикишларининг ортишига ҳал қилувчи роль уйнайди. Шунинг учун мактаб укувчиларини касб танлашга йуллаш ишларини қузатиш ва ургатиш вақти унинг оиладаги ота-оналарнинг болалари танлаган касбга муносабатлари қандай эканлиги аниқланади ва шунга асосан иш тутиш мақсадга мувофиқдир. Қупинча ота-оналар уз болаларининг касб танлашга иштирок этиб фойдали иш қиламан деб, узлари билмаган ҳолда қупинча тузатиб булмайдиган хатога йул қуйиши мумкин. Бундай ҳолларда ота-оналар уз фарзандининг кизикиши саломатлигини ҳисобга олмасдан моддий фаровонлиги ва осуда кексалигини таъминлаб беришни уйлаб узлари истаган касбга зурлаб боғлиб қуядилар. Одамлар манна шундай ҳолатлар юз беради. Айрим оила аъзолари укувчиларни маълум касблар билан таништириш у ёқда турсин уз касблари билан таништирайдилар. Бундай ҳолларда ота-оналар уз фарзандининг кизикиши саломатлигини ҳисобга олмасдан моддий фаровонлиги ва осуда кексалигини таъминлаб беришни уйлаб узлари истаган касбга зурлаб боғлаб қуядилар.

Одамлар манна шундай ҳолатлар юз беради. Айрим оила аъзолари укувчиларни маълум касблар билан таништириш у ёқда турсин уз касблари билан таништирмайдилар. Бундай ҳолларда албатта ота-оналар уз фарзандларини тугри касбга йулламай уларнинг касбга булган кизикишларини сундирадилар ва кизикмаган касб эгаси булиши оркали купинча салбий ҳолларга дуч келади.

Юкоридаги фикрлар асосида укувчиларнинг ҳамма ота-оналарини касбга йуллаш ишларини иштирок этиш даражасига караб турт категорияга булиш мумкин.

1. Категорияда ота-оналар болаларини кизиктирадилар ва кизикишларига караб шароит яратиб берадилар. Болалари билан корхона жамоаси меҳнати хақида ва унинг эришган ютуқлари хақида суҳбатлашиб болаларнинг касб танлашга актив таъсир курсатадилар ва фарзандларидаги барча хислатларни ҳисобга олган ҳолда маслаҳатлар беради.

2. Категориядаги ота-оналар болалари билан касблар, касб танлаш хақида суҳбатлашадилар, лекин актив таъсир курсатмайдилар. Уз болаларининг индивидуал хусусиятларини ҳар доим хусусиятларини ҳисобга олмайдилар. Ота-оналар баъзан сиртдан Караганда гуё болаларининг касб танлашга пассив курсатаётган булсаларда лекин шахсий намуналари, уз касбларини севишлари билан болаларнинг ҳаётий режасининг ва меҳнат йулини танлашларига ҳал қилувчи таъсир курсатади.

3. Категориядаги ота-оналар болаларнинг режаларни ҳадеб аралашавермайдилар. Уларнинг кизикишлари, истакларини ҳисобга олмайдилар, касбнинг моддий ва обруйли томонларини эътиборини олиб узлари яъни ота-она танлаган касблар буйича фарзандининг касб эгаси булишига мажбур қиладилар.

4. Категориядаги ота-оналар уз болаларининг келажагига совуққонлик билан карайдилар, уларга касб танлашга ёрдам бермайдилар, нотугри маслаҳат бериб қуйишларидан чучиб «Узинг қур», «қайси бири яхши булса шунисини танла», «Узинг кичик бола эмассан» ва х.к. қабида иш тутадилар.

Мақтаб жамоасининг ота-оналари бундай категорияларга гуруҳлаштириш болаларни касб танлашга йуллаш буйича ишлар олиб бориш максadini назарга тутган ҳам индивидуал, ҳам жамоа тадбиркорлар тузимини ишлаб чиқариш имкониятини тугдиради. Купчилик ота-оналар касб танлашга йуллаш масалалари буйича маслаҳатларга муҳтождир. Улар ёрдами суҳбат, консултанция ва бошқа тадбирлар шаклида мақтаб педагогика жамоаси, врач, психолог, оталик ташкилоти муҳтассислардан олиш мумкин.

Биз ота-оналарга уз болалари билан олиб бориладиган касб танлашга йуллаш ишлари буйича қуйидаги тадбирлар тизимини тавсия қиламиз.

1. Оилада болалар билан ишчи касбларни танлаш хақида бир фикрга қелишни пайдо қилиш.

2. Оилада катталар ва болалар уртасида узаро дустона ва меҳрибонлик муносабатларини урганиш.

3. Болада оилавий тарбиянинг ижобий тажрибасини мужассамлаштириш.

4. Оилада болаларни меҳнатга тайёрлаш масалалар буйича систематик тушунтириш ишлари олиб бориш.

5. Болаларда меҳнатсеварлик ва ишчи касбга ҳурматни тарбиялаш.

6. Уз атрофларида жойлашган корхоналарнинг кадрларга эҳтиёж сезилаётганлигини, ишчи касбларни эгаллаш йулларига кириш имкониятларини ҳақида болаларга ахборотлар бериш туриш лозимдир.

Машгулотларни бажариш тартиби.

1. Уқувчининг уқувчиларни касб танлаш ишларидаги роли билан танишиш ва изохланг.

2. Мактаб билан ота-оналарнинг ҳамкорлиги ишлари билан танишинг.

3. Мактаб билан ота-оналарнинг болаларини касб танлаш ишлари буйича ҳамкорликга мисоллар келтиринг.

4. Ота-оналарга уз болаларни касб танлашга йуллаш буйича тадбир тузинг.

НАЗОРАТ САВОЛЛАР.

1. Уқитувчиларнинг уқувчиларни касб танлаш ишларида роли нималардан иборат.

2. Ота-оналарнинг болаларнинг касб танлашидаги тутган урни нимадан иборат.

3. Ота-оналарнинг касбга йуллаш ишларига иштироки нечта ва қандай даражаларга булинади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. К.Давлатов ва бошқалар. Меҳнат ва касб танлаш таълими назарияси ва ҳамда методикаси.

2. Е.А.Климов Ишлаб чиқариш асослари ва касб танлаш. Тошкент. Уқитувчи.

3. Давлатов Н.Д. ва бошқалар. Уқувчилар касб танлаш. Т.Уқитувчи 1978 йил.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 9

МАВЗУ: Саломатлик ва касб танлаш.

ИШДАН МАКСАД: Уқувчиларни касб танлашда уз саломатлигининг ахволини ҳисобга олиш зарурлигини тушунтириш Давлатнинг меҳнаткашлар саломалигини сақлаш тугрисида гамхурлигини курсатиш.

МАШГУЛОТНИ ЖИХОЗЛАШ: Узбекистоннинг меҳнат тугрисидаги қонунлар кодекси (тегишли моддалар).

Машгулотнинг режаси:

1. Касб танлашда саломатликнинг ахволини ҳисобга олиш зарурлиги хақида суҳбат.

2. Уқитувчи ишлайдиган усмирлар саломатлигини саклашга, яъни ишга қабул қилиш вақтида ёш цензийга риоя қилиши;

18 ёшга тулмаган ишловчиларни иш вақтидан ташқари бажариладиган, тунги ва дам олиш кунларидаги ишларга жалб этиш манн этилиши: 18 ёшга етмаган ишчи ва хизматчилар учун иш вақти қисқартирилиши; ёз фаслида 30 календаръ кун таътил берилишига доир қонунлар тугрисида айтиб беради.

Уқувчилар эътиборини давлатнинг ёш авлод хақидаги гамхурлигини улар гайрат билан ишлашдан қочиш имқонияти деб тушунмаслиги кераклигига қаратиш лозим. Қучи етганча меҳнат қилиши организмнинг ривожига ижобий таъсир этади, қуп қасалликларнинг олдини олиш ва даволаш восита ҳисобланади.

Уқувчилар адабиётлардан хаётга интилиш, уз ишига меҳр қуйиш, бурчини ҳис этиш қабилар одамларга оғир жисмоний хасталикларни енгишда қандай ёрдам беришга доир мисоллар топадилар.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Ишлаб чиқариш асослари. «Қасб танлаш» курси методикаси. Тошқент «Уқитувчи» 1989 йил.

2. «Меҳнат таълими ва қасб таълими уқитиш назарияси» Қ.Давлатов Тошқент. «Уқитувчи».

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 10

МАВЗУ: Ишчи қасбини эгаллаш йуллари.

Машгулотни база қорхона, туман (шаҳар) қасб ҳунар коллежи вақиллари билан учрашув формасида утқазиш мумқин.

Ишдан мақсад: Уқувчиларни Узбекистонда ишчи қасбларини эгаллаш йуллари билан таништириш. Ишчилар синфининг жамиятда тутган ролини

ёритиш. Профессional тайёргарлик куришнинг турли йулларининг афзаллик ва камчиликларини бахолаш куникмасини шакллантириш.

Машгулотни жихозлаш: «Узбекистонда ишчи касбларини эгаллаш йуллари» жадвали Узбекистонда хунар техника таълими диафильми, касб хунар коллежларига кабул тугрисидаги варака эълонлар, «шу ерга кириш» фильми.

Машгулотнинг режаси: 1. Урта хунар техника билим юрти вакилининг укувчилар олдида чикиши тахминий режа: урта хунар техника таълими системаси вужудга келиш тарихи, урта хунар техника билим юртида укишнинг хусусиятлари: унга кабул килиш коидалари, укувчилар учун имтиёзлар туман: туман техника билим юртлари эгалланадиган касблар, база корхоналар, ишлаб чиқариш амалиётини утиш хусусиятлари.

2. Фильм фрагментини намойиш килиш.

3. Укувчилар билан куйидаги саволларни муҳокама килиш: хозирги ишчиларнинг дастлабки 5 йилликлардаги ишчилардан фарқини нималардан курсиз (бадий адабиёт асарлари буйича)? Уларни нима бирлаштиради? Сиз ишчининг профессионал камолоти истикболларини кандай тушунасиш?

4. База корхона вакилнинг бевосита ишлаб чиқаришда ишчилар тайёрлаш тугрисидаги хикояси. Бунда куйидагилар ёритилиш керак: ишлаб чиқаришдаги таълим (ургатиш)нинг мохияти ва хусусиятлари; мураббийлик; индивидуал ва бригада таълимининг формалари; ишлаб чиқаришда ишчи кадрлар тайёрлашнинг афзаллик ва камчиликлари.

5. Ишчилар малакасини ошириш ва уларнинг узлуксиз таълими системаси ва формалари хақида ахборот бериш.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Ишлаб чиқариш асослари Касб танлаш курси методикаси С.У. Калюга Тошкент. «Укутувчи» 1989 йил.

СЕМИНАР МАШГУЛОТИ № 11

МАВЗУ: Олий ва урта махсус укув юртларида мутахассислар тайёрлаш.

Ишдан мақсад: Укувчиларни урта махсу ва олий укув юртларида мутахассислар тайёрлаш системаси билан таништириш. Маълумот даражаси хар хил. Мутахассисларнинг халк хужалигидаги ролини курсатиш.

Машгулотни жихозлаш: «Ўзбекистонда урта махсус таълим системаси», «Олий укув юртлари» жадваллари. Ўзбекистондаги урта махсус ва олий укув юртларига кирувчилар учун ахборотномалар.

МАШГУЛОТНИНГ РЕЖАСИ:

1. Укувчиларни урта махсус таълим системаси билан таништириш. Хикоянинг тахминий схемаси: умумий характеристкаси; урта махсус укув юртларининг хар хил типлари (касб хунар коллежлари); улардаги таълимнинг хусусиятлари; битирувчиларнинг кейинги профессионал камолот йуллари; туман (шахар) урта махсус укув юртлари.

2. Укувчиларни олий таълим системаси билан таништириш. Ёритиладиган масалалар: турли типдаги Олий укув юртларининг (универстет, институтлар, олий билим юртлари, укув академиялари, консерваториялар) узига хос хусусиятлари; туман, шахар олий укув юртлари; халк хужалигининг олий маълуотли мутахассисларга эхтиёжи.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Ишлаб чиқариш асослари. «Касб танлаш курси методикаси» С.У. Калюга Тошкент Укитувчи 1989 йил.

«КАСБИЙ ПЕДАГОГИКА » ФАНИДАН ЯКУНИЙ ЁЗМА ИШИ

ВАРИАНТЛАР

ВАРИАНТ №1

- 1. Укувчиларни касбга йуналтириш назариясининг максоди ва вазифалари.**
- 2. Касб танлашга йуллаш фанининг мазмуни.**
- 3. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури.**

ВАРИАНТ № 2

- 1. Булажак уқитувчиларни тайёрлаш жараёнида укув режаси билан таништириш.**
- 2. Укув ишлари буйича рахбар уринбосарининг вазифаси.**
- 3. Ёшларни касбга йуналтиришнинг назарий шарт-шароитлари.**

ВАРИАНТ №3

- 1. Мактабда касб танлаш боскичлари.**
- 2. Профессограмма.**
- 3. Касб танлашга йуллаш фанининг максоди.**

ВАРИАНТ №4

- 1. Талабаларни касб танлашга йуллаш ишига тайёрлашнинг мазмуни.**
- 2. Мехнат таълими дарсларида касб танлашга йуллаш.**
- 3. Касбни туъри танлашнинг ахамияти.**

ВАРИАНТ №5

- 1. Фан - техника ва ижтимоий тараккиёт.**
- 2. Диогностик сухбатлар.**
- 3. Мактаб рахбарининг касб танлашни ташкил этиш.**

ВАРИАНТ №6

- 1. Тугарак машулотларида касб танлашга йуллаш.**
- 2. Касб танлашга йуллаш ишларида синф рахбарининг вазифалари.**
- 3. Касбга йуналтириш асослари туърисидаги таълимот.**

ВАРИАНТ №7

1. Булажак уқитувчиларни уқувчиларни касб танлашга йуллаш ишига тайёрлаш системаси.
2. Уқувчиларни касбга йуналтиришда уқитувчининг шахси.
3. Умум меҳнат ва махсус малакаларни, касбга булган кизикишини шакллантириш.

ВАРИАНТ №8

1. Талабаларни касб танлашга йуллаш ишига назарий-методик тайёрлаш.
2. Касбга йуналтирувчи уқув услубий хонаси ишининг мазмуни.
3. Услубчининг касб танлашга йуллашда бошқарув ахамияти.

ВАРИАНТ №9

1. Касб танлашга йуллашда синф раҳбари.
2. Касбга йуналтириш ишини амалга оширишнинг асосий мезонлари.
3. Услубчига куйиладиган талаблар.

ВАРИАНТ №10

1. Педагогика фанини урганишда касб танлашга йуллаш жараёнида методик асоси.
2. Уқувчиларни меҳнат фаолиятлари билан таништиришни босқичлари.
3. Касб таълими методикасига куйиладиган талаблар.

ВАРИАНТ №11

1. Талабларни касбга йуллаш системасидаги умумий техник циклдаги фанлар.
2. Касбга йуналтириш асослари туғрисидаги маълумот.

3. **Услубчининг психологик-педагогик ва умумтехник тайёргарлиги.**
4. **Дуал касбий таълим тизими.**

ВАРИАНТ №12

1. **Синфдан ва мактабда ташкари ишларда касб танлашга йуллаш.**
2. **Касбга йуналтириш боскичларининг мазмуни.**
3. **Кузатиш.**

ВАРИАНТ №13

1. **Касбга йуналтириш мактаб системасининг асосий тамойиллари.**
2. **Касбга йуналтириш ишларининг ижтимоий асослари.**
3. **Касбга йуналтиришнинг биринчи боскич I-IV синф.**

ВАРИАНТ №14

1. **Булажак уқитувчиларнинг мутахассислигига асосланган холда касбга йуллаш.**
2. **Касбга йуналтиришнинг психофизиологик асослари.**
3. **Касбга йуналтиришда иккинчи боскич V-VI синф.**

ВАРИАНТ №15

1. **Синф рахбарининг касб танлашга йуллашда урни.**
2. **Касб танлашга йуллаш ишларининг таркиби.**
3. **Касбга йуналтиришнинг учинчи боскич VII-IX синф.**

ВАРИАНТ №16

1. **Мактаб атрофидаги корхоналар билан таништириш.**
2. **Унумли меҳнат жараёнида меҳнат ва касб тарбиясини бериш.**
3. **Касбга йуналтиришнинг мактаб системаси.**

ВАРИАНТ №17

1. **Уқувчиларнинг касб танлашга йуллаш ишига тайёрлаш системаси.**
2. **Уқувчиларнинг меҳнат ва касбга муносабати.**
3. **Касб танлашга йуллаш ишида фан уқитувчилари.**

ВАРИАНТ №18

1. Касбга йуналтириш ишларида физиологик асослари.
2. Ота-оналарининг уз болалари касб танлашига эътибори.
3. Касб танлашга йуллаш ишида тугарак бошликлари.

ВАРИАНТ №19

1. Ёшларни касбга йуналтиришнинг назарий шарт-шароитлари.
2. Касбни туъри танлашнинг ахамияти.
3. Касб танлашга йуллаш ишида синф рахбари.

ВАРИАНТ №20

1. Талабаларни касбга йуллаш системасидаги махсус циклдаги фанлар.
2. Касб танлашга йуллашда оммавий ахборотларнинг ахамияти.
3. Касб танлашга йуллашда ота-она билан ишлаш.

ВАРИАНТ №21

1. Укитувчининг шахси.
2. Услугчининг педагогик ва умумтехник тайёргарлиги.
3. Касб танлашга йуллашда укувчилар билан ишлаш.

ВАРИАНТ №22

1. Касб танлашга йуллаш комиссияларини ташкил килиш.
2. Касб танлашда ота-оналарнинг ахамияти хакида тушунча беринг.
3. Укитувчилар билан услубий ишларни ташкил килиш.

ВАРИАНТ №23

1. Касбларнинг туркумлари, булимлари ва группалари.
2. Дарсларда касб танлашга йуллаш.
3. Укув муассасаларида касб танлашга йуллаш услубиёти.

ВАРИАНТ №24

1. Касбни турли танлашнинг ахамияти.
2. Укувчиларни турли мутахассисликлар билан таништириш.
3. Дарсларда касб танлашга йуллаш.

ВАРИАНТ №25

1. Касбга булган кизикишни шакллантириш.
2. Касб танлашда тугарак маш'улотларининг ахамияти.
3. Мактаб тарбияси.

ВАРИАНТ №26

1. Касб танлашда уkitувчига куйиладиган талабларни ёритиб беринг.
2. Касбга йуналтириш ишининг биринчи боскичи.
3. Касб танлашга йуллашда тугарак маш'улотлари.

ВАРИАНТ №27

1. Мактабдан ташкарии укув муассасалари.
2. Касбга йуналтиришнинг учинчи боскичи.
3. Турли мутахассисликлар билан таништириш.

ВАРИАНТ №28

1. Касбга оид саёхат ва экскурсияларни ташкил этиш.
2. Касбга йуналтириш боскичларининг мазмуни.
3. Касбга йуналтириш ишларида психологик асослари.

ВАРИАНТ №29

1. Ота-оналарни уз болалари касб танлашига эътибори.
2. Касбларнинг типлари.
3. Касбга йуналтиришнинг психофизиологик асослари.

ВАРИАНТ №30

1. Уkitувчилар билан услубий ишларни ташкил килиш.
2. Синфдан ва мактабда ташкарии ишларда касб танлашга йуллаш.

3. Касбга танлашга йуллашнинг таркиби.

Ф О Й Д А Л А Н И Л Г А Н А Д А Б И Ё Т Л А Р Р У Й Х А Т И

:

Фанни урганишда методологик асос булган асарлар

1. Каримов.И.А. Узбекистон: миллий истиклол, иктисод сиёсат, мафкура.
Асарлар, 1-жилд.Тошкент: Узбекистон, 1996.
2. Каримов.И.А. Биздан озод ва обод Ватан колсин. Асарлар, 2-жилд.
Тошкент: Узбекистон, 1996.
- 3 Каримов.И.А Ватан саждагох каби мукаддасдир. Асарлар, 3-жилд.
Тошкент: Узбекистон, 1996.
4. Каримов.И.А Бунёдкорлик йулидан. Асарлар, 4-жилд.
Тошкент: Узбекистон, 1996.
5. Каримов.И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. Асарлар, 5-жилд.
Тошкент: Узбекистон, 1997.
6. Каримов И.А. Хавфсизлик ва баркарор тараккиёт йулида. Асарлар, 6-жилд
Тошкент: Узбекистон, 1998.
7. Каримов И,А Биз келажагимизни уз кулимиз билан кураимиз. Асарлар, 7- жилд
Тошкент: Узбекистон, 1999.
8. Каримов И.А Озод ва обод ватан, эрктн ва фаровон хаёт-пировард максадимиз. Асарлар, 8-жилд Тошкент: Узбекистон, 2000.
9. Каримов И.А Ватан равнаки учун хар биримиз масъулмиз. Асарлар 9-жилд
Тошкент: Узбекистон,2001.
10. Каримов И.А Биз танлаган йул-демократик тараккиёт ва маърифий дунё билан хамкорлик йули. Асарлар, 11-жилд Тошкент: Узбекистон, 2003.
11. Каримов И.А Узбек халки хеч качон хеч кимга карам булмаиди. Асарлар 13-жилд
Тошкент: Узбекистон, 2005.
12. Каримов И.А Инсон, унинг хукук ва эркинликлари-олий кадрият. 14-жилд
Тошкент: Узбекистон, 2006.

13. Каримов И.А Маънавий юксалиш йулида. Тарих. Маърифат. Маънавият.

Тошкент: Узбекистон, 1998.

14. Каримов И.А Юксак маънавият-енгилмас куч. Тошкент: Узбекистон, 2008.

Узбекистон Республикаси, Узбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Конунчилик палатаси ва Сенатининг, Узбекистон Республикаси Президентининг, Узбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг конунлари, қарорлари ва фармойишлари, шунингдек халқаро ташкилотларнинг муҳим ҳужжатлари.

Узбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент: Узбекистон, 2007.

Узбекистон Республикасининг “Таълим тугрисида” ги Конуни. 1997 йил 29 август. Барқамол авлод-Узбекистон тараккиётининг пойдевори.-Т «Шарқ» 1998.

Узбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тугрисида” ги Конуни. 1997 йил 29 август. Барқамол авлод-Узбекистон тараккиётининг пойдевори.-Т «Шарқ» 1998.

Узбекистон Республикаси Президентининг “Таълим-тарбия ва кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислоҳ қилиш, барқамол авлодни вояга етказиш тугрисида”ги Фармони. 1997 й 6 октябрь. Барқамол авлод-Узбекистон тараккиётининг пойдевори.-Т «Шарқ» 1998.

Узбекистон Республикаси Олий ва урта махсус таълим вазирлигининг буйруқ ва қарорлари.

1. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талаблари асосида укув юртларида тарбиявий ишларни янада такомиллаштириш тугрисидаги 1998 йил 9 январ 3 сонли буйруқ.
2. «Олий таълим муассасаларининг шахсни қамол топтиришдаги вазифалари ҳақида»ги 2003 йил 10 октябрь 91 сонли қарори.
(Олий таълим. Меъёрий-ҳуқуқий ва услубий ҳужжатлар туплами. Тошкент. «Истиклол» нашриёти, Бош тахририяти, 2004 йил.

А с о с и й а д а б и ё т л а р

1. Булатов С.С Ёшларга ҳунар ургатишнинг миллий анъанавий асослари.Т-1999. й

2. Булатов С.С Узбек халк амалий безак санъати-Т “Мехнат” 2001 йил.
3. Воробёв А.И. мехнат таълими ва касб танлашга йуллаш методикаси. Т. «Укитувчи» 1980 йил.
4. Давлатов К.Д. Чичков В.А Укувчиларни касб танлашга йуллаш- Т. «Укитувчи» 1988 йил.
5. Ишчи касблари: Справочник, 2- китоб-Т. «Узбекистон» 1991й
6. Ишлаб чиқиш асослари. Касб танлаш курс методикаси.- “Укитувчи” 1989 йил
7. Толипов У.К., М.Баракаев, Ш.С Шарипов. Касбий-педагогика- Т.2001 йил.
8. Болтабоев С. Р.Г Муллахметов, В.Н. Сатторов Касб танлашга йуллаш-Т.2000 й.
9. Магзумов П.Т. Укитувчиларни мехнатга ва касб танлашга тайёрлаш.-Т “Укитувчи” 2002 й
- 10.Мазур В.А., Давидова Л.Г. Миллий хунармандчиликка уқитиш жараёни ва уни ташкил қилиш.Т-1996 йил.
- 11.Тхоржевский Д.А. Мехнат таълими методикаси.Т-“Укитувчи” 1997 йил
- 12.Очилов З. Синфдан ташқари тарбиявий ишларда касбга йуллашнинг шакллантириш.Т-. “Укитувчи” 2002й
- 13.Шодиев. Н.Ш Студентларга уквчиларнинг касб танлашга йуллаш ишларини ургатиш. Т-“Укитувчи” 1997 йил.
- 14.Шарипов Ш.С. Мактаб уквчилари ижодкорлик фаолиятини ташкил қилиш усуллари. Т-“Укитувчи” 2003 йил.
- 15.Андрианов.П.Н. Мактаб уквчилари техник ижодкорлигини ривожлантириш. Т-“Укитувчи” 1989 йил.
- 16.Толипов. У.К., Каримов.И. Олимов.Б. Мехнат ва касб таълимида уқитишнинг фаол усулларидан фойдаланиш. Т-“Укитувчи” 2003 йил.
- 17.Шарипов.Ш.С. Уқувчи шахсини ривожлантириш мезонлари. Т- “Укитувчи”2002 йил.
- 18.Шодиев Н.Ш. Кишлоқ хужалик ишчи касблари. Т-“Укитувчи” 1989 йил.
- 19.Хайруллаев.М.М. Маънавий юлдузлари. Т-“Халк мероси” 1999 йил.
- 20.ЙулдошевУ.А., Пулатова.М. Кораев З. Амалий психологнинг иш китоби.Навой 2000 йил
- 21.Муслимов Н.А Булажак касб таълими укитувчиларини касбий шакллантириш.Монография.-Тошкент: Фан, 2004.-127 б.
- 22.Ходжабаев А.Р. Икромов А.И. Академик лицей ва касб-хунар коллежлари раҳбарларининг бозор иқтисодиёти шароитида раҳбарлик маҳоратини шакллантириш.Т-2004й 174 б
- 23.Шарипов Ш.С ва б. Касбий педагогика (методик қуллаш) Т. ТДПУ 2006 й 56 б